

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE INFORMATIEPLICHT IN HET CONSUMENTENRECHT

1. Het Napoleontisch Burgerlijk Wetboek bevestigt het individualisme van de contracten dat van alle partijen, die als even bevoegd worden beschouwd, eist dat ze voor hun eigen belangen zorgen. De hedendaagse gegevens hebben dat klassiek schema van de totstandkoming van de overeenkomsten gewijzigd¹: bij het steeds toenemend gebrek aan evenwicht tussen de respectieve machten en bevoegdheden van de partijen komt de versnelling van het tot stand komen van de verhandelingen. Meestal impliceert voor de consument contracteren toetreden tot een overeenkomst die niet meer onderhandelbaar is en waarvoor de markt geen enkel alternatief biedt. In de veronderstelling dat de consument de contractuele voorwaarden zou willen bespreken, moet hij nog over voldoende bevoegdheid en informatie beschikken. Welnu, rust de markt niet meestal op het vrije initiatief van de vakman die alleen beslist over de vorm en de inhoud van de informatie die hij wenst mee te delen? De contractant van eertijds, die langzaam, in detail en op voet van gelijkheid onderhandelde, werd opgevolgd door de gehaaste consument, dikwijls overheerst door de verkoper en door een volledige en snelle toetreding gedwongen zich te verlaten op zijn trouw.

Het abusief of buitensporig karakter van sommige aan de consument opgedrongen contractuele bedingen bewijst dat de gelijkheid van de contracterende partijen een fictie is². Evenwel vloeit in de toetredingsovereenkomst het misbruik niet voort uit de aard zelf van die overeenkomst, maar uit de eventuele inhoud van een overeenkomst waarvan de redactie buiten de consument om tot stand kwam, waarin hij de bestaande machtsverhouding tussen de partijen niet zal kunnen ombuigen en die hij waarschijnlijk een vormig zal aantreffen in de betrokken sector³.

2. Het nastreven van een moreel en maatschappelijk ideaal maakt de eerste functie uit van het recht. Daarom beïnvloeden de maatschappelijke, morele en economische

factoren zijn totstandkoming en zijn evolutie. Op het individualistisch ideaal volgde een geest van solidariteit⁴ waarvan een groot aantal wetteksten getuigen. Zo schrijft in het burgerlijk procesrecht het Gerechtelijk Wetboek voor dat elke partij, en zelfs derden, eerlijk moeten meewerken aan de openbaring van de waarheid (Ger. W., artt. 871 en 877). Geen enkel pleiter kan zich voortaan verschansen in het stilzwijgen en de passiviteit onder voorwendsel dat de bewijslast op zijn tegenstrever rust indien hij beschikt over bewijselementen waarop deze laatste zich doeltreffend zou kunnen beroepen⁵.

Voor de rechtbanken maakt het nastreven van dat ideaal de grondslag uit van de billijkheid die in contracten de verzekering beoogt van een evenwicht door het waken voor de bescherming van de zwakke of minder ervaren partij tegen de andere partij die zich in een bevoorrechte positie bevindt. Derwijze weert de rechtspraak de abusieve bedingen, namelijk die welke een partij een buitensporig voordeel bezorgen ten nadele van de andere partij, inzonderheid het gevolg van het contractueel gebrek aan evenwicht tussen de vakman en de consument. Indien het er steeds om gaat een klaarblijkelijk gebrek aan evenwichten op het vlak van de inhoud van het contract te sanctioneren, moet tevens de draagwijdte van de aanvaarding van de consument worden onderzocht: kende hij de bedingen en stemde hij er daadwerkelijk in toe⁶? Het gebrek aan evenwicht vloeit immers in de eerste plaats voort uit de ongelijke informatie van de contracterende partijen. De rechter gaat uit van de onderstelling dat, indien de contractant het beding had gekend, hij het niet zou hebben aanvaard. Aldus biedt het vereiste van een verlichte toestemming aan de rechtbanken de mogelijkheid sommige contractuele gevallen van gebrek aan evenwicht te weren.

Het principe van de goede trouw, dat het moreel en sociaal ideaal van solidariteit van de moderne maatschappij vertolkt, maakt het voorwerp uit van veelvuldige toepassin-

¹ Zie BOURGOIGNIE, Th., DELVAX, G., DOMONT-NAERT, Fr., PANIER, Ch., *Rechtshulp aan de consument*, Brussel, Bruylant/Cabay, 1981, p. 169 e.v.

² Zie inzonderheid HONDUS, E.H., *Standaardvoorwaarden*, Deventer, Kluwer, 1978.

³ BOURGOIGNIE, Th., DELVAX, G., DOMONT-NAERT, Fr., PANIER, Ch., *Rechtshulp aan de consument*, p. 173.

⁴ DE JUGLART, M., «L'obligation de renseignements dans les contrats», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1945, 1, nrs. 1 en 6.

⁵ Verslag van de Koninklijke Commissaris Van Reepinghen, 1964, p. 239.

⁶ BOURGOIGNIE, Th., en DOMONT-NAERT, Fr., «Clauses abusives et protection du consommateur — Eléments de réflexion», *Ann. Dr.*, 1981, 4, 5 en 16.

gen in het verbintenissenrecht, inzonderheid de artikelen 1134, 1150, 1153 en 1167 van het Burgerlijk Wetboek⁷. De goede trouw vereist reeds in het stadium van de onderhandelingen een positieve verplichting tot eerlijkheid tegenover de andere, d.w.z. niet alleen de afwezigheid van contractuele oneerlijkheid, maar tevens een zekere samenwerking met het oog op de informatie van de medecontractant wanneer tussen partijen een gebrek aan evenwicht in hun kennis bestaat⁸. Het principe van de goede trouw maakt zo het beginsel en de maat uit van de informatieplicht, meer bepaald in het consumentenrecht⁹.

3. De informatie die moet worden verschaft, kan voorkomen als een inlichting, een waarschuwing of een raad. De inlichting is neutraal doordat ze geen prikkel impliceert tot handelen of niet handelen; de raad leidt de beslissing; de waarschuwing beoogt de bewustmaking van een onzekerheid in de ruime betekenis¹⁰. Hoewel ze veeleer de postcontractuele fase kunnen betreffen — het gebruik van het produkt bv. — moeten die verschillende informaties verschaft worden bij de vorming van de overeenkomst. De overeenkomst rust immers op een wilsovereenstemming en de vereniging van de toestemmingen onderstelt dat hij die het initiatief neemt tot de overeenkomst, zijn medecontractant informeert over de inhoud van het aanbod dat alleen hij kent, een kennis die een gebrek aan evenwicht tussen partijen veroorzaakt. Het aanbod behelst aldus een informatieplicht waarvan de uitvoering het bestaan of de realiteit van de toestemming over het voorwerp van de overeenkomst bepaalt. Boven de wilsovereenstemming over het voorwerp van de overeenkomst kan evenwel een dwaling de intellectuele voorstellingen die de beslissing met zich meebrachten, vervalsen en aldus de kwaliteit van de toestemming aantasten. De informatieplicht vloeit dan voort uit een gebrek aan evenwicht in de kennis dat verband houdt met de persoonlijkheid van de contractanten of met de omstandigheden¹¹.

I. De informatieplicht m.b.t. de realiteit van de toestemming

4. De contractant informeert de medecontractant-consument door middel van het aanbod waarvan hij eenzijdig de inhoud bepaalt. Aangezien het aanbod een middel is voor

het bereiken van een doelstelling, het contract, moet het de inlichtingen bevatten over de voor de geldigheid van de overeenkomst noodzakelijke bestanddelen¹². Bij ontstentenis immers van inlichtingen over een of ander beding van de overeenkomst, is de toestemming van de contractant nopens dat beding niet bestaande, wat de nietigheid kan te weegbrengen van hetzij het beding, hetzij de overeenkomst, naargelang het beding bijkomstig of wezenlijk is. Het wezenlijk karakter van de verschaft informatie wordt hetzij op objectieve wijze (de wezensbestanddelen), hetzij op subjectieve wijze (substantiële voorwaarden) beoordeeld. Het Burgerlijk Wetboek heeft, wat de bijkomstige elementen betreft, suppletieve regelen uitgewerkt die toepasselijk zijn bij gebrek aan conventionele afwijking; de informatieplicht beoogt eveneens die afwijkingen.

A. De informatieplicht over de noodzakelijke bestanddelen van het contract

§ 1. De wezenlijke bestanddelen en de substantiële voorwaarden

5. Een overeenkomst komt slechts tot stand in de mate dat alle wezenlijke bestanddelen, d.w.z. de bestanddelen van zijn wettelijke bepaling, beoogd worden door de wilsovereenstemming. De wezenlijke bestanddelen zijn die zonder welke het onmogelijk blijft te weten welke soort overeenkomst gesloten is. Dit is niets anders dan het voorwerp van de overeenkomst of nog de beloofde prestaties¹³. Zeggen «ik verkoop» volstaat niet voor het tot stand komen van het contract. De bepaling van de wezenlijke bestanddelen van de voorgestelde overeenkomst onderstelt dus de beschrijving van de prestaties (art. 1101 B.W.: geven, doen, niet doen) die verschuldigd zijn door de contractanten. Die prestaties verschillen naar gelang van de aard van de overeenkomst: de wettelijke omschrijving bepaalt die prestaties voor de benoemde contracten, terwijl de inhoud van de ontworpen operatie die prestaties bepaalt voor de onbenoemde contracten. Zo moet in de koop overeengekomen worden over het voorwerp en de prijs (art. 1583 B.W.); in de huur van zaken moet een overeenkomst worden bereikt over de gehuurde zaak, de duur en de prijs (art. 1709 B.W.).

Het voorwerp van de beloofde prestatie moet nauwkeurig zijn en de overeenkomst zal vernietigd worden zodra de bepaling van een van zijn wezenlijke bestanddelen het voorwerp moet uitmaken van een latere overeenkomst tussen partijen of uitsluitend afhangt van de wil van de ene of de andere partij¹⁴. Immers, bij gebrek aan toestemming over een wezenlijk element kan de overeenkomst niet worden uitgevoerd¹⁵.

¹² AUBERT, J.L., *Notions et rôles de l'offre et l'acceptation dans la formation du contrat*, L.G.D.J., 1970, nrs. 6 en 51.

¹³ AUBERT, J.L., *Notions et rôles de l'offre et l'acceptation dans la formation du contrat*, L.G.D.J., 1970, nr. 52; VAN OMME-SLAGHE, P., «Examen de jurisprudence, les obligations», R.C.J.B., 1975, 490.

¹⁴ STARCK, B., *Obligations*, Lib. Tech., 1972, nr. 1399.

¹⁵ Cass. fr., 11 februari 1957, *Bull. arr. Cass. civ.*, 1957, 42.

⁷ SAVATIER, R., *La règle morale dans les obligations civiles*, 1949, nrs. 14-15.

⁸ SCHMIDT, J., «La sanction de la faute précontractuelle», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1974, 46; BOYER, Y., *L'obligation de renseignement dans la formation du contrat*, Presses Univ. d'Aix-Marseille, 1978, nr. 12.

⁹ Zie MAGNIN, F., «Réflexion critique sur une extension possible de la notion de dol dans la formation des actes juridiques — L'abus de situation», *J.C.P.*, 1976, I, 2780, nr. 41.

¹⁰ SAVATIER, R., «Les contrats de conseil professionnel en droit privé», *D.S.*, 1972, chr. 137, nrs. 10 en 33.

¹¹ CARBONNIER, J., *Droit civil — Obligations*, 1975, nr. 18; AUBERT, J.L., *Notions et rôles de l'offre et de l'acceptation dans la formation du contrat*, L.G.D.J., 1970, nr. 16; VIALARD, A., «L'offre publique de contrat», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1971, 752; BEYER, Y., *L'obligation de renseignement dans la formation de contrat*, nr. 108.

6. De prijs is in het algemeen een wezenlijk bestanddeel van de overeenkomst. Een groot aantal wettelijke bepalingen regelen het bepalen, het aanplakken en de controle van de prijzen. Men denke bijvoorbeeld aan de wet van 30 juli 1923 op het aanplakken van de verkoopprijzen, het koninklijk besluit van 26 januari 1932 op de prijsaanplakking in de kleinhandel in vlees, het koninklijk besluit van 4 oktober 1933 op het aanplakken van de melkprijs, het koninklijk besluit van 27 juli 1935 op de prijsaanplakking in de horecasector, het ministerieel besluit van 8 december 1944 op het aanplakken van de drankprijzen in de drankgelegenheden, ...¹⁶.

De wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken schrijft eveneens maatregelen voor strekkend tot het bekendmaken van de prijzen. Iedere handelaar of ambachtsman, alsmede iedere persoon die, in het raam van een beroepswerkzaamheid, de verbruiker produkten te koop aanbiedt, moet de prijs daarvan ondubbelzinnig en schriftelijk aanduiden (art. 2, § 1, eerste lid). Voor de uitgestalde produkten moet de prijs bovendien goed zichtbaar zijn aangeduid (art. 2, § 1, tweede lid). Iedere handelaar of ambachtsman die aan het publiek diensten aanbiedt, moet het tarief daarvan schriftelijk, goed zichtbaar en ondubbelzinnig aanduiden (art. 2, § 2). De wet bepaalt het begrip aanbod van een produkt aan de verbruiker of van een dienst aan het publiek niet. Men moet ervan uitgaan dat dezelfde geadresseerde beoogd wordt, namelijk de personen die uitgenodigd worden een produkt of een dienst te verkrijgen voor hun eigen noodwendigheden. Het aanbod mag niet gepersonaliseerd zijn; het aanbod moet gericht zijn tot het publiek in het algemeen en mag geen «intuitu personae»-karakter hebben. Het aanbod onderstelt het voorstellen van een produkt of dienst en zijn daadwerkelijke terbeschikkingstelling van het publiek. Het aanbod mag niet worden verward met de reclame, waarop geen prijs vermeld hoeft te zijn (art. 2 van de Handelspraktijkenwet)¹⁷.

Het koninklijk besluit van 10 juli 1972 genomen ter uitvoering van de wet van 14 juli 1971 schrijft de afgifte voor van een bestelbon telkens als de levering van het produkt of van de dienst uitgesteld wordt en door de consument een voorschot betaald wordt (art. 4, § 4). De bon moet de eenheidsprijs, de totale prijs en de toepasselijke belastingvoet vermelden.

7. Betreffende het voorwerp van de overeenkomst moet het bestaan worden vermeld van regelen inzake de benaming en de samenstelling van de produkten: bijvoorbeeld het koninklijk besluit van 13 januari 1935 en de wet van 9 februari 1960 op de benaming van de koopwaar, het koninklijk besluit van 22 december 1963 op de bloem, de koninklijke besluiten van 20 februari 1961 en 30 maart 1961 op de wol, het koninklijk besluit van 19 september 1960 op de pelzen en huiden, de wetten van 1 augustus 1924 en 14 augustus 1933 op de drinkwaters, het regentsbesluit van 18 juni 1947 op de kruiden, het regentsbesluit van 15 maart 1950 op de handel van zetmelen en tapioca's, het ministe-

rieel besluit van 20 oktober 1948 op het consumptie-ijs, het koninklijk besluit van 28 december 1896 op de voedingsoliën, de koninklijke besluiten van 15 december 1932, 23 mei 1934, 27 januari 1936, 15 februari 1936, ... op de melk en afgeleide produkten, het koninklijk besluit van 19 februari 1894 op de gist, het koninklijk besluit van 12 april 1955 op de mayonaise, het koninklijk besluit van 18 januari 1939 op de honig, het regentsbesluit van 25 juni 1947 op de mosterd, het koninklijk besluit van 3 mei 1939 op de eieren, het koninklijk besluit van 28 september 1891 op het brood, het koninklijk besluit van 18 februari 1932 op de voedingsdegen, het koninklijk besluit van 27 september 1899 op de vis, het koninklijk besluit van 25 september 1962 op de appels en de peren, ...

8. Al de rest is bijkomstig. Het detail, van welke aard ook, kan evenwel het voornaamste worden door de gemeenschappelijke wil van de partijen. Het is dan substantieel¹⁸. Het aanbod moet én de wezenlijke bestanddelen, d.w.z. de beloofde prestaties en hun voorwerp, én de substantiële voorwaarden bevatten¹⁹.

§ 2. De duidelijkheid van de vermeldingen

9. De vermeldingen betreffende de wezenlijke bestanddelen en de substantiële voorwaarden van de overeenkomst moeten verstaanbaar zijn, in het bijzonder ten opzichte van complexe en moeilijk te kwalificeren operaties, ten einde elke dwaling te voorkomen nopens de aard van de overeenkomst²⁰.

Wanneer de overeenkomst gesteld is in een eenvoudige taal die de economie ervan in het licht stelt, kan de medecontractant de omvang nagaan van zijn verbintenissen en van die welke daartegenover door de andere partij worden opgenomen. Indien de overeenkomst echter in kryptische bewoordingen is opgesteld, is de dwaling van de medecontractant verschoonbaar. Het komt er dan op aan dat de opsteller van de akte die de vernietiging wil voorkomen, zo volledig en nauwkeurig mogelijke informatie verschaft zodat de medecontractant de draagwijdte van zijn verbintenissen vat²¹. Zo vernietigde het Hof van Beroep te Lyon een overeenkomst die gedrukt was in fijne letters en niet minder dan 48 artikelen bevatte waarvan het begrip een aandachtige lectuur en ervaring onderstelde²².

§ 3. De uitzonderlijke elementen

10. Ten einde de realiteit van de toestemming van de consument te verzekeren kan de wetgever een informatie-

¹⁶ DE CALUWÉ, A., DELCORDE, C. en LEURQUIN, X., *Les pratiques du commerce*, Larcier, 1973, p. 139 e.v.

¹⁷ BOURGOIGNIE, Th., en DOMONT-NAERT, Fr., *Le contrôle par le droit privé des clauses du contrat dans l'intérêt du consommateur en Belgique*, Louvain-la-Neuve, Centre de droit de la consommation, doc. 5/1981, onuitg., p. 17.

¹⁸ RENARD, C., VIEUJEAN, E., en HANNEQUART, Y., *Théorie générale des obligations*, Nouvelles, droit civil, IV, nrs. 2 en 95; Cass. fr., 15 januari 1963, met noot CORNU, G., *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1963, 364; Cass., 12 juni 1980, *R.W.*, 1981-82, 937.

¹⁹ WILMS, W., «Het recht op informatie in het verbintenissenrecht. Een grondslagenonderzoek», *R.W.*, 1980-81, 496; Brussel, 16 juni 1970, *T. Aann.*, 1973, 154, met noot DENEVE.

²⁰ GHESTIN, J., *La notion d'erreur dans le droit positif actuel*, L.G.D.J., 1963, nr. 4.

²¹ BERLIOZ, G., *Le contrat d'adhésion*, L.G.D.J., 1973, nrs. 190 en 195.

²² Lyon, 13 maart 1952, *S.*, 1953, II, 21.

plicht opleggen door middel van drie onderscheiden technieken²³.

11. Soms eist de wetgever een geschreven akte of de afgifte van bepaalde bescheiden. Dit is het geval voor de verkoop, lening en persoonlijke lening op afbetaling (wet van 9 juli 1957, artt. 3, 4, 12, 13, 19bis en 19ter), voor de verzekeringsovereenkomsten (wet van 9 juli 1975 op de controle van de verzekeringsmaatschappijen en uitvoeringsbesluit van 12 maart 1976), voor de reiscontracten (wet van 30 maart 1973 tot goedkeuring van het Verdrag van Brussel van 23 april 1970, artt. 5 en 6), voor de overeenkomsten voor het bouwen van woningen en voor het verkopen van te bouwen of in aanbouw zijnde woningen (wet van 9 juli 1971, art. 7), voor de overeenkomsten van betaald onderwijs per brief (wet van 5 maart 1965, artt. 23 en 24), voor de verkoopsovereenkomsten gesloten in het raam van het koninklijk besluit van 22 april 1974 dat bepaalde afwijkingen bevat op het verbod van leurhandel (artt. 2 en 8, 4°).

De wetgever schrijft eveneens de afgifte voor van een bestelbon: artikel 4, § 4, van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken bepaalt dat iedere handelaar of ambachtsman gehouden is een bestelbon af te geven wanneer de levering van het produkt of het verlenen van de dienst wordt uitgesteld en een voorschot wordt betaald door de verbruiker. Artikel 10 van het koninklijk besluit van 10 juli 1972 bepaalt de vermeldingen van die bestelbon (aanduidingen dienstig voor de identificatie van de verkoper en van het voorwerp van de verkoop, aanduiding van de prijs en van het betaald voorschot, leveringstermijn, ...) en tevens dat geen enkel voorbehoud voortvloeiend uit de algemene of bijzondere voorwaarden mag worden ingeroepen door de uitgever-verkoper indien het niet uitdrukkelijk vermeld is op de bestelbon en op dezelfde zijde als de verplichte vermeldingen.

12. De wetgever kan eveneens de inlassing in de overeenkomst van verplichte vermeldingen voorschrijven, zo bijvoorbeeld:

— bepaalt artikel 4, § 3, van de wet van 9 juli 1957 tot reglementering van de verkoop op afbetaling dat de overeenkomst, wanneer zij gesloten wordt buiten de onderneming, in vette druk moet vermelden dat de koper het recht heeft ze te verbreken tijdens een termijn van zeven dagen ingaande de dag na het betalen van het voorschot;

— bepalen de artikelen 35 tot 38 van het koninklijk besluit van 17 juni 1931 houdende het algemeen reglement van de controle op de levensverzekeringsmaatschappijen dat het verzekeringsvoorstel moet vermelden dat het geen van beide partijen verbindt, dat het voorstel en de polis de algemene contractvoorwaarden moeten vermelden en tevens dat de polis moet vermelden dat, bij schorsing van de overeenkomst wegens wanbetaling van de premieën, de verzekeringnemer het recht heeft de overeenkomst opnieuw te doen lopen binnen zes maanden na de vervaldag van de onbetaalde premie, tegen betaling van alle onbetaalde premieën, verhoogd met een verwijlinterest;

— bepaalt artikel 24 van het koninklijk besluit van 5 juli 1967 houdende algemeen reglement met betrekking tot de erkenning en de controle van de ondernemingen die de verplichte aansprakelijkheidsverzekering beoefenen inzake motorvoertuigen, dat het verzekeringsvoorstel moet vermelden dat het geen van beide partijen verplicht te contracteren;

— bepaalt artikel 27 van de wet van 12 april 1965 op de bescherming van het loon van de werknemer dat, wanneer een werknemer een loonoverdracht tekent in de gevallen van verkoop of lening op afbetaling, de akte de artikelen 28 tot 32 die de verzetprocedure organiseren moet vermelden;

— bepaalt artikel 9 van het ministerieel besluit van 26 mei 1971 tot reglementering van de prijs van elektrische huishoudtoestellen dat de verkoper ertoe gehouden is, op het tijdstip van de verkoop, aan de consument een document af te geven waarop de in de verkoopprijs inbegrepen prestaties en de uit de waarborg voortvloeiende verplichtingen zo voor hemzelf als voor de producent en de invoerder duidelijk vermeld zijn. Het document moet bovendien de duur van die verplichtingen vermelden alsook de elementen die ze beogen. De gratis prestaties tijdens de duur van de waarborg en de aanvullende prestaties tegen betaling moeten strikt omschreven zijn;

— bepaalt artikel 2, B, 4°, b, van het koninklijk besluit van 22 april 1974 houdende sommige afwijkingen op het verbod van leurhandel het inlassen in het aan de koper op het tijdstip van de verbintenis afgegeven document van het beding van afstand en terugneming bedoeld in dezelfde reglementering.

13. De bedenktijd is een derde beschermingstechniek van de toestemming van de consument. De Engelse uitdrukking «cooling off-period» is welsprekend. Die termijn kan op drie verschillende wijzen worden ingericht:

a) De wetgever kan de voorafgaande mededeling aan de consument opleggen van de tekst van de overeenkomst en daartoe een min of meer lange termijn voorschrijven. De wet van 19 juli 1971 tot reglementering van het bouwen van woningen en van de verkoop van te bouwen of in aanbouw zijnde woningen past die techniek toe²⁴.

b) De bedenktijd kan nog worden ingevoerd voor een periode na het ondertekenen van de overeenkomst tijdens een termijn waarvan de duur in verhouding staat tot het belang van wat op het spel staat. Die techniek wordt benut door de wet van 9 juli 1957 tot reglementering van de verkoop op afbetaling (art. 5, tweede lid) en het koninklijk besluit van 22 april 1974 op de leurhandel (art. 2, B, 4°, b). Die techniek zou moeten worden toegepast op alle verhandelingen waarover onderhandeld of overeengekomen wordt buiten de onderneming van de verkoper en die bij de consument geen enkel aan het aanbod van de vakman voorafgaand initiatief of wilsuiking onderstellen, zoals de verkoop aan huis, de verkoop per brief of op thuis ontvangen cata-

²³ BOURGOINIE, Th., en DOMONT-NAERT, Fr., «Clauses abusives et protection du consommateur — Eléments de réflexion», *Ann.Dr.*, 1981, 11-13.

²⁴ Die techniek wordt eveneens aangetroffen in de Franse wetten van 3 januari 1967 betreffende de verkoop van te bouwen woningen, van 12 juli 1971 betreffende onderwijscontracten per brief en van 12 januari 1978 en 13 juli 1979 betreffende de kredietovereenkomsten.

logus, de verkoop per telefoon en de leurhandel²⁵. Men heeft voorgesteld die techniek uit te breiden tot de verhandelingen die de consument voor een min of meer lange toekomst verbinden, zoals operaties op afbetaling, verzekeringsovereenkomsten of bijstandsovereenkomsten²⁶. De consumentengroep van de Verbruikersraad stelt de veralgemening voor van de bedenktijd tot alle overeenkomsten gesloten tussen consumenten en vaklieden boven een drempel die de kleine dagelijkse kopen uitsluit^{26a}.

c) Soms maakt de bedenktijd het de koper mogelijk een einde te maken aan de overeenkomst tijdens de uitvoering tegen vergoeding.

B. De informatieplicht over de bijkomstige bedingen van het contract

14. In beginsel is de informatieplicht van de opsteller van de overeenkomst niet bestaande wat de bijkomstige elementen van de overeenkomst betreft waarvoor artikel 1135 van het Burgerlijk Wetboek verwijst naar de wet, de gebruiken en de billijkheid. De consument is bij machte zelf inlichtingen in te winnen nopens hun inhoud. Het komt evenwel voor dat de aanbieder de suppletieve bepalingen van het Burgerlijk Wetboek wil wijzigen, nader bepalen of aanvullen en dat hij andere bedingen wil inlassen, meestal in de vorm van algemene voorwaarden of contractuele standaardbedingen. De wet en de rechtspraak hebben de modaliteiten van de informatieplicht ter zake vastgelegd.

§ 1. De jurisprudentiële verplichting

15. Die van het gemene recht afwijkende bedingen kunnen slechts worden tegengeworpen indien de bedinger ze ingelast heeft in het aanbod. Het beginsel wordt niet betwist. Het past evenwel zich af te vragen op welke types van contractuele documenten de afwijkende bedingen mogen voorkomen en welke hun formuleringswijze moet zijn.

a. Bedingen op de voorzijde

16. De strenge toepassing van de beginselen eist dat, om te kunnen worden tegengeworpen, de van het gemene recht afwijkende bedingen voorkomen op het instrumentum en vóór de handtekening²⁷. Het beding van vrijstelling van aansprakelijkheid onder aan de inschrijvingsfiche van een rijschool²⁸ en de algemene voorwaarden vermeld naast de handtekening op de bestelbon²⁹ werden aldus tegenwerpelij verklaard.

Die bedingen moeten leesbaar en verstaanbaar zijn³⁰.

Vaak overhandigt de bedinger evenwel bij het sluiten van de overeenkomst een niet-ondertekend document — ticket of bon — dat de overeenkomst vaststelt (bijvoorbeeld inzake vervoerovereenkomst) en waarop van het gemene recht afwijkende bedingen voorkomen. Men oordeelt in het algemeen dat de overeenkomst tot stand komt op het tijdstip waarop de medecontractant de vervoertitel, het toneelticket, het toegangsticket tot de renbaan, ... vraagt. De bedinger bevindt zich immers ter zake in permanente aanbiedingstoestand zodat de vraag van de consument in werkelijkheid een aanvaarding uitmaakt en dat het biljet of ticket slechts een kwitantie van de prijs of een bewijsinstrument is. De op die bonnen of tickets voorkomende bedingen zijn dus niet tegenwerpelij en het is aan de vakman te bewijzen dat de bedingen door de consument reeds gekend waren bij het sluiten van de overeenkomst, inzonderheid wegens hun gebruikelijk karakter³¹.

Soms is evenwel aangenomen dat de aanvaarding door de passagier van het biljet waarop het afwijkend beding voorkomt de aanvaarding ervan impliceert³². Ten einde die oplossing te rechtvaardigen werd beweerd dat de overeenkomst tot stand komt op het ogenblik van de afgifte van de vervoertitel tegen betaling van de prijs en dat het de reiziger steeds vrij staat de betaling van de prijs van de reis uit te stellen tot na kennisneming van de juiste inhoud van het biljet³³.

Deze laatste oplossing miskent o.i. het consensueel karakter van de overeenkomst en de snelheid van het handelsverkeer. Het past als algemeen beginsel aan te nemen dat, tenzij het bewijs wordt geleverd van een nieuw uitdrukkelijk akkoord van de medecontractant, de kennis van de bedingen die voorkomen op de bon of het ticket de totstandkoming van de overeenkomst moet voorafgaan.

b. Bedingen op de keerzijde of in bijlage

17. Het contractueel hoofddocument heeft dikwijls een complexe vorm: de wezenlijke bestanddelen van de overeenkomst komen voor op het door de partijen getekend document, terwijl andere bedingen en voorwaarden voorkomen op de keerzijde of in documenten in bijlage. Die documenten zijn een voldoende modaliteit van de informatieplicht op voorwaarde dat de consument weet dat ze integrerend deel uitmaken van de contractuele relatie en dat hij kennis kan nemen van hun inhoud. In beginsel moeten de bedingen beoogd door een verwijzingsbeding ingelast op de voorzijde van het contractueel hoofddocument en niet afgegeven aan de medecontractant niet tegenwerpelij worden.

²⁵ Zie bv. artikel 53ter van het voorontwerp van wet tot hervorming van de wet van 14 juli 1971.

²⁶ Zie in die zin BOURGOIGNIE, Th., DELVAX, G., en DOMONT-NAERT, Fr., *Rechtshulp aan de consument*, 1981, p. 117.

^{26a} Advies van de Verbruikersraad, september 1979, p. C/5 en C/25.

²⁷ Over het tijdstip van de formulering, zie verder nrs. 24 e.v.

²⁸ Brussel, 22 december 1976, *R.G.A.R.*, 1979, nr. 9990.

²⁹ Brussel, 2 februari 1977, *J.T.*, 1977, 472; Brussel, 15 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1977, nr. 9694.

³⁰ Zie verder nrs. 17-20; Bourges, 4 februari 1963, *D.*, 1963, I, 239.

³¹ BERLIOZ, G., *Le contrat d'adhésion*, L.G.D.J., 1973, nr. 111; GHESTIN, J., *La notion d'erreur dans le droit positif actuel*, L.G.D.J., 1963, nr. 311; *Novelles*, droit civil, IV, nr. 143; Trib. gr. inst. Paris, 20 mei 1968, *Rev. Trim. Dr. Comm.*, 1968, 1109; KRUIHOF, R., MOONS, H., en PAULUS, C., «Overzicht van rechtspraak 1965-1973. Verbintenissen», *T.P.R.*, 1975, 460-461, nr. 22; zie tevens Kh. Brussel, 15 december 1965, *R.W.*, 1965-66, 964; Kh. Brussel, 27 januari 1966, *R.G.A.R.*, 1966, nr. 7658.

³² Cass. fr., 11 februari 1908, kritisch geciteerd door R. DEMOGUE, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1908, 357; Cass. fr., 9 maart 1942, *D.*, J., 61.

³³ BOYER, Y., *L'obligation de renseignement dans la formation du contrat*, nr. 155, noot 126.

verklaard. Hetzelfde geldt voor bedingen die wel afgegeven zijn, maar niet beoogd worden door een verwijzingsbeding op de voorzijde van het contractueel hoofddocument.

18. Het geval van niet afgegeven bijlagen biedt voor de medecontractant het gevaar geen kennis te kunnen nemen van de inhoud van die documenten³⁴. Ze kunnen slechts een contractueel karakter krijgen indien ze met kennis van zaken aanvaard worden. Het bewijs daarvan weegt op de vakman. Vandaar het gebruik een beding te laten tekenen in de aard van «de ondergetekende erkent kennis te hebben genomen van de algemene voorwaarden en hij aanvaardt ze als integrerend deel van de onderhavige overeenkomst». Het Frans decreet van 24 maart 1978 verklaart een dergelijk beding abusief en dientengevolge nietig.

Een oude uitspraak³⁵ beslist dat de opsteller van de overeenkomst er niet toe gehouden is aan de medecontractant de bijlagen te overhandigen waarnaar hij verwijst, voor zover hij maatregelen treft ten einde hun toegang te vergemakkelijken, zodat de partner vermoed wordt er kennis van te hebben genomen. Er werd eveneens gevonnis dat een bijlage, hoewel niet afgegeven aan de medecontractant, tegenover hem geldt zodra het verwijzingsbeding voldoende nauwkeurig (aanduiding van de plaats en de datum van de neerlegging van de bijlage) en de standaardovereenkomst gemakkelijk toegankelijk is en kan worden geraadpleegd bij het sluiten van de overeenkomst, zonder dat lange en grondige opzoekingen vereist zijn³⁶. De verwijzing naar het Belgisch Staatsblad voldoet niet aan die voorwaarden³⁷.

De bedingen beoogd door een eenvoudige verwijzing naar de algemene voorwaarden van de sector zonder weergave ervan kunnen integendeel niet worden tegengeworpen aan de medecontractant die niet gewoon is aan die beroepsgebruiken. De eenvoudige mogelijkheid er kennis van te nemen is niet voldoende³⁸. Hetzelfde geldt voor het beding dat «de algemene voorwaarden van Onderneming A. in gebruik voor alle klanten in de onroerende goederen in aanbouw, algemene voorwaarden waarvan de klant volledig kennis genomen heeft en die hij zonder voorbehoud aanvaardt» beoogt, terwijl niet betwist wordt dat de klant er geen kennis van heeft gekregen op het tijdstip van de ondertekening en van de uitoefening van het optierecht³⁹.

Bij gebrek aan verwijzing op de voorzijde van het hoofddocument heeft de klant niet de plicht de affiches te lezen⁴⁰. Zo wordt een beding van vrijstelling van aanspra-

kelijkheid aangeplakt in een stomerij verworpen⁴¹.

Voor de tegenwerpelijkheid moet worden bewezen dat de klant daadwerkelijk kennis heeft genomen van het beding of dat de vakman er zijn aandacht op gevestigd heeft⁴². De anciënniteit van de aanplakking of de gewoonte van de klant de lokalen te betreden kunnen ter zake bewijselementen uitmaken⁴³.

Het probleem doet zich anders voor m.b.t. de reglementaire bepalingen toepasselijk op de relaties tussen de consument en openbare of semi-openbare ondernemingen. Die bepalingen worden tegenwerpelijk verklaard hoewel ze niet ter kennis van de consument werden gebracht⁴⁴.

19. In het geval van overhandigde, maar ongetekende bijlagen kan de medecontractant zich indenken dat ze ontbloomt zijn van rechtswaarde bij gebrek aan verwijzing ernaar in het contractueel hoofddocument⁴⁵. De voorwaarde van tegenwerpelijkheid is de incorporatie door verwijzing naar de overhandigde bijlage⁴⁶. Het verwijzingsbeding moet duidelijk zichtbaar zijn ten einde de aandacht te trekken van de medecontractant. De inlassing mag dus niet te discreet zijn⁴⁷. Ze moet duidelijk en nauwkeurig zijn, zodat de medecontractant de zekerheid heeft dat de bijlage geïncorporeerd is in de overeenkomst⁴⁸.

Het is de vraag of een verwijzing naar het geheel van de bijlage volstaat, of moet integendeel een uitdrukkelijke verwijzing geeist worden naar elk afwijkend beding individueel. De verwijzing naar het geheel van de bijlage zou o.i. moeten volstaan op voorwaarde dat het verwijzingsbeding voldoende duidelijk zichtbaar is.

⁴¹ Kh. Namen, 20 januari 1977, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 314; Vred. Aarlen, 14 oktober 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 192; Kh. Namen, 20 augustus 1964, *Jur. Liège*, 1964-65, 189; Kh. Brussel, 15 juli 1958, *B.R.H.*, 1959, 208.

⁴² Rb. Aarlen, 3 oktober 1979, *Jur. Liège*, 1980, 172; Kh. Oostende, 27 april 1965, *R.W.*, 1964-65, 2032; Luik, 30 november 1972, *Jur. Liège*, 1972-73, 189; Kh. Brussel, 3 december 1964, *R.G.A.R.*, 1966, 7581; Lyon, 25 april 1967, *Gaz. Pal.*, 1967, II, 22; Kh. Brussel, 15 december 1965, *R.G.A.R.*, 1966, 7582; Vred. Antwerpen, 13 januari 1971, *R.G.A.R.*, 1973, 9501; Vred. Brussel, 8 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9050; Rb. Leuven, 9 februari 1979, *R.W.*, 1979-80, 1551; Rb. Aarlen, 3 oktober 1979, *Jur. Liège*, 1980, 172; Luik, 11 maart 1981, *Jur. Liège*, 1982, 2; Luik, 31 maart 1981, *Jur. Liège*, 1982, 5; anders: Kh. Brussel, 14 september 1976, *B.R.H.*, 1976, 534.

⁴³ Bijvoorbeeld het aanplakken van de algemene voorwaarden van Air France: Cass. fr., 3 juni 1970, *D.*, 1971, 373, met noot P. CHAUVEAU.

⁴⁴ Brussel, 14 maart 1979, A.R. 1901/77, Sibelgas t. Tuypens vermeld door M. BOSMANS, in «Les conditions générales en matière contractuelle», *J.T.*, 1981, p. 18, nr. 6; Cass. fr., 3 mei 1979, *D.*, 1979, I.R., p. 406; zie eveneens DOMONT-NAERT. Fr. en FALLON, M., *Droit de la consommation et droit des contrats*, éd. Fac. Un. S. Louis, 1982, nrs. 20-27.

⁴⁵ BOYER, Y., *L'obligation de renseignement dans la formation du contrat*, nr. 136.

⁴⁶ Cass. fr., 30 oktober 1967, *J.C.P.*, 1968, II, 15, met noot J. BIGOT; Trib. civ. Montbelliard, 15 december 1910, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1911, 447, met noot R. DEMOGUE; Kh. Brussel, 19 oktober 1961, *R.W.*, 1961-62, 809.

⁴⁷ Lyon, 4 juni 1945, *Gaz. Pal.*, 1945, II, 75.

⁴⁸ Trib. gr. inst. Seine, 19 december 1966, *Gaz. Pal.*, 1967, I, 292.

³⁴ RIEG, A., «Contrat type et contrat d'adhésion», in *Travaux et recherches de l'Institut de droit comparé*, t. 33, p. 114-115.

³⁵ Cass. fr., 4 februari 1894, *S.*, 1895, I, 142; Paris, 19 oktober 1959, *Dr. Mar. Fr.*, 1961, 85, met noot P. BOULOY.

³⁶ BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 141; Cass. fr., 3 juni 1970, *D.*, 1971, J., 373, met noot CHAUVEAU.

³⁷ Antwerpen, 6 juni 1979, *De Verz.*, 1979, 485, met noot G. VANDENBRANDE.

³⁸ Cass., 17 oktober 1975, *Pas.*, 1976, I, 224; Cass., 9 februari 1973, *R.C.J.B.*, 1974, 187; Brussel, 2 november 1972, *B.R.H.*, 1973, 445; Kh. Brussel, 18 juni 1959, *Rechtspr. Antw.*, 1959, 283.

³⁹ Rb. Luik, 30 november 1972, *Jur. Liège*, 1972-73, 189.

⁴⁰ ROBERT, A., «Une source mineure de droits civils: les affiches et les écriteaux», *J.C.P.*, 1958, I, 1458, nr. 8.

Die jurisprudentiële oplossingen worden onrechtstreeks bekrachtigd door artikel 5 van het koninklijk besluit van 10 juli 1972 genomen ter uitvoering van de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken naar luid waarvan geen enkel voorbehoud voortvloeiend uit de algemene of bijzondere voorwaarden mag worden ingeroepen door de uitgever-verkoper indien het niet uitdrukkelijk geformuleerd is op de bestelbon en op dezelfde zijde als de verplichte vermeldingen.

c. Formuleringswijze

20. Het is niet voldoende in het aanbod van het gemene recht afwijkende bedingen in te lassen; de partner moet er nog de betekenis van kunnen inzien. Zo moet de redactie van de bedingen begrijpelijk zijn en onderstelt ze een bepaalde materiële voorstelling: de toestemming kan niet vermoed worden hiërogliefen te hebben beoogd⁴⁹.

21. Zo beslissen de hoven en rechtbanken, inzake de presentatie, dat in onvoldoende zichtbare letters geschreven of onleesbare bedingen niet kunnen worden ingeroepen tegen de partij die, wegens de moeilijkheid of de onmogelijkheid ze te lezen, er geen kennis van heeft kunnen nemen⁵⁰, en dat microscopisch gedrukte bedingen of bedingen die zonder vergrootglas met het blote oog onontcijferbaar zijn niet kunnen worden tegengeworpen aan hem die ze benadelen⁵¹.

Soms is de overeenkomst zeer gedetailleerd en maakt ze het voorwerp uit van meerdere documenten en van veelvuldige bedingen, zodat de opsteller gemakkelijk ongemerkt — in kleine letters, in de marge of op de keerzijde van de overhandigde documenten — afwijkende bedingen kan inlassen⁵². In algemene regel is de opsteller van het contract er niet toe gehouden de aandacht van zijn partner te vestigen op de afwijkende bedingen door een bijzondere druk⁵³. Alleen in bepaalde omstandigheden waar het volstrekt noodzakelijk is de nieuwsgierigheid te prikkelen van hem die ze benadelen, verplicht de rechtspraak de bedinger sommige bedingen van het aanbod in zeer zichtbare lettertypes te vermelden. Die omstandigheden houden verband met hetzij het tijdstip van de formulering van het beding, omdat het ingelast wordt in een document dat na het tot stand komen van de overeenkomst wordt overhandigd, hetzij de plaats, omdat het vermeld wordt op een te discrete plaats in het contract, hetzij, ten slotte, het volkomen buitensporig karakter ervan⁵⁴. De bedingen die een van de contractanten niet verwachtte in de overeenkomst, kunnen immers niet worden beschouwd als gewild door de twee

partijen⁵⁵. De opsteller van het contract moet er de aandacht van de medecontractant op vestigen wanneer het van het gemene recht afwijkend beding volkomen ongewoon is of de medecontractant het niet natuurlijk verwachtte.

Een arrest van het Hof te Bourges⁵⁶ maakt een interessante toepassing van het criterium van het redelijk of onverwacht karakter inzake bevoegdheidsbedingen. Het hof stelt vast dat de makelaar twee adressen had, een te Parijs en een te Bourges, dat verweerder uitsluitend met het kantoor van Parijs handelde en dat het kantoor van Bourges geen rol speelde. Het hof verklaart vervolgens dat men niet begrijpt waarom X de bevoegdheid zou hebben willen aanvaarden van de rechtbanken te Bourges om kennis te nemen van een geschil dat betrekking had op een officina gelegen te Saint-Nazaire. De beoordeling van het redelijk karakter van het beding moet aldus in concreto gebeuren met inachtneming, in elk geval, van de weerslag die het beding zou kunnen hebben op de verbintenis van de consument. De rechter zal zich afvragen of de consument een reden kon hebben een beding te aanvaarden dat hem nadelig is, met verwijzing naar de inhoud zelf van de overeenkomst en zijn uitwendige omstandigheden⁵⁷.

Wanneer de te grote discretie van sommige bedingen gepaard gaat met omstandigheden die, bij de opsteller van het contract, de bedoeling bewijzen gevaarlijke bedingen te verbergen, past het die bedingen nietig te verklaren wegens bedrog⁵⁸.

22. Verder moeten de bedingen opgesteld zijn in een begrijpelijke taal. Indien de betekenis van het beding niet kon worden ontwaard door de medecontractant, heeft hij ter zake geen toestemming gegeven⁵⁹. De taal van de overeenkomst mag door haar technisch karakter of de complexiteit van de stijl geen instrument van mogelijke overheersing uitmaken in handen van de opsteller⁶⁰ en in geval van twijfel nopens de juiste betekenis van een beding rechtvaardigt het van het gemene recht afwijkend karakter van de algemene voorwaarden een beperkende interpretatie⁶¹.

23. Wat het taalgebruik betreft, werd gevonnist dat de ondertekening van een Nederlandstalig document de kennis van die taal doet vermoeden. De onvolmaakte kennis van de taal van de overeenkomst beïnvloedt slechts de geldigheid indien de dwaling bewezen wordt⁶². Meerdere beslis-

⁴⁹ CARBONNIER, J., *Droit civil*, vol. 4, *Les obligations*, nr. 18.

⁵⁰ Rouen, 8 februari 1974, *Rev. Trim. Dr. Comm.*, 1974, 492, nr. 3, met noot M. BOITARD en J.L. DUBARRY; Parijs, 17 oktober 1964, *J.C.P.*, 1964, IV, 63; Kh. Brussel, 15 juli 1958, *B.R.H.*, 1959, 208.

⁵¹ Kh. Antwerpen, 7 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 1657; Kh. Antwerpen, 26 juni 1956, *Rechtspr. Antw.*, 1957, 334.

⁵² FONTAINE, M., «La protection du consommateur en droit civil et commercial belge», *Rev. Trim. Dr. Comm.*, 1974, p. 202.

⁵³ Lyon, 27 januari 1976, *J.C.P.*, 1976, IV, 33.

⁵⁴ BOYER, Y., *L'obligation de renseignement dans la formation du contrat*, nr. 148.

⁵⁵ Cass. fr., 15 april 1975, *D.*, 1976, 514, met noot A. CHIREZ.

⁵⁶ Bourges, 4 februari 1963, *D.*, 1963, 239; zie nog Parijs, 11 oktober 1965, *Rev. Trim. Dr. Comm.*, 1966, 715, met noot J. HÉ-MARD.

⁵⁷ TROCHU, M., «Les silences de l'adhésion», in *Le contrat de consommation*, Congrès nationale des huissiers de justice, Tours, L.G.D.J., 1974, 30.

⁵⁸ Cass. fr., 30 april 1902, *S.*, 1906, I, 307; Cass. fr., 19 februari 1974, *Bull. arr. Cass. civ.*, 1974, III, nr. 79, p. 60.

⁵⁹ Cass. fr., 14 mei 1974, *D.*, 1975, 97, met noot J. BEHR en H. GROUTEL; Amiens, 2 juni 1975, *D.*, 1976, somm. 49.

⁶⁰ BOYER, Y., *L'obligation de renseignement dans la formation du contrat*, nr. 145; Brussel, 22 februari 1979, *J.T.*, 1979, 555.

⁶¹ Brussel, 15 mei 1975, *R.G.A.R.*, 1977, nr. 9694.

⁶² Kh. Verviers, 10 februari 1976, *Jur. Liège*, 1977-78, 69; BOSMANS, M., «Les conditions générales en matière contractuelle», *J.T.*, 1981, p. 19, nr. 8.

singen vertolken daarentegen de idee dat, wanneer de algemene voorwaarden opgesteld zijn in een andere taal dan die van de bijzondere voorwaarden of van de medecontractant, het bewijs van hun aanvaarding niet geleverd wordt⁶³. Zo oordeelde de Rechtbank van Koophandel te Brugge⁶⁴ dat de Nederlandstalige of Franstalige voorwaarden niet konden worden tegengeworpen aan een Duitse firma.

d. Tijdstip van de formulering

24. De contractant moet bij machte geweest zijn kennis te nemen van alle bedingen vóór het sluiten van de overeenkomst. Vaak poogt de opsteller van de overeenkomst, na de uitwisseling van de toestemmingen, aanvullende bedingen op te dringen die niet voorkomen in het oorspronkelijk aanbod. Meestal verschijnen die bedingen in de marge van de facturen of op het handelspapier dienend voor de briefwisseling tussen partijen, na het sluiten van de overeenkomst. Ze zijn bekend onder de naam van marginale bedingen⁶⁵.

Alle van het gemene recht afwijkende bedingen maken slechts de wet uit van de partijen op voorwaarde dat ze door elk van hen gekend waren bij het sluiten van de overeenkomst, zodat ze naar goedgevonden mogen worden geueerd door hem voor wie ze bestemd zijn zonder dat daardoor het bestaan van de overeenkomst bedreigd wordt⁶⁶.

Inzonderheid kunnen niet worden tegengeworpen dergelijke bedingen ingelast in affiches, de handelsbriefwisseling, de facturen, de prospectussen, de vervoertitels, de tickets of bonnen⁶⁷, ongeacht de aard van het beding: bevoegdheidsbedingen⁶⁸, compromissoire bedingen⁶⁹, bedingen betreffende de plaats van betaling⁷⁰, bedingen van vrijstelling

of beperking van aansprakelijkheid⁷¹, bedingen van vrijstelling van waarborg voor de verborgen gebreken⁷², ... De tegenwerpelijheid van inwendige reglementen aangeplakt in de hotelkamers of in een onderneming wordt evenwel erkend omwille van een soort huisgezag van de hotelhouder of van de werkgever⁷³.

25. De overeenkomst is daarom niet onveranderlijk. Niets belet de partijen de onderhandelingen te hervatten en de oorspronkelijke overeenkomst aan te vullen of te wijzigen⁷⁴. In dat geval is een nieuw akkoord vereist over de na het tot stand komen van de overeenkomst ingelaste bedingen. De aanvaarding van die aanvullende bedingen kan stilzwijgend geschieden.

Die beginselen zijn toepasselijk op de aanvaarding van de voorwaarden die voorkomen op een factuur. De factuur geeft immers geen ontstaan aan verbintenissen. Ze bevestigt slechts een geldschuld voortvloeiend uit een tussen partijen bestaande overeenkomst⁷⁵. De aanvaarde of niet geaccepteerde factuur kan evenwel effectieve prestaties bewijzen, bv. de levering. De verbintenis moet bewezen worden overeenkomstig de artikelen 1315, 1°, 1341 en 1353 van het Burgerlijk Wetboek. De aanvaarding kan voortvloeien uit een omstandig stilzwijgen⁷⁶, indien dat stilzwijgen niet vatbaar is voor een andere interpretatie⁷⁷. Zo geldt de afwezigheid van antwoord gedurende verschillende maanden als stilzwijgende aanvaarding⁷⁸.

Op straffe van niet te kunnen worden tegengeworpen moeten die nieuwe bedingen opgesteld zijn in zeer zichtbare karakters⁷⁹. Er wordt aldus beslist dat, aangezien het toevoegen in postscriptum van een bevoegdheidsbeding voorkomt als de schriftelijke bevestiging van een mondelinge overeenkomst en het beding, door zijn presentatie, de aandacht trekt van de medecontractant die geen protest aantekende, dit beding tegenwerpelijk is⁸⁰. Evenzo wordt stil-

⁶³ Kh. Antwerpen, 7 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 1657; zie ook Kh. Namen, 25 juli 1974, *Jur. Liège*, 1974-75, 126; Kh. Hasselt, 24 mei 1959, *B.R.H.*, 1959, 556; Kh. Brussel, 19 oktober 1961, *R.W.*, 1961-62, 809.

⁶⁴ Kh. Brugge, 24 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 625.

⁶⁵ AUBERT, J.L., *Notions et rôles de l'offre et l'acceptation dans la formation du contrat*, L.G.D.J., nr. 372.

⁶⁶ Cass. fr., 5 december 1973, *D.*, 1974, 398, met noot M. SOLUS en R. PERROT; LEVY, G., «Recherches sur quelques aspects de la garantie des vices cachés dans la vente des véhicules neufs et d'occasion», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1970, 25; Cass. fr., 17 februari 1957, *Bull. arr. Cass. civ.*, 1957, III, nr. 350; FONTAINE, M., «La protection du consommateur en droit civil et commercial belge», *Rev. Trim. Dr. Comm.*, 1974, p. 202.

⁶⁷ Lyon, 25 april 1967, *D.*, 1969, 22; Cass. fr., 17 oktober 1961, *D.*, 1962, 106; Cass. fr., 16 oktober 1967, *D.*, 1968, 193; Cass. fr., 5 december 1973, *Rev. Trim. Dr. Comm.*, 1974, 248, nr. 2, met noot M. BOITARD en L. DUBARRY; Parijs, 23 juli 1937, *Gaz. Pal.*, 1937, II, 692; Luik, 11 maart 1975, *Jur. Liège*, 1974-75, 281; Arrondr. Brussel, 23 december 1974, *B.R.H.*, 1975, 213; Luik, 30 november 1972, *Jur. Liège*, 1972-73, 189; Rb. Hoei, 3 juni 1969, *B.R.H.*, 1969, 728; Kh. Brussel, 15 juli 1958, *B.R.H.*, 1959, 208; Luik, 29 juni 1955, *R.G.A.R.*, 1956, 5645; Kh. Verviers, 6 juni 1964, *Jur. Liège*, 1964-65, 19; Vred. Bergen, 28 juni 1976, *T. Vred.*, 1977, 133; vgl. Rb. Luik, 29 juni 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 275.

⁶⁸ Cass. fr., 17 december 1957, *Bull. arr. Cass. civ.*, 1957, III, nr. 350.

⁶⁹ Cass. fr., 17 oktober 1961, *D.*, 1962, 106.

⁷⁰ Cass. fr., 17 juli 1933, *S.*, 1933, I, 333.

⁷¹ Lyon, 25 april 1967, *D.*, 1969, 22; Rb. Leuven, 9 februari 1979, *R.W.*, 1979-80, 1551; Rb. Aarlen, 3 oktober 1979, *Jur. Liège*, 1980, 172; Luik, 11 maart 1981, *Jur. Liège*, 1982, 2; Luik, 31 maart 1981, *Jur. Liège*, 1982, 5.

⁷² Parijs, 27 februari 1959, *Rev. Trim. Dr. Comm.*, 1959, 473; BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 155.

⁷³ AUBERT, J.L., *Notions et rôles de l'offre et l'acceptation dans la formation du contrat*, nr. 358; CARBONNIER, J., *Droit civil*, IV, nr. 18.

⁷⁴ AUBERT, J.L., *Notions et rôles de l'offre et l'acceptation dans la formation du contrat*, nr. 375.

⁷⁵ MERCHIEERS, Y., «Rechtspraak bijzonder en afwijkend handelsrecht», *T.P.R.*, 1979, 123, nrs. 148-149; Kh. Brussel, 20 februari 1975, *B.R.H.*, 1975, 349.

⁷⁶ DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, III, nr. 1012; Trib. gr. inst. Seine, 31 januari 1936, *D.*, 1937, II, 40.

⁷⁷ Luik, 11 maart 1975, *Jur. Liège*, 1974-75, 281; DE PAGE, H., *Droit civil*, II, nrs. 544 e.v.

⁷⁸ Brussel, 14 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 165; Gent, 18 oktober 1978, *R.W.*, 1979-80, 591.

⁷⁹ Lyon, 4 juni 1945, *Gaz. Pal.*, 1945, II, 75; Cass. fr., 28 april 1971, *J.C.P.*, 1972, II, 17280, met noot M. BOITARD en A. RABUT.

⁸⁰ Antwerpen, 30 april 1969, *Rechtspr. Antw.*, 1969, 383; Luik, 11 maart 1975, *Jur. Liège*, 1974-75, 281; Kh. Brussel, 31 oktober 1977, *B.R.H.*, 1979, 194; Gent, 23 oktober 1978, *R.W.*, 1978-79, 2430.

zwijgend afgezien van de algemene voorwaarden door de vakman wanneer hij de overeenkomst verder uitvoert, terwijl de algemene voorwaarden het recht verlenen de leveringen op te schorten bij gebrek aan betaling⁸¹.

§ 2. De wettelijke verplichting

26. Het komt voor dat de wetgever van de opsteller van de overeenkomst eist dat hij in het aanbod melding maakt van de van het gemene recht afwijkende bedingen waarvan hij een contractueel element wil maken. Wanneer bijvoorbeeld de overeenkomst van verkoop op afbetaling een beding van eigendomsvoorbehoud bevat, moet hij op straffe van nietigheid van het beding de tekst van artikel 491 van het Strafwetboek opnemen (wet van 9 juli 1957, art. 4, § 2); artikel 5 van het Verdrag van Brussel van 23 april 1970 betreffende de reisovereenkomst, goedgekeurd bij de wet van 30 maart 1973, schrijft de afgifte voor van een reisdocument dat de vermeldingen opgesomd in artikel 6 bevat. Een systematische toepassing ervan wordt gemaakt in het wetsontwerp nr. 415 van 26 mei 1978 op de huur dat herhaaldelijk bepaalt dat er slechts schriftelijk van kan worden afgeweken (bv. de artikelen 1715, 1716, 1720, 1723, 1724, 1726, 1729, 1733, 1736, 1738, 1740, 1745, 1757, 1762, ...) ^{81a}.

II. De informatieplicht m.b.t. de kwaliteit van de toestemming

27. Het gebrek aan evenwicht tussen de contracterende partijen is inherent aan hun verbruiksrelaties⁸². De bekommerning van de hoven en rechtbanken de bescherming te verstevigen van de toestemming van de consument — strikte toepassing van het recht op informatie — leidt ertoe de informatieplicht, kader — verbintenis, te bepalen gegrond op de goede trouw. Die verbintenis wordt meestal gesancioneerd door nietigheid wegens bedrog of dwaling waarvan de toepassingscriteria versterkt worden in de verbruiksrelaties. Het begrip goede trouw opent evenwel nieuwe verhaalmiddelen.

A. De algemene informatieplicht

§ 1. Grondslag

28. De aan de consument verschafte inlichtingen kunnen slechts onvolledig zijn zodat zijn toestemming wel bestaat, maar gebrekkig is (art. 1109 B.W.). Het contract wordt dan ontkracht door middel van de theorie van de toestemmingsgebreken. Het past na te gaan welk verschil kan worden geduld tussen de toestemming en de inhoud van de overeenkomst, vanaf welke afstand de kwaliteit van de toestemming onvoldoende wordt. Naar gelang van de graad kan die ontoereikendheid dan hetzij de vaststelling veroorzaken van het niet-bestaan van de toestemming, hetzij worden ge-

compenseerd door een schadevergoeding. In het algemeen wordt een van de contractanten een informatieplicht opgelegd zodra hij in het bezit is van informatieëlementen die zijn partner belang heeft te kennen.

29. In het positief recht bestaat die verplichting niet: de overeenkomst rust op een belangentegenstelling en elk is ertoe gehouden zichzelf op de hoogte te stellen van de draagwijdte van zijn verbintenissen⁸³. De rechtspraak legt evenwel een dergelijke informatieplicht op wegens de algemene verplichting van goede trouw tussen de partijen bij een rechtshandeling. De vereisten van de contractuele veiligheid worden aldus verzoend met het behoud van een vertrouwensklimaat tussen de contractpartijen⁸⁴. Indien de overeenkomsten immers te goeder trouw moeten worden uitgevoerd (art. 1134 B.W.), moeten ze a fortiori te goeder trouw worden gesloten⁸⁵. Door onderhandelingen aan te knopen plaatsen de partijen zich in een bijzondere wederzijdse relatie beheerst door de goede trouw, die de verplichting meebrengt hun gedrag te laten bepalen door de gerechtvaardigde belangen van de tegenpartij. Onder die optiek behelst het opleggen van een informatieplicht een morele beoordeling van het gedrag van de partijen bij het sluiten van de overeenkomst⁸⁶. Wie zich niet gedraagt als een normaal zorgvuldige en aandachtige persoon, schendt de goede trouw⁸⁷. De objectieve goede trouw is een zuivere toepassing van het beginsel vervat in artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek. De bepaling van het delictueel karakter van een gedrag vereist een beoordeling in concreto. De schadeverwekkende handeling moet met andere woorden worden gesitueerd in haar sociale context ten einde uit te maken of er een fout is: wanneer die sociale context een vertrouwensrelatie toont, past het rekening te houden met het specifiek karakter van een dergelijke relatie en moet de goede trouw dus worden beoordeeld door middel van een verwijzing naar het gedrag van de bonus pater familias die zich bevindt in dezelfde vertrouwensrelatie.

Indake de informatieplicht wordt de objectieve goede trouw geschonden door de partij die ten opzichte van zijn medecontractant sommige informatieën inhiel of vervormde, terwijl hij in concreto wist of moest weten dat de medecontractant niet zou hebben toegestemd indien hij ze had gekend.

⁸³ MAZEAUD, H.L. en J., en DE JUGLART, M., *Leçons de droit civil*, II, vol. 1, 1973, nr. 193.

⁸⁴ MIALON, M.F., «Contribution à l'étude juridique d'un contrat de conseil: le contrat de conseil en organisation d'entreprise», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1973, 5, nr. 63; VAN DER GRINTEN, W., «Handelen te goeder trouw», in *Opstellen over recht en rechtsgeschiedenis*, 1965, 160.

⁸⁵ DE BERSAQUES, A., «L'oeuvre prétorienne de la jurisprudence en matière de lésion», in *Mélanges J. Dabin*, 1963, I, p. 511-512.

⁸⁶ BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nrs. 173 en 175.

⁸⁷ VAN OEVELEN, A., en DIRIX, E., «Kroniek van het verbintenissenrecht», *R.W.*, 1977-78, 2291; WILMS, R., «Het recht op informatie in het verbintenissenrecht. Een grondslagenonderzoek», *R.W.*, 1980-81, 500.

⁸¹ Kh. Brussel, 21 december 1976, *B.R.H.*, 1977, 427.

^{81a} Zie ROMMEL, G., «Proeve tot hervorming van de huurwet», *R.W.*, 1981-82, 449-478.

⁸² Zie hiervoren nrs. 1-3.

§ 2. Toepassingsvoorwaarden

30. Het bestaan van een informatieplicht onderstelt een gebrek aan evenwicht in de informatie tussen de partijen. De toestand van de schuldeiser van de informatieplicht en van de schuldenaar van de informatieplicht moet dus opeenvolgend worden onderzocht.

a. De onwetendheid van de schuldeiser van de informatieplicht

31. De contractant moet zich gedragen als een voorzichtig en bezonnen mens. Bekommerd om zijn belangen moet hij daarom eventueel aan de andere partij bijzonderheden vragen nopens de verbintenissen die hij zal opnemen alvorens ze te aanvaarden⁸⁸. Indien zijn partner sommige elementen ter kennis heeft gebracht, moet hij ze uitdiepen⁸⁹. Door dit na te laten maakt hij zich schuldig aan een nalatigheid of onvoorzichtigheid die zijn persoonlijke aansprakelijkheid meebrengt⁹⁰. Die verplichting om zelf navraag te doen wijkt en de dwaling geschiedt zonder fout van de contractant die zich verbonden heeft, hetzij wanneer het hem onmogelijk was inlichtingen in te winnen, hetzij wanneer de overeenkomst meer dan elke andere eerlijkheid en wederzijdse trouw vereist. Er wordt evenwel geoordeeld dat geen informatieplicht bestaat betreffende de elementen die de schuldeiser van die verplichting kent of moet kennen. In beginsel is ieder ertoe gehouden zich op de hoogte te stellen wat aan het groot publiek bekend is.

Het past evenwel dat de schuldenaar van de informatieplicht in concreto nagaat of zijn medecontractant mag worden gerekend tot het gemiddeld publiek. Het vereiste van goede trouw dat de vorming van de overeenkomst beheerst, moet de partner ertoe aanzetten aan de medecontractant de feiten mee te delen die deze niet kent of niet bij machte is door zichzelf te kennen⁹¹. Dit vereiste groeit volgens de graad van de onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen. Er is een plicht hem te informeren die zichzelf niet op de hoogte kan stellen. Die onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen kan hetzij objectief, hetzij subjectief zijn. De praktische draagwijdte van de informatieplicht varieert naar gelang van de beoordeling van de onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen.

32. 1) *De objectieve onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen.* Wegens de aard van de overeenkomsten die voor een partij een prestatie behelzen waarvan de schuldenaar het voorwerp kent omdat hij het in zijn macht heeft, stuit de contractant op een objectieve onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen van de prestatie van zijn partner. De schuldeiser moet daarom niet inactief blijven, maar minstens wanneer hij een zekere vlijt getoond heeft voor het verdedigen van zijn belangen, moet de partner ertoe gehou-

den zijn hem te informeren, ten einde de contractuele gerechtigheid te herstellen⁹². De informatieplicht beoogt dan hoofdzakelijk de juridische (uitwinning of stoornis) en materiële (verborgen gebrek) toestand van de zaak en haar gebruik. Zo legt het Burgerlijk Wetboek in verschillende contracten de schuldenaar van een prestatie de verplichting op de medecontractant de goede uitvoering van zijn verbintenissen te waarborgen en hem alles te openbaren wat op een of andere wijze de vrije uitoefening kan belemmeren van de rechten verworven door de gewaarborgde⁹³, bv. de artikelen 1626, 1638, 1641 en 1719, 3°, van het Burgerlijk Wetboek.

33. Die verplichting de medecontractant te informeren nopens de juridische en materiële toestand van de zaak, althans wanneer deze tegen dergelijke hinderpalen stuit dat het hem onmogelijk is zich op de hoogte te stellen, wordt door de rechtspraak uitgebreid tot alle schuldenaars van een prestatie⁹⁴. Zo legt, inzonderheid betreffende gevaarlijke zaken (hetzij door hun aard, hetzij door de hoedanigheid van de gebruiker), de rechtspraak ten laste van de fabrikant, de verkoper, de verhuurder of de uitlener een informatieplicht nopens hun gebruik en een waarschuwingsplicht⁹⁵.

34. 2) *De subjectieve onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen.* De onmogelijkheid is subjectief wanneer ze voortvloeit uit een toestand van minderwaardigheid van de contractant, hetzij wegens een normaal gebrek aan ervaring, hetzij wegens eigen onvolkomenheden, zoals zijn leeftijd, zijn geesteszwakte of zelfs zijn onbekwaamheid. Waar begint de subjectieve onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen? De omvang van de informatieplicht hangt af van de strengheid waarmee de rechtspraak de verplichting beoordeelt zichzelf op de hoogte te stellen. Ziehier enkele voorbeelden:

— wanneer de verkoper in het kantoor van de notaris alle inlichtingen betreffende een stedenbouwkundige erfdienstbaarheid ter beschikking van de koper stelt, klaagt deze ten onrechte⁹⁶;

— de koper van een handelszaak, die door de verkoper in de onwetendheid was gelaten van het feit dat deze zelf tegen vergoeding zijn eigen verkoper had toegestaan zich in de omgeving van de zaak te vestigen, begaat integendeel geen nalatigheid⁹⁷.

— de koper van een domein bestemd voor de exploitatie van een hotel beklaagt er zich terecht over dat de verkoper hem niet verwittigd heeft dat het onroerend goed slechts van water voorzien wordt door een kleine bron, klaar-

⁹³ GROSS, B., *La notion d'obligation de garantie dans le droit des contrats*, L.G.D.J., 1963, nr. 205.

⁹⁴ BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 185; Cass. fr., 2 maart 1964, *Bull. arr. Cass. civ.*, I, nr. 122; Cass. fr., 24 oktober 1972, *Bull. arr. Cass.*, III, nr. 543.

⁹⁵ MAZEAUD, H.L., en DE JUGLART, M., *Leçons de droit civil*, III, vol. 2, nrs. 345, 950, 993, 994, 1147 en 1458.

⁹⁶ Aix-en-Provence, 17 februari 1975, geciteerd door BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 184.

⁹⁷ Lyon, 1 maart 1926, S., 1926, II, 97, met noot CHAVEGRIN.

⁸⁸ RIPERT, G., *La règle morale dans les obligations civiles*, L.G.D.J., nr. 48.

⁸⁹ Cass. fr., 9 oktober 1969, *Bull. arr. Cass. civ.*, 1969, III, nr. 634.

⁹⁰ GORPHE, F., *Le principe de la bonne foi*, 1928, p. 125.

⁹¹⁻⁹² DE JUGLART, M., «L'obligation de renseignements dans les contrats», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1945, nr. 18.

blijklijk ontoereikend voor de normale exploitatie van het ontworpen hotel⁹⁸;

— het past dat de consument het etiket leest voor zover het leesbaar en begrijpelijk is en in de mate dat het geen symbolen bevat. De consument kan niet verweten worden een technische term niet te begrijpen. Een vaak gebruikte kantoorcorrector illustreert de wettige onwetendheid van de consument. Het viertalig etiket vermeldt in het Duits, Spaans, Engels en Frans dat het produkt buiten het bereik van kinderen moet worden gehouden, dat het niet mag worden gedronken en ontvlambaar is. Op de Belgische markt verkocht vermeldt het produkt geen inlichtingen in het Nederlands. In die vreemde talen wordt gewaarschuwd voor gevaar bij inademing. Het etiket vermeldt nog de aanwezigheid van trichloretaan. De zorgvuldige consument blijft wettig onwetend nopens het schadelijk karakter van dat produkt, dat normaal open en onder de neus van de consument wordt gebruikt wanneer deze een drukproef verbetert zodat hij na korte tijd hoofdpijn krijgt. De consument kan niet worden verweten de anderstalige berichten niet te lezen noch de betekenis van trichloretaan op te zoeken;

— de consument, slachtoffer van een klapband, kan o.i. niet verweten worden niet vooraf de vergelijkende tests te hebben gelezen waarin een dergelijke tendens bij die welbepaalde band wordt vermeld;

— de koper zou echter kunnen worden verweten dat hij het huis niet heeft bezocht. Indien hij het heeft bezocht, kan hem niet als nalatigheid worden verweten dat hij niet heeft gemerkt dat de elektrische installatie gebrekkig was, terwijl niets dit liet vermoeden; dat de dakgoot rot was, terwijl ze vol dorre bladeren lag; dat de ingebouwde wastafels in werkelijkheid niet verbonden waren aan de waterdistributie of dat de radiatoren niet gekoppeld waren aan de verwarmingsketel. Niets verplicht immers de koper zich te laten bijstaan door een vakman. Indien een dergelijke bijstand moet worden aanbevolen, dan is het omdat een proces nog steeds beter wordt voorkomen dan gewonnen;

— gewis, de koper van een tweedehandsvoertuig moet wantrouwig zijn, maar van hem kan niet worden geëist dat hij zich laat bijstaan door een deskundige. De gelegenheid moet uiteraard worden aangegrepen en is onverenigbaar met een koopoptie of een reservering. Het verwezenlijken van de bijstand is overigens kostbaar;

— het is ondenkbaar dat een voorzichtige klant-handelaar, voor wie het beheer van voorraden essentieel is en tevens bepalend voor de aankoop van een computer, een bestelbon tekent bij een verkoper die sinds jaren met hem contact heeft, zonder dat de koper vooraf de concurrentie raadpleegt of schriftelijke waarborgen vraagt nopens het beheer van de voorraden⁹⁹.

35. De van de consument vereiste zorgvuldigheid is dus beperkt tot dat waarnaar hij gemakkelijk kon informeren. De onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen wordt be-

oordeeld in verband met het al dan niet verschoonbaar karakter van de dwaling van de schuldeiser van de informatieplicht¹⁰⁰. De onverschoonbare dwaling is geen gebrek van de toestemming¹⁰¹. Alleen een fout van de consument kan worden gesanctioneerd. Die fout wordt in abstracto beoordeeld.

De bijzondere bekwaamheid van de schuldeiser van de informatieplicht kan in aanmerking worden genomen ter verzwarende van de van hem geëiste plicht zich op de hoogte te stellen¹⁰². Wat aldus een verborgen gebrek uitmaakt voor een particulier, is het niet noodzakelijk voor een vakman¹⁰³. De bijzondere bekwaamheid wordt beoordeeld volgens hetzij het beroep, indien het een vakman geldt, hetzij de bijzondere kennis van de schuldeiser van de informatieplicht¹⁰⁴.

Wanneer de voor de schuldeiser belangrijke informatie een gespecialiseerd karakter vertoont en de schuldenaar er kennis van heeft, heeft de schuldeiser, tenzij hij een vakman is, niet de verplichting zich op de hoogte te stellen nopens die gespecialiseerde informatie¹⁰⁵. Indien de consument echter bijgestaan wordt door een raadsman of een specialist, vermindert de informatieplicht, daar zijn beslissing dan bij voorrang bepaald wordt door het advies van zijn raadgever¹⁰⁶. Die oplossing valt samen met de wettelijke oplossing inzake vrijwaring voor gebreken die het verborgen karakter van het gebrek doet afhangen van de wetigheid van de onwetendheid van de schuldeiser. Zo beschermt de wet de contractanten, maar moedigt ze de passiviteit niet aan¹⁰⁷.

36. De regeling inzake verborgen gebreken (art. 1641 B.W.) illustreert goed de schakeringen in de beoordeling van de informatieplicht nopens het voorwerp van de verhandeling. Traditioneel bestaat de informatieplicht slechts voor de verborgen gebreken, terwijl de consument in staat wordt geoordeeld zichzelf op de hoogte te stellen nopens de zichtbare gebreken. Het begrip gebrek wordt beperkt tot het intrinsiek gebrek van het produkt zelf¹⁰⁸. In de recente rechtspraak wijkt evenwel het begrip verborgen gebrek voor dat van functioneel gebrek; het gebrek is functioneel wanneer het produkt volkomen dan wel gedeeltelijk ongeschikt is om de koper het gebruik te bezorgen dat hij het recht ervan had te verwachten¹⁰⁹. Het beschadigd, slecht

¹⁰⁰ Parijs, 13 november 1962, *Gaz. Pal.*, 1963, I, 247.

¹⁰¹ Cass., 20 april 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 950.

¹⁰² Douai, 4 juni 1954, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1955, 110, met noot H. en L. MAZEAUD; Cass. fr., 2 maart 1964, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1965, 112, met noot S. CHEVALLIER.

¹⁰³ Cass. fr., 4 december 1950, *Bull. arr. Cass. civ.*, II, 261.

¹⁰⁴ BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 206.

¹⁰⁵ Kh. Brussel, 17 februari 1977, *B.R.H.*, 1977, 624; Cass. fr., 16 april 1975, *R.G.A.R.*, 1977, 9767.

¹⁰⁶ Cass., 8 juni 1978, *Pas.*, 1978, I, 1156.

¹⁰⁷ GROSS, B., *La notion d'obligation de garantie dans le droit des contrats*, nr. 206.

¹⁰⁸ LIMPENS, J., *La vente en droit belge*, Bruylant, 1960, p. 197-202.

¹⁰⁹ Kh. Brussel, 16 februari 1955, *B.R.H.*, 1955, 124; Kh. Doornik, 23 januari 1969, *J.T.*, 1969, 245; zie tevens BOURGOIGNIE, Th. «Le traitement des produits défectueux en droit belge: pratique et perspectives», *J.T.*, 1976, p. 489 e.v.

⁹⁸ Cass. fr., 7 mei 1974, met noot J.L. AUBERT, geciteerd door BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 189.

⁹⁹ Kh. Brussel, 30 juni 1980, onuitg., geciteerd door POULLET, P. en Y., «Les contrats informatiques», *J.T.*, 1982, p. 6, nr. 16.

opgevat, door fabricagefouten aangetast of onefficiënt produkt valt in het toepassingsgebied van de waarborgverplichting¹¹⁰. Wezenlijk voor de consument is niet het voorwerp maar het beoogde nut. De zaak is dus eveneens gebrekkelijk zodra haar nut zodanig beperkt wordt dat de koper haar niet zou hebben gekocht of er een mindere prijs voor zou hebben gegeven, indien hij op de hoogte was gebracht van de aanwezigheid van het gebrek¹¹¹. Het onderscheid tussen zichtbaar en verborgen gebrek is immers slecht aangepast aan het consumptieverkeer. Tenzij in het raam van sommige verkopen, bv. de koop op proef, kan van de consument op het ogenblik van de ontvangst bezwaarlijk een onderzoek worden geëist. Het onderzoek is niet steeds mogelijk, inzonderheid wegens de aard van het produkt, zijn verpakking, de buitensporige kosten die het onderstelt of het beroep op niet vertrouwde technieken. Indien het onderzoek mogelijk is, zal het noodzakelijk oppervlakkig zijn¹¹². Het is niet voldoende dat de consument het gebrek kon voorzien vanaf uitwendige tekenen die niet noodzakelijk een gebrek onderstellen¹¹³. De consument moet bovendien voldoende geïnformeerd zijn nopens de gevolgen van het aangegeven gebrek betreffende het gebruik van de zaak en de juiste draagwijdte ervan hebben kunnen beoordelen¹¹⁴.

Zo zou het gebrek slechts als zichtbaar mogen worden beschouwd indien het werd megedeeld aan de consument of indien het evident is of nog indien zijn onwetendheid slechts kan voortvloeien uit een onverschoonbare nalatigheid of ten slotte indien het natuurlijk of inherent is aan de verkochte zaak¹¹⁵.

37. De beginselen inzake vrijwaring voor verborgen gebreken zijn toepasselijk op het geheel van de contractuele voorwaarden. Alleen de zichtbare of uiterlijk op het tijdstip van het ondertekenen door de medecontractant zichtbaar gemaakte bedingen kunnen als gelezen en goedgekeurd worden vermoed. De bedingen mogen bovendien niet te veelvuldig zijn. De psychische onmogelijkheid voor de consument de voorgestelde overeenkomst in detail te onderzoeken bij het sluiten ervan is immers zodanig dat, buiten de evidente bedingen, zijn onderzoeksmogelijkheid, voor zover ze hem door de medecontractant wordt gegund, stuit op een daadwerkelijke subjectieve onmogelijkheid. De goede trouw beveelt dan dat de medecontractant de aandacht van de consument vestigt op de ongewone of onverwachte bedingen en op die welke van die aard zijn dat ze zijn toestemming kunnen beïnvloeden.

38. 3) *De vertrouwensband*. Wanneer de contracterende partijen verbonden zijn door relaties die tussen hen een volledig vertrouwen rechtvaardigen, wordt een spontane spreekplicht opgelegd aan de schuldenaar zonder dat de schuldeiser van de informatieverplichting zelf nog een onderzoeksplicht heeft¹¹⁶. Die vertrouwensband hangt samen hetzij met de aard van de overeenkomst, hetzij met de hoedanigheid van een van de contracterende partijen.

39. Zo onderstelt de verzekeringsovereenkomst tussen partijen de meest volstreekte goede trouw die steunt op het vertrouwen. De verzekeringsmaatschappijen bevinden zich immers meestal in de onmogelijkheid zich op de hoogte te stellen en zijn verplicht zich te verlaten op de verzekeringnemers, die blijk moeten geven van eerlijkheid en een spontane spreekplicht hebben¹¹⁷. Zo geeft de arbeidsovereenkomst eveneens het ontstaan aan een wederzijds vertrouwensklimaat dat de werknemer verplicht aan zijn werkgever mee te delen wat hem kan interesseren of zijn keuze beïnvloeden¹¹⁸.

40. De vertrouwensband die afhangt van de hoedanigheid van de partijen, ontstaat in de betrekkingen tussen vaklieden en hun klanten. Men weet dat in het handelsrecht herhaalde zakenrelaties die een bepaalde graad van continuïteit vertonen, een wederzijdse vertrouwensband doen ontstaan. Uit de relatie tussen de vakman en zijn klant ontstaat een vertrouwensschuld daar deze, bij veronderstelling onwetend nopens de professionele techniek, zich verlaat op de wetenschap van gene¹¹⁹. De vakman wordt aldus de plicht opgelegd vóór de overeenkomst de onwetendheid van de klant te leiden en hem na het ontstaan van de overeenkomst raad te geven¹²⁰.

De schuldenaar van de informatieplicht moet slechts weten dat een informatie voor de andere partij een substantieel karakter heeft indien deze dit bekendgemaakt heeft. De vertrouwensband impliceert evenwel dat de schuldenaar zijn wettelijke en contractuele verplichtingen naleeft op een wijze die rekening houdt met de subjectieve toestand van de medecontractant, d.w.z. zijn eigen concrete kennis en bevoegdheid.

Die subjectivering verschilt. De vakman moet zelf het antwoord zoeken op de vraag welke inlichtingen belangrijk zijn voor zijn klant en er zijn informatieplicht naar schikken¹²¹.

¹¹⁶ MAZEAUD, H., L. en J., en DE JUGLART, M., *Leçons de droit civil*, II, vol. 1, nr. 193.

¹¹⁷ PICARD, M., en BESSON, A., *Les assurances terrestres en droit français*, Pichon, 1975, I, nr. 42.

¹¹⁸ Arbh. Antwerpen, 14 januari 1981, *J.T.T.*, 1981, 299: universitaire studiën en enkele voorgaande werkgevers verzwijgen, wat de zoniet uitgesloten indienstreding toeliet, is een zwaarwichtig verbrekingsmotief.

¹¹⁹ Lyon, 27 oktober 1971, *J.C.P.*, 1972, II, 17012 met noot R. SAVATIER; SAVATIER, R., *La responsabilité civile*, L.G.D.J., 1951, II, nr. 814.

¹²⁰ MIALON, M.F., «Contribution à l'étude juridique d'un contrat de conseil: le contrat de conseil en organisation d'entreprise», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1973, 37.

¹²¹ WILMS, W., «Het recht op informatie in het verbintenissenrecht. Een grondslagenonderzoek», *R.W.*, 1980-81, 516.

¹¹⁰ Cass., 18 november 1971, *Pas.*, 1972, I, 258; Brussel, 16 maart 1972, *J.T.*, 1972, 606, met noot PARISIS-DRESS; Brussel, 23 juni 1971, *R.G.A.R.*, 1971, 8677.

¹¹¹ GHESTIN, J., «Garanties contractuelles», verslag op de Journées de droit de la consommation, Aix, september 1974, § 6.

¹¹² Cass. fr., 5 maart 1971, *Bull.*, III, nr. 177.

¹¹³ ALTER, M., *L'obligation de délivrance dans la vente de meubles corporels*, L.G.D.J., 1972, nr. 125, p. 215.

¹¹⁴ Rouen, 7 november 1968, *J.C.P.*, 1969, II, 15887.

¹¹⁵ Bv. de verkleuring van een dakpan, de natuurlijke evolutie van levende produkten, zoals de wijn, het fruit; zie Brussel, 7 januari 1972, *B.R.H.*, 1972, I, 41; BOURGOIGNIE, Th., «Le traitement des produits défectueux en droit belge: pratique et perspectives», *J.T.*, 1976, 505.

Wanneer de schuldenaar van de informatie in een bepaald gespecialiseerd domein een bijzondere kennis bezit, vormt de rechtspraak zijn informatieplicht om in een verplichting raad te geven. Wat deze verplichting kenmerkt, is niet zozeer het feit dat de schuldeiser van de informatieplicht tot het bewijs van het tegendeel vermoed wordt niet op de hoogte te zijn van de informatie behorend tot de gespecialiseerde kennis van de schuldenaar, als wel dat de schuldeiser mag rekenen op de steun van de schuldenaar opdat deze onderscheidt welke informatie voor hem belangrijk is¹²². De verplichting tot raad kan verder voortvloeien uit het voorwerp zelf van de overeenkomst¹²³. Dit geldt voor een groot aantal diensten¹²⁴, zoals die van de advocaat¹²⁵, de bankier¹²⁶, de garagehouder¹²⁷ verzekeringstussenpersoon¹²⁸, de geneesheer, de notaris¹³⁰, de technicus-hersteller¹³¹, de verver¹³²...

¹²² Parijs, 15 mei 1975, *J.C.P.*, 1976, II, 18265, met noot M. BOITARD en Cl. DUBARRY; POULLET, P. en Y., «Les contrats informatiques», *J.T.*, 1982, p. 6, nr. 17.

¹²³ MIALON, M.F., «Contribution à l'étude du contrat de conseil: le contrat de conseil en organisation d'entreprise», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1973, 3; Cass., 16 september 1977, *Pas.*, 1978, I, 66; Brussel, 3 juni 1976, *T. Aann.*, 1977, 1, met noot J. WERY en M. MENESTRET; Vred. Brussel, 4 juli 1977, *T. Vred.*, 1980, 35; Kh. Brussel, 15 november 1976, B.R.H., 263.

¹²⁴ Zie NAERT, F., en STRYPSTEIN, Y., *L'obligation de renseignement*, Louvain-la-Neuve, seminarie handelsrecht, 1979, onuitg.

¹²⁵ Parijs, 4 juli 1977, *J.C.P.*, 1978, II, 18975; Brussel, 21 februari 1963, *R.G.A.R.*, 7135: verplichting de klant juist en volledig te informeren nopens een klassiek en ontwijfelachtig rechtspunt.

¹²⁶ Cass. fr., 14 december 1965, *Banque*, 1966, 211; Cass. fr., 26 oktober 1976, *J.C.P.*, 1976, II, 18251; Poitiers, 23 november 1932, *S.*, 1933, 2, 150.

¹²⁷ Lyon, 28 juni 1974, *S.*, 1974, 2, 203; Rouen, 18 mei 1973, *J.C.P.*, 1974, II, 17867; Cass. fr., 12 mei 1966, *Bull. civ.*, III, 217; Cass. fr., 16 mei 1960, *D.*, 1960, 2, 737.

¹²⁸ Brussel, 28 januari 1976, *R.G.A.R.*, 9979: verplichting de aandacht van de klant te vestigen op de gevolgen van een eventuele verzwijging; Kh. Brussel, 9 augustus 1973, *J.T.*, 1974, 624: verplichting te informeren nopens de draagwijdte van de waarborgen; Cass. fr., 24 mei 1965, *R.G.A.R.*, 1966, 204; Luik, 19 december 1960, *Jur. Liège*, 1960-61, 155: verplichting de klant te documenteren; Kh. Luik, 18 februari 1955, *R.G.A.R.*, 5538: verplichting aan de klant mee te delen dat hij niet bevrijd is van zijn verplichtingen jegens een andere verzekeraar.

¹²⁹ Cass., 23 april 1969, *R.G.A.R.*, 8294; Parijs, 11 maart 1966, *J.C.P.*, 1966, II, 14716; Civ. Nîmes, 20 oktober 1953, *J.C.P.*, 1954, II, 8222.

¹³⁰ Cass. fr., 3 oktober 1973, *R.G.A.R.*, 9433; Brussel, 30 oktober 1970, *Pas.*, 1971, II, 51: verplichting de koper van een onroerend goed te informeren nopens de hypotheeklasten die erop wegen; Cass. fr., 2 juli 1970, *Bull. civ.*, III, 102; Cass., 9 juni 1970, *Pas.*, 1970, I, 898; Brussel, 22 april 1969, *J.T.*, 1972, 12; Gent, 28 maart 1968, *R.G.A.R.*, 8327; Brussel, 14 december 1964, *R.G.A.R.*, 7380; Brussel, 9 oktober 1963, *R.G.A.R.*, 7156; Rb. Brussel, 7 november 1962, *Rev. Prat. Not.*, 1963, 128; Cass. fr., 25 oktober 1960, *Rev. Prat. Not.*, 1963, 102.

¹³¹ Kh. Brussel, 13 juli 1965, *J.T.*, 1966, 152: verplichting de aandacht van de klant te vestigen op de gebrekkige vasthechting van een buis door de fabrikant.

¹³² Kh. Bergen, 20 februari 1962, *R.G.A.R.*, 7044: verplichting de klant te waarschuwen tegen de gevaren voor beschadiging door reiniging.

b) De kennis van de schuldenaar van de informatieplicht

41. Aangezien de informatieplicht voortvloeit uit een gebrek aan evenwicht in de kennis van de medecontractanten, moet de schuldenaar van de verplichting de door de andere partij niet gekende inlichtingen kennen of vermoed worden ze te kennen¹³³. Nopens het voorwerp van de overeenkomst heeft hij aldus de plicht het zo volledig mogelijk door middel van onderzoek te kennen.

In beginsel is de onderzoeksplicht een inspanningsverbin-
tenis, wat impliceert dat de schuldeiser van de informatie-
plicht de fout van de schuldenaar zal moeten bewijzen zich
niet op de hoogte te hebben gesteld. De schuldenaar mag
niet passief zijn, maar moet integendeel blijk geven van
initiatief: zijn onwetendheid is onverschoonbaar voor de
omstandigheden die hij redelijkerwijze kon kennen¹³⁴. Het
past evenwel de eigen concrete bevoegdheid van de schulde-
naar te onderzoeken. Naargelang deze een bijzondere be-
voegdheid verwerft in het domein waartoe de niet meege-
deelde informatie behoort, vertoont de rechtspraak de ten-
dens zijn informatieplicht te bestempelen als een resultaats-
verbin-tenis, zodat hij dient te bewijzen dat hij niet in het
bezit kon zijn van de informatie in kwestie¹³⁵. Zo staat de
verhuurder slechts in voor de op de datum van de huur
voorzienbare stoornissen tenzij hij het bewijs levert van
hun onvoorzienbaar karakter door het bewijs van een
vreemde oorzaak (artt. 1725-1726 B.W.); de verkoper van
een tweedehandsvoertuig moet de inlichtingen inwinnen die
hij niet bezit: eerste of tweede hand, aard van het gebruik
door de vorige eigenaars, afgelegde kilometers, eventueel
ongeval, bouwjaar, ... De verkoper moet dan zijn onover-
komelijke dwaling bewijzen ten einde aan zijn onderzoeks-
plicht te ontsnappen. Soms komt de onderzoeksplicht zelfs
voor als een waarborgverplichting: de schuldenaar kan er
zich niet van vrijmaken door het bewijs van overmacht of
van een zelfs onoverkomelijke dwaling (artt. 1626, 1638,
1641, 1721 B.W.: de waarborgplichtige is gehouden zelfs
indien hij de gebreken van de zaak niet kon kennen).

42. De verplaatsing van de aansprakelijkheid van de
dealer naar de fabrikant, die het produkt beter kent, illus-
treert de jurisprudentiële versteviging van de onderzoeks-
plicht. Men weet dat de consument rechtstreeks kan vorderen
tegen de fabrikant niettegenstaande het ontbreken van
contractuele relaties¹³⁶. Hetzelfde fenomeen wordt waarge-
nomen tussen de dealer en de gespecialiseerde dealer. De
veiligheidsverplichting behelst een onderzoeks- en informa-
tieplicht. De fabrikant moet het produkt dat hij op de
markt brengt ontleden, testen en bestuderen¹³⁷. Hij moet
zich op de hoogte stellen van en aanpassen aan de vooruit-
gang van de wetenschap en de techniek¹³⁸. Hij moet verder

¹³³ BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 249.

¹³⁴ Cass. fr., 21 oktober 1974, *J.C.P.*, 1975, II, 18176, met noot M. RANDOUX.

¹³⁵ WILMS, W., «Het recht op informatie in het verbintenissenrecht. Een grondslagenonderzoek», *R.W.*, 1980-81, 518.

¹³⁶ DE PAGE, H., *Droit civil*, II, nr. 718, 3°.

¹³⁷ Brussel, 10 december 1963, *J.T.*, 1964, 507.

¹³⁸ Cass., 5 mei 1961, *J.T.*, 1962, 601.

de gebruiksaanwijzing leveren, waarschuwen voor de risico's, de vereiste voorzorgen meedelen, raad geven nopens de installatievoorwaarden. Het stilzwijgen kan een fout uitmaken¹³⁹. De informatie moet duidelijk, nauwkeurig, uitdrukkelijk, zichtbaar, volledig, voldoende en juist zijn¹⁴⁰.

43. Het voorwerp van de onderzoeksplicht wordt bepaald door het voorwerp van de informatieplicht. Soms wordt die verplichting bepaald door de wet (bv. artikel 9 van de wet van 11 juni 1874 op de verzekeringen, artikel 7 van de wet van 9 juli 1971 tot reglementering van de bouw van woningen en van de verkoop van te bouwen of in aanbouw zijnde woningen). Gewis, de schuldenaar kan niet gehouden zijn de inlichtingen mee te delen die overeenstemmen met de normale voorzieningen van de overeenkomst. Indien de schuldeiser van de informatieplicht belang hecht aan een of andere uitzonderlijke kwaliteit, beveelt de goede trouw hem aan de andere kennis te geven van zijn verlangen zodra ze, afwijkend van de normale voorzieningen, niet konden worden ontwaard door de schuldenaar. De schuldeiser zou een fout begaan door dit niet te doen¹⁴¹.

B. Het afdwingen van de informatieplicht

§ 1. Versterking van de traditionele verplichtingen voortvloeiend uit de leer van de toestemmingsgebreken

1a. Het bedrog

44. Het bedrog moet worden beschouwd als een misbruik van de contractuele vrijheid bekrachtigd door artikel 1134 B.W. en als dusdanig als een aantasting van de plicht tot goede trouw¹⁴². Het vereiste van goede trouw en de bekommerning om andermans belangen is van bijzonder belang als men bedenkt dat ze de enige waarborg van vergeldende gerechtigheid uitmaakt die de juridische techniek toelaat te bieden. De enige borg voor de subjectieve gelijkwaardigheid van de verbintenissen, de enig verwezenlijkbare, bevindt zich dientengevolge in de eerlijkheid van de besprekingen die het tot stand komen van de overeenkomst voorafgaan, in afwezigheid van elke factor van dwang of dwaling die de vrije en verlichte wil van de partijen aantast. Alleen de goede trouw vermag een dergelijke eerlijkheid te verzekeren¹⁴³.

¹³⁹ Cass. fr., 28 maart 1968, *J.C.P.*, 1968, IV, 88; Brussel, 10 december 1963, *J.T.*, 1964, 507.

¹⁴⁰ Antwerpen, 30 november 1972, *R.G.A.R.*, 1973, 9012; Cass. fr., 31 januari 1973, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1974, 146; zie BOURGOIGNIE, Th., «Réalité et spécificité du droit de la consommation», *J.T.*, 1979, 300.

¹⁴¹ BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nrs. 264 en 265.

¹⁴² BOYER, Y., *L'obligation de renseignements dans la formation du contrat*, nr. 283; DECLERCK-GOLDFRACHT, J., «Le dol dans la conclusion des conventions», noot onder Cass., 6 mei 1971, *R.C.J.B.*, 1972, 250, nrs. 15-21; Cass., 21 mei 1953, *Pas.*, 1953, I, 731.

¹⁴³ DE BERSAQUES, A., «L'abus de droit en matière contractuelle», *R.C.J.B.*, 1969, 510, nr. 14.

De oneerlijkheid van de partner maakt het de bedrogen partij mogelijk het bedrog op te werpen (artikel 1116 B.W.) voor zover de dwaling de medecontractant ertoe deed besluiten zijn toestemming te geven en de schuldenaar van informatieplicht opzettelijk naliet zijn verplichting na te leven. Dat opzettelijk karakter onderstelt kunstgrepen die tot voorwerp hadden een andere persoon ertoe te brengen een toestemming te geven die anders niet gegeven was (hoofdbedrog) of aanleiding had gegeven tot andere voorwaarden (bijkomend bedrog). Die kunstgrepen tasten de toestemming aan door de dwaling of het ontbreken van juiste informatie, d.w.z. niet alleen de verkeerde idee van de werkelijkheid maar tevens het feit niet op de hoogte gebracht te zijn van belangrijke inlichtingen die de toestemming kunnen beïnvloeden¹⁴⁴.

45. De kunstgrepen kunnen de meest verscheiden vormen aannemen. Het begrip kunstgreep sluit immers geen enkel procédé uit¹⁴⁵.

Het stilzwijgen alleen wordt echter zelden beschouwd als bedrieglijk. Meestal oordelen de rechtbanken dat de medecontractant zichzelf de schuld moet geven indien hij zich niet op de hoogte stelde.

De verzwijging wordt bepaald als het vrijwillig afschaffen of nalaten iets te zeggen dat men zou moeten zeggen¹⁴⁶. De verzwijging, mentaal voorbehoud of opzettelijk stilzwijgen met de bedoeling te bedriegen, kan een bedrieglijke kunstgreep uitmaken indien ze een feit beoogt dat, indien het de andere partij bekend was, deze ertoe zou hebben gebracht te contracteren op minder zware voorwaarden. Geen onderscheid moet worden gemaakt tussen de verzwijging die de dwaling veroorzaakt en die welke ze onderhoudt. Het zal evenwel moeilijk zijn onderscheid te maken tussen het opzettelijk stilzwijgen en het stilzwijgen uit nalatigheid¹⁴⁷:

— zo werd het hoofdbedrog aangenomen van de verkoper van gebouwen opgericht op grond toebehorend aan een openbaar bestuur die naliet de koper te melden dat het bestuur het contractueel recht bezit die gebouwen op elk ogenblik te doen afbreken¹⁴⁸;

— zo handelt de handelaar die een zuivelhandel overdraagt en de vervolgingen uit hoofde van bottervervalsing tegen hem ingesteld verzwijgt, bedrieglijk¹⁴⁹;

— zo poogt de wagenverkoper, die oude reclame behoudt en de koper niet meldt dat de fabrikant zich klaar maakt om het model te veranderen, niet te doen geloven dat het verkocht model nog lang zal worden vervaard¹⁵⁰;

— zo beging de N.M.B.S. een nalatigheid, doch geen bedrog, door onvolledige inlichtingen te verschaffen aan

¹⁴⁴ DEMOGUE R., *Traité des obligations*, I, nr. 357; DECLERCK-GOLDFRACHT, J., «Le dol dans la conclusion des conventions», p. 260.

¹⁴⁵ Noot MASSON, J.P., «Les fourberies silencieuses», onder Cass., 8 juni 1978, *R.C.J.B.*, 1979, 531.

¹⁴⁶ Zie VAN DALE, *Groot woordenboek der Nederlandse taal*.

¹⁴⁷ Noot MASSON, J.P., «Les fourberies silencieuses», *R.C.J.B.*, 1979, nrs. 10-12.

¹⁴⁸ Brussel, 30 december 1965, *R.W.*, 1965-66, 1594.

¹⁴⁹ Gent, 4 juli 1907, *Pas.*, 1909, II, 97.

¹⁵⁰ Brussel, 17 januari 1973, *B.R.H.*, 1973, 295.

een aannemer belast met de afbraak van een brug¹⁵¹.

Het bedrog zal dus blijken uit de opzettelijke niet-nakoming van de spreekplicht¹⁵² die bestaat hetzij op grond van een wettelijke beschikking, hetzij wegens de aard van de overeenkomst die een wederzijdse vertrouwensrelatie tussen partijen impliceert.

De leugen is een andere vorm van bedrieglijke kunstgreep voor zover ze een zekere ernst vertoont¹⁵³. De handel duldt sommige leugens, inzonderheid bij de verkoop waar de overdrijving nopens sommige kwaliteiten van de waar en het stilzwijgen over sommige gebreken gebruikelijk is (bonus dolus). De rechtbanken laten zich meestal leiden door de ernst van het bedrog, in concreto beoordeeld. Het verschil tussen de gedulde leugen (bonus dolus) en de bedrieglijke leugen hangt hoofdzakelijk af van het slachtoffer dat niet de vereiste voorzorgen nam ten einde zich op de hoogte te stellen in aanwezigheid van een ongevaarlijke leugen¹⁵⁴.

Die leugen maakt niettemin een bedrog en een fout uit, waarvan het enig opzet erin bestaat te doen dwalen en die daarom moet worden bestraft. Elke tekortkoming, hoe klein ook, vrijwillig of onvrijwillig, door doen of laten, ten opzichte van een voorafbestaande gedragsnorm maakt immers een fout uit. Die gedragsnorm ontstaat hetzij uit de wet of de reglementen die een bepaalde of onbepaalde verplichting voorschrijven, hetzij uit een reeks regelen van het maatschappelijk leven, de moraal, de betamelijkheid of de techniek, die niet geformuleerd worden in wetteksten: eerlijkheid, welvoeglijkheid, koelbloedigheid, voorzichtigheid, nauwlettendheid, waakzaamheid, handigheid, beroepsdeontologie..., het geheel volgens het criterium van de normale persoon van de tijd, het milieu, de streek¹⁵⁵.

En de rechters zullen er goed aan doen hun discretionaire macht te gebruiken ten einde moraliteitslessen te geven aan de contracterende partijen in afwachting dat de morele opvoeding de gewetensfijnheid ontwikkelt die moet heersen in de menselijke verhoudingen¹⁵⁶.

Die tendens de bonus dolus te bestraffen wint terecht terrein in de rechtspraak. Zo veroordeelde de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Brussel uitdrukkelijk de bonus dolus door te bevestigen dat het, in deze tijd waarin de inspanningen om de reclame gezond en objectief te maken worden vermenigvuldigd, ontoelaatbaar is dat een reclame ernaar streeft de klant te overtuigen door hem te doen dwalen¹⁵⁷. Twee recente beslissingen sanctioneren de overdrijvingen in de reisbrochures uitgedeeld door reisagentschappen. Een reisagentschap moet zijn verbintenissen naleven en ervoor zorgen dat de aantrekkelijke beloften in de reclame in werkelijkheid worden omgezet. Zo werd gevonnis dat het feit dat de cruise plaatshad op een lijn-

vaartuig in plaats van een luxevaartuig en dat het boordzwembad slechts tijdens een deel van de reis kon worden gebruikt, onaangenaamheden schiep waaronder de reizigers konden lijden en dat het past tot vergoeding over te gaan¹⁵⁸. Zo werd anderzijds gevonnis dat, aangezien het verblijf van de reizigers niet geschiedde in het voorzien hotel en ze ter plaatse slechts met moeite aan ski's konden geraken, terwijl de reclamebrochure de nadruk legde op het beoefenen van die sport, het reisagentschap aansprakelijk is voor die onaangenaamheden doordat het een resultaatsverbintenis onderschreven heeft¹⁵⁹.

Die rechtspraak opent heel wat perspectieven en verdient o.i. navolging en verfijning; ze gaat uit van de premisse dat de aan de aanbieder opgelegde precontractuele goede trouw het de consument mogelijk maakt elke informatie voortkomend uit de reclame nopens het voorwerp van de verhandeling, haar prijs en haar verwervingsvoorwaarden in de overeenkomst te integreren¹⁶⁰. Is immers het sluiten van de overeenkomst niet het resultaat van een geheel van argumenten die beoordeeld en afgewogen worden? Het eerste argument ligt ongetwijfeld verrat in de affiche, het vouwblad, de prospectus of de technische fiche; per definitie tracht de handelaar daarin het beslissend argument, de motor van het besluit te contracteren mee te delen. En indien het domein van de reizen zich bij uitstek leent tot overdrijving, gezwollen en luidruchtige stijl, is de sanctie evenwel toepasselijk op alle andere domeinen. Een autodealer bedekt de stad met publicitaire affiches: het voertuig verbruikt slechts zes liter brandstof in de stad en het is voor zes jaar gewaarborgd tegen roest zonder aanbieding. Is het verwonderlijk dat consumenten «bijten» en de overeenkomst sluiten? Na het overhandigen van het voertuig en van het waarborgboekje lopen ze echter het risico een groot aantal beperkende voorwaarden te ontdekken betreffende de roestwaarborg of het verbruik.

Het past die traditioneel gedulde leugen te bestraffen hetzij door middel van het bedrog, hetzij door middel van de culpa in contrahendo, hetzij door middel van de beginselen die de eenzijdige wijziging van bedingen na het sluiten van de overeenkomst beheersen¹⁶¹. De sanctie kan ook worden gezocht in een nieuwe benadering van de vrijwaringplicht die een ruime bepaling toelaat van het gebrek van het produkt of, bij uitbreiding, van de dienst, die alle mogelijke oorzaken van ongeschiktheid van de verkochte zaak of de geleverde dienst behelst aan het gebruik te voldoen dat de consument rechtens mocht verwachten, zoals het gebrek aan veiligheid, de slechte kwaliteit, het intrinsiek

¹⁵¹ Luik, 3 april 1962, *R.C.J.B.*, 1964, p. 270, met noot A. DE BERSAQUES.

¹⁵² Cass. fr., 15 januari 1971, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1971, 839, met noot Y. LOUSSOUARN.

¹⁵³ Bedrieglijke leugen: Cass. fr., 29 november 1971, *Gaz. Pal.*, 1972, I, 237; Cass., 28 april 1961, *Pas.*, 1961, I, 925, met noot R.H.

¹⁵⁴ Cass., 6 mei 1971, *R.C.J.B.*, 1972, 244.

¹⁵⁵ DABIN, J., «Examen de jurisprudence 1939-1948», *R.C.J.B.*, 1949, 57, nr. 15.

¹⁵⁶ LAURENT, F., *Droit civil*, XV, nr. 528.

¹⁵⁷ 7 januari 1954, *J.T.*, 1954, 210.

¹⁵⁸ Vred. Brussel, 17 maart 1977, *R.G.A.R.*, 10008.

¹⁵⁹ Vred. Brussel, 3 maart 1977, *R.G.A.R.*, 10065.

¹⁶⁰ Zie over dit onderwerp artikel 11 van de modelovereenkomst van koop-verkoop van meubelen opgesteld door Test-Aankoop en de Nationale Beroepsvereniging van meubelhandelaars; artikel 6 van de modelovereenkomst voor de verkoop van goederen aan de consumenten opgesteld door Test-Aankoop; Parijs, 3 mei 1967, *Gaz. Pal.*, 1967, I, p. 34.

¹⁶¹ Zie inzonderheid Cass. fr., 18 mei 1966, *Bull.*, 1966, I, nr. 306; Cass. fr., 20 oktober 1966, *Bull.*, 1966, III, nr. 403.

¹⁶² Zie BOURGOIGNIE, Th., en DOMONT-NAERT, Fr., «Clauses abusives et protection du consommateur - Eléments de réflexion», *Ann. Dr.*, 1981, 31-32.

gebrek, maar ook het gebrek in de conformiteit, identiteit, kwaliteit, kwantiteit, oorsprong of voorstelling (informatie, reclame) van het produkt of de dienst. Die evolutie volgt de oplossingen die reeds verworven zijn in de Verenigde Staten, Zweden, Denemarken en Nederland¹⁶².

De sanctie van de bonus dolus wordt evenwel beperkt door de verplichting voor de consument zich op de hoogte te stellen. Als criterium geldt het gedrag van de goede huisvader geplaats in dezelfde toestand. Zo lijkt het moeilijk de garagehouder te bestraffen die meedeelt dat het tweedehandsvoertuig weliswaar tien jaar oud is en 200.000 km gereden heeft, maar aanstipt dat de voertuigen uit die tijd steviger waren en dat men beter een oud model koopt dat veel gereden heeft, dan een recenter met minder kilometers¹⁶³.

46. Wanneer het bedrog vaststaat, veroorzaakt het de nietigverklaring van de overeenkomst indien het slachtoffer niet zou hebben gecontracteerd zonder die kunstgrepen. De sanctie onderstelt een oorzakelijk verband tussen de kunstgrepen en de toestemming. De gerechtelijke beoordeling vereist ter zake een psychologisch onderzoek door de rechter die zich de weg door het slachtoffer afgelegd tot de toestemming moet indenken. De rechtspraak beoordeelt de invloed van de kunstgrepen op de toestemming in concreto ten opzichte van het slachtoffer en niet ten opzichte van een persoon die als normaal verstandig kan worden beschouwd. De rechter zal nagaan of het bedrog voor het slachtoffer subjectief bepalend was. Elk gebrek van de toestemming is individueel en moet beoordeeld worden met inachtneming van de persoon die contracteert. Het bewijs van het oorzakelijk verband is soms moeilijk te leveren. De rechtbanken aanvaarden het bewijs door gewichtige en met elkaar overeenstemmende vermoedens.

Ten aanzien van de sanctie moet een delicaat en soms moeilijk onderscheid worden gemaakt tussen het hoofdbedrog en het bijkomend bedrog. Het eerste, in afwezigheid waarvan het slachtoffer niet zou hebben gecontracteerd, rechtvaardigt de nietigverklaring van de overeenkomst en eventueel de toekenning van een schadevergoeding. Het tweede beoogt het geval dat de kunstgrepen, zonder de determinerende oorzaak te zijn van het contract, evenwel tot gevolg hadden de normale voorwaarden ervan te wijzigen, door bijvoorbeeld het slachtoffer ertoe te brengen te contracteren op zwaardere voorwaarden. Het bijkomend bedrog kan de toekenning van een schadevergoeding rechtvaardigen krachtens de artikelen 1382 e.v. B.W. In beide gevallen zijn de kunstgrepen dezelfde, maar hun invloed op de toestemming verschilt¹⁶⁴. Het hoofdbedrog benadrukt de gevolgen van de kunstgrepen, namelijk het toestemmingsgebrek bij het slachtoffer, vanwaar de toepassing van artikel 1116 B.W., terwijl, in het bijkomend bedrog, de foutieve gedraging van de auteur van de kunstgrepen het belangrijkste element uitmaakt (art. 1382 B.W.)¹⁶⁵.

¹⁶³ LUCAS DE LEYSSAC, C., «L'obligation de renseignements dans les contrats», in *L'information en droit privé*, L.G.D.J., 1978, 330.

¹⁶⁴ DEMOLOMBE, C., *Cours de Code Napoléon*, XXIV, nr. 175.

¹⁶⁵ DECLERCK-GOLDFRACHT, J., «Le dol dans la conclusion des conventions», noot onder Cass., 6 mei 1971, *R.C.J.B.*, 1972, 269.

47. De fout van het slachtoffer oefent geen invloed uit op de sanctie van het bedrog. Die fout is immers in niets vergelijkbaar met de opzettelijke fout van de dader van het bedrog. Bovendien mag elke persoon wettig veronderstellen dat de anderen niet bedrieglijk handelen¹⁶⁶. Zelfs de onverschoonbare dwaling van het slachtoffer belet de nietigverklaring wegens bedrog niet¹⁶⁷.

b. De dwaling

48. Het contract kan slechts nietig worden verklaard wegens dwaling wanneer ze de zelfstandigheid van het voorwerp van de overeenkomst of zijn substantiële hoedanigheden of voorwaarden betreft. Daaronder moet worden verstaan dat het voldoende is dat de contractant in het voorwerp van de overeenkomst niet die elementen of hoedanigheden aantreft die hij speciaal op het oog had, dat hij niet het resultaat vindt dat hij zich had ingebeeld, zodat hij niet ingestemd zou hebben indien hij de werkelijkheid had gekend.

De hoedanigheden van het voorwerp worden niet beoordeeld in verband met het nagestreefd doel, maar dat doel wordt slechts beschouwd in zijn hoedanigheden¹⁶⁸. Dit onderstelt dat de geestesgesteldenis van de dwalende partij bekend was of bekend had moeten zijn aan de andere partij¹⁶⁹. Buiten het geval dat het slachtoffer van de dwaling aan de andere partij haar uitzonderlijke verlangens of de door hem als substantieel beschouwde hoedanigheden heeft laten kennen, worden die substantiële hoedanigheden bepaald door verwijzing naar het gezond verstand. Als zodanig worden beschouwd: de oorsprong, de periode, de authenticiteit van een kunstwerk¹⁷⁰, het bouwjaar van een tweedehands voertuig¹⁷¹, de oppervlakte van de tuin rond een huis¹⁷².

49. De dwaling moet bepalend zijn voor de toestemming en die norm wordt in concreto beoordeeld¹⁷³. De rechtspraak aanvaardt zelfs dat het voldoende is dat het slachtoffer van de dwaling bewijst dat hij zou hebben gecontracteerd, doch op minder zware voorwaarden. De rechtsveiligheid beveelt evenwel het voorhanden zijn van een voldoende afstand tussen de daadwerkelijke voorwaarden en de hypothetische voorwaarden van de overeenkomst.

¹⁶⁶ SAVATIER, R., *Traité de la responsabilité civile*, 1951, II, nr. 483; DECLERCK-GOLDFRACHT, J., «Le dol dans la conclusion des conventions», *R.C.J.B.*, 1972, 276.

¹⁶⁷ Cass., 23 september 1977, *R.W.*, 1977-78, 933; Cass., 2 september 1977, *R.C.J.B.*, 32, met noot J. MATTHIJS; Cass., 29 mei 1980, *Arr. Cass.*, 1980, 1190.

¹⁶⁸ GHESTIN, J., *Les obligations — Le contrat*, 1980, nr. 382; zie tevens GHESTIN, J., *La notion d'erreur dans le droit positif actuel*, L.G.D.J., 1963, nr. 30; DE PAGE, H., *Droit civil*, I, nr. 39; Kh. Verviers, 21 december 1976, *J.T.*, 1977, 345.

¹⁶⁹ MAURY, J., «L'erreur sur la substance dans les contrats à titre onéreux», in *Mélanges Capitant*, I, p. 514, nr. 23.

¹⁷⁰ Kh. Brussel, 24 juni 1975, *B.R.H.*, 1976, 131; Vred. Brugge, 7 november 1972 en 8 mei 1973, *R.W.*, 1973-74, 506.

¹⁷¹ Brussel, 23 maart 1971, *Pas.*, 1971, II, 198.

¹⁷² Luik, 20 december 1978, *Jur. Liège*, 1978-79, 185.

¹⁷³ Kh. Brussel, 7 januari 1980, *B.R.H.*, 1981, met noot G. VANDENBERGHE.

50. De rechtspraak ontleedt niet alleen de kenmerken van de dwaling, maar tevens het gedrag van de dwalende, door een beroep te doen op het begrip onverschoonbare dwaling. De auteurs zijn het er immers over eens in de onverschoonbare dwaling het gevolg te zien van een fout van de dwalende.

Het probleem bestaat er dan in de graad van ernst te bepalen die de fout moet vertonen ten einde een specifieke sanctie te rechtvaardigen. Een eenvoudige nalatigheid, zoals het feit niet te verzoeken om sommige inlichtingen nopens belangrijke elementen van de overeenkomst, volstaat. Wanneer de dwaling kan worden bestempeld als onverschoonbaar, wordt ze gesanctioneerd door de weigering de overeenkomst nietig te verklaren¹⁷⁴.

Het verschoonbaar karakter van de dwaling zal voldoende bewezen zijn doordat de verweerder in het nietigheidsproces gehouden was tot een informatieplicht. Deze onderstelt immers bij de schuldeiser een verschoonbare onwetendheid, hetzij omdat hij in de onmogelijkheid verkeerde zichzelf op de hoogte te stellen, hetzij omdat de andere contractant hem spontaan had moeten informeren¹⁷⁵. Het verschoonbaar karakter van de dwaling moet eveneens worden beoordeeld in concreto met inachtneming van de concrete subjectieve kwaliteiten van de dwalende: verstand, opvoeding, leeftijd, ...¹⁷⁶. Er wordt tevens rekening gehouden met het feit dat de dwalende zich liet bijstaan door een raadsman. In dat geval is de dwaling van de dwalende slechts verschoonbaar indien ze het is bij de raadsman, d.w.z. als een persoon met dezelfde kwalificaties als de raadsman eveneens gedwaald zou hebben na een aandachtig onderzoek¹⁷⁷.

§ 2. Uitbreiding van de verhaalmiddelen

51. De dwaling van een uitzonderlijke ernst (art. 1110 B.W.) of de opzettelijke fout (art. 1116 B.W.) rechtvaardigt de nietigverklaring van het contract. Die bepalingen laten evenwel niet toe de nalatigheid te sanctioneren van een contractant de andere te informeren nopens de niet-substantiële elementen van de overeenkomst.

De rechtspraak werd er aldus toe gebracht sancties van de informatieplicht te ontwikkelen op grond van de schending van de goede trouw, de gekwalificeerde benadeling en het rechtsmisbruik.

a) Schending van de goede trouw

52. De aantasting van wettige belangen geeft slechts aanleiding tot herstel indien ze voortvloeit uit een fout, d.w.z. een handeling aangetast door een verkeerde gedraging we-

gens nalatigheid, onvoorzichtigheid of gebrek aan vooruitzicht. Zodra ze echter vastgesteld is, volstaat de lichtste fout¹⁷⁸. Ze veroorzaakt de contractuele of delictuele aansprakelijkheid van de dader. De keuze tussen de contractuele of delictuele aansprakelijkheid is niet steeds gemakkelijk. De rechtspraak oordeelt gewoonlijk dat de precontractuele tekortkoming aanleiding geeft tot delictuele aansprakelijkheid, terwijl de tekortkoming na het sluiten van de overeenkomst aanleiding geeft tot contractuele aansprakelijkheid¹⁷⁹.

53. In de precontractuele fase wegen bepaalde verplichtingen van rechtschapenheid en eerlijkheid op de partijen betreffende het voeren van de onderhandelingen zelf¹⁸⁰. De fout bestaat erin een valse schijn te scheppen die het wettig vertrouwen — waarvan de goede trouw het uitvloeisel is — van de contractant kan schenden. Deze laatste is er immers toe gerechtigd te geloven dat de aanbieder niet op onbezonnen wijze het initiatief nam een overeenkomst voor te stellen zonder vooraf na te gaan of de voor zijn geldigheid vereiste voorwaarden verenigd waren en dat hij niet bewust of uit nalatigheid zal verzuimen hem te informeren nopens bepaalde factoren die noodzakelijk zijn toestemming moeten beïnvloeden, factoren waarvan de onwetendheid de juiste beoordeling kan vervalsen van de rechten die hij verkrijgt en de verbintenissen die hij opneemt¹⁸¹.

De sollicitant is aansprakelijk overeenkomstig de culpa in contrahendo, indien hij, tijdens de onderhandelingen, een fout beging die tot gevolg had zijn medecontractant uit onvoorzichtigheid te doen dwalen nopens de omvang van de rechten en verplichtingen, de voordelen en lasten voortvloeiend uit de overeenkomst¹⁸².

De beoordeling van de fout geschiedt in concreto: de schadeverwekkende gedraging wordt herplaatst in haar sociale context. Wanneer die context een vertrouwensband vertoont, past het er rekening mee te houden. De beoordeling zal dus gebeuren door verwijzing naar de gedraging van de bonus pater familias die zich in dezelfde vertrouwensrelatie bevindt. Wegens de vertrouwensband primeert de plicht van de vakman de consument te informeren evenwel de plicht van de consument zich op de hoogte te stellen.

¹⁷⁸ Brussel, 25 juni 1969, *Pas.*, 1969, II, 224; Cass., 16 februari 1970, *R.G.A.R.*, 1971, 8678.

¹⁷⁹ WILMS, W., «Het recht op informatie in het verbintenissenrecht. Een grondslagenonderzoek», *R.W.*, 1980-81, p. 511.

¹⁸⁰ Parijs, 14 januari 1969, *D.*, 1969, 716.

¹⁸¹ DE BERSAQUES, A., «La culpa in contrahendo», noot onder Luik, 3 april 1962, *R.C.J.B.*, 1964, p. 277, 280-281; DE BERSAQUES, A., «L'abus de droit en matière contractuelle», *R.C.J.B.*, 1969, p. 510, nr. 13; Cass. fr., 15 februari 1898, *S.*, 1898, I, 445; Lyon, 1 maart 1926, *S.*, 1926, II, 97, met noot E. CHAVEGRIN; Cass. fr., 24 juni 1971, *D.*, 1971, 671; FROSSARD, J., *La distinction des obligations de moyen et des obligations de résultat*, L.G.D.J., 1965, nrs. 193-194; VAN OEVELEN, A., en DIRIX, E., «Kroniek van het verbintenissenrecht», *R.W.*, 1977-78, 2291-2292; MATTHYS, J., en BAETEMAN, G., «Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen», *T.P.R.*, 1966, 85.

¹⁸² Cass., 1 oktober 1976, *Pas.*, 1976, I, 133; BAERT, G., «De goede trouw bij de uitvoering der overeenkomst», *R.W.*, 1956-57, 496; VAN GERVEN, W., *Beginnelen van Belgisch privaatrecht. Algemeen deel*, Standaard, 1969, p. 164-185; SCHRANS, G., *Precontractuele verhoudingen naar Belgisch recht*, 1967.

¹⁷⁴ GHESTIN, J., tw. «Erreur», *Rép. civ. Dalloz*, 1972, nr. 37; Amiens, 30 november 1954, *D.*, 1955, 420; VANDEPUTTE, R., *De overeenkomst*, 1977, 67; Cass., 13 februari 1978, *Pas.*, 1978, I, 686.

¹⁷⁵ Cass., 28 juni 1969, *Pas.*, 1968, I, 1236; COIPEL, M., «L'erreur de droit excusable», *R.C.J.B.*, 1978, 211.

¹⁷⁶ RENARD, C., VIEUJEAN, E., en HANNEQUART, Y., *Les obligations*, Nouvelles, dr. civ., IV, nr. 171.

¹⁷⁷ Cass., 10 april 1975, *R.C.J.B.*, 1978, 198, met noot COIPEL, M.

De fout kan bestaan in hetzij een gebrek aan inlichtingen, hetzij onjuistheid van de inlichtingen¹⁸³. Wanneer aldus de verkoper, geïnformeerd nopens het feit dat de koper een groot belang hecht aan de beschikbaarheid van de grond, in de akte verklaart dat de grond beschikbaar is terwijl een groot deel ervan het voorwerp uitmaakt van een pacht, geeft hij onjuiste inlichtingen¹⁸⁴.

Hetzelfde geldt voor de petroleummaatschappij die in haar reclame doet geloven dat ze zich niet beperkt tot het financieren en het leveren van de centrale verwarming, maar dat ze die verwarming tevens installeert en die overtuiging voedt door haar aangestelde te laten vergezellen door een installateur die het firmapapier van die maatschappij gebruikt en die ten slotte weigert tot die installatie over te gaan¹⁸⁵.

54. Aangezien de culpa in contrahendo de delictuele aansprakelijkheid van haar auteur veroorzaakt, past het er dezelfde beginselen op toe te passen als die welke die aansprakelijkheid beheersen. Hieruit vloeit voort dat de fout van het slachtoffer, die bijdroeg tot het ontstaan van de schade, in overweging moet worden genomen voor het beoordelen van de omvang van de aansprakelijkheid van de auteur van het delict of quasi-delict¹⁸⁶. De rechter moet blijk geven van voorzichtigheid bij het beoordelen van die fout. De contractant die onjuiste inlichtingen verschaft, kan niet opwerpen dat zijn medecontractant uit lichtzinnigheid of nalatigheid handelde door hem te geloven zonder de juistheid van de inlichtingen na te gaan¹⁸⁷. De rechter zal inzonderheid rekening moeten houden met de ijverplicht die op een ieder weegt bij het behartigen van zijn belangen en slechts herstel toekennen aan hem die die plicht naleefde. De rechter mag veronderstellen dat de consument weet wat het groot publiek weet. Wanneer er evenwel een vertrouwensband is, past het dat de vakman in concreto onderzoekt of de consument tot dat groot publiek mag worden gerekend¹⁸⁸. Het arrest door het Hof van Cassatie gewezen op 3 mei 1977 illustreert dit beginsel¹⁸⁹: de koper van een visvijver wordt tijdens de onderhandelingen geïnformeerd dat een derde die vijver huurt; naderhand klaagt de koper erover dat hij door de koper niet geïnformeerd werd dat de huur van een onroerend goed met het oog op het kweken van vis een pacht uitmaakt. Het arrest wijst erop dat de koper beroepsviskweker en bovendien voorzitter van de Belgische viskwekers is, zodat de koper mocht veronderstellen dat hij daarvan niet onwetend was.

55. Er dient een onderscheid te worden gemaakt tussen verschillende soorten fouten.

De precontractuele fout die het sluiten van de overeenkomst belette, veroorzaakt de delictuele aansprakelijkheid.

¹⁸³ BONJEAN, B., «Le droit à l'information du consommateur», in *L'information en droit privé*, L.G.D.J., 1978, p. 357.

¹⁸⁴ Cass., 2 mei 1974, *R.C.J.B.*, 1976, 34, met noot CORNELIS L.

¹⁸⁵ Kh. Brussel, 15 november 1976, *B.R.H.*, 1977, 263.

¹⁸⁶ DE PAGE, H., *Droit civil*, II, nr. 1037.

¹⁸⁷ Cass., 23 september 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 100.

¹⁸⁸ WILMS, W., «Het recht op informatie in het verbintenissenrecht. Een grondslagenonderzoek», *R.W.*, 1980-81, 517.

¹⁸⁹ *R.W.*, 1977-78, 567.

Wanneer de precontractuele fout het sluiten van de overeenkomst niet belette, maar een misvorming ervan veroorzaakte, zal die fout de nietigverklaring vergemakkelijken en de toekenning van een schadevergoeding gegrond op de delictuele aansprakelijkheid kunnen rechtvaardigen¹⁹⁰. Wie beweert dat zijn recht op informatie tijdens de precontractuele fase volledig geschonden werd, moet bewijzen dat hij de overeenkomst niet zou hebben gesloten of dat hij ze op andere voorwaarden zou hebben gesloten indien hij geïnformeerd was geweest. Indien de contractant dat karakter van de niet-meegedeelde informatie voor de consument kende, handelt hij met de kwade trouw vereist voor de toepassing van het bedrog. Wanneer die fout de misvorming van de overeenkomst niet bepaald, maar enkel vergezeld heeft, kan ze de delictuele aansprakelijkheid van haar auteur veroorzaken¹⁹¹. In het raam van de culpa in contrahendo betreft de problematiek vooral de inlichtingen waarvan de contractant niet onwetend mocht zijn van dat karakter voor de consument. In dat raam kan inzonderheid de bonus dolus worden gesanctioneerd. Zo moest de N.M.B.S. weten dat de aannemer zeker een ander aanbod had ingediend, indien hij geïnformeerd was geweest over de aanwezigheid van hindernissen. De voorzichtige en bezonnen aannemer mag veronderstellen dat het gedetailleerd bestek op volledige wijze alle elementen bevat die de prijs kunnen beïnvloeden¹⁹².

Het komt ten slotte voor dat de precontractuele fout noch het sluiten van de overeenkomst belet heeft, noch zijn misvorming vergezeld heeft, zo het bijkomend bedrog¹⁹³ of het niet-bepalend ontbreken van mededeling van inlichtingen, zonder bedrieglijk karakter en voortkomend uit een eenvoudige nalatigheid. De rechtbanken sanctioneren die fout met een toenemende strengheid in verhouding tot het gevaarlijk karakter van het verkocht of gehuurd voorwerp en tot de graad van technische kennis van de professionele partner¹⁹⁴. Wanneer de overeenkomst aldus een goed van hoge techniciteit beoogt, brengt de ongelijke initiatie van de vakman en de consument een informatieplicht teweeg die gesanctioneerd kan worden door de delictuele aansprakelijkheid¹⁹⁵.

56. De fout moet rechtstreeks schade berokkenen aan het slachtoffer, dat zal moeten bewijzen dat hij niet gecontracteerd zou hebben of althans op andere voorwaarden en dat de schade reëel is. Die schade kan voortvloeien uit het

¹⁹⁰ Cass. fr., 29 november 1968, *Gaz. Pal.*, 1969, I, 63; MAZEAUD, H. en L., en TUNC, A., *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, 1965, nr. 123, p. 158.

¹⁹¹ Trib. Gr. Inst. Argentan, 15 oktober 1970, *D.*, 1971, 718, met noot J. GHESTIN; zie echter MAZEAUD, H., L. en J., en DE JUGLART, M., *Leçons de droit civil*, II, vol. 1, nr. 188, p. 152.

¹⁹² Luik, 3 april 1962, *R.C.J.B.*, 1964, 270, met noot A. DE BERSAQUES.

¹⁹³ Cass., 24 januari 1924, *Pas.*, 1924, I, 159.

¹⁹⁴ OVERSTAKE, J.F., «La responsabilité du fabricant de produits dangereux», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1972, 485; zie Comm. Parijs, 19 april 1971, *D.*, 1971, 483; Parijs, 12 juli 1972, *Gaz. Pal.*, 1972, II, 804.

¹⁹⁵ IVAINER, Th., «De l'ordre technique à l'ordre public technologique», *J.C.P.*, 1972, I, 2495.

verschil tussen de herverkoop prijs en de koopprijs of uit de omstandigheid dat de operatie bepaalde nadelen veroorzaakt heeft. De schade zal ook kunnen bestaan in het niet-mededelen van inlichtingen. Het bewijs is moeilijk daar de schadevraag moet worden opgelost in termen van kansverlies¹⁹⁶. Dikwijls zal het bewijs van het bepalend karakter van de dwaling het oorzakelijk verband bewijzen tussen de fout en de schade.

57. Vanuit proceduraal oogpunt kan worden opgemerkt dat de rechtspraak aanneemt dat de vordering tot schadevergoeding gegrond op de burgerlijke aansprakelijkheid impliciet vervat ligt in de vordering tot nietigverklaring van de overeenkomst. In zijn arrest van 20 januari 1922 beslist het Hof van Beroep te Luik inderdaad dat de vordering tot herstel van de schade virtueel vervat ligt, minstens subsidiair, in de vordering tot volledige terugbetaling van de prijs, voor het geval dat de rechter wel de werkelijkheid van de beweerde kunstgrepen vaststelt, maar als onvoldoende beschouwt ter rechtvaardiging van de nietigverklaring van de overeenkomst¹⁹⁷.

58. Wanneer de informatieplicht primair door de overeenkomst wordt opgelegd, zoals bijvoorbeeld in de bijstandsovereenkomst, geeft de niet-uitvoering ervan aanleiding tot contractuele aansprakelijkheid¹⁹⁸. Het is van weinig belang of die wanprestatie bestaat in het ontbreken dan wel de onjuistheid van de informatie. Het informatiebureau, door de klant uitgenodigd de solvabiliteit te onderzoeken van een onderneming waarmee deze handelsbetrekkingen wil aanknopen, dat meedeelt dat die onderneming medeëigenares is van een onroerend goed, wat strijdig is met de werkelijkheid, is aldus contractueel aansprakelijk¹⁹⁹. De professionele raadgever moet uit eigen beweging aan zijn cliënt alle vereiste inlichtingen verschaffen ten einde hem in staat te stellen te beslissen met volledige kennis van zaken. Zo mag de architect belast met het opstellen van een bestek slechts de onderrichtingen van de cliënt volgen op voorwaarde dat hij hem waarschuwt voor hun strijdigheid met de regels van goed vakmanschap en hij moet zelfs zijn medewerking weigeren indien de gevraagde conceptie de stevigheid van het gebouw in het gedrang brengt²⁰⁰. De bijstandsplicht is een fundamentele regel voor alle dienstverleners. Hij blijft bijkomstig in de andere contracten:

— zo is de verzekeringsagent die nalaat de verzekeringnemer te waarschuwen betreffende zijn verplichting de verzekeraar te informeren nopens zijn vorige ongevallen, contractueel aansprakelijk²⁰¹;

— zo moet de aannemer zijn opdrachtgever met raad bijstaan wanneer deze niet bijgestaan wordt door een architect²⁰²;

— zo moet de garagehouder zijn klant verwittigen dat de kostprijs van de herstellingen hoger zal uitvallen dan voorzien of dat hij de venale waarde van het voertuig zal overtreffen²⁰³;

— zo moet de garagehouder die regelmatig een voertuig onderhoudt, de werkzaamheden door het onderhoudsboekje voorgeschreven uitvoeren zelfs indien de klant er niet om gevraagd heeft²⁰⁴;

— zo heeft de computerfabrikant de verplichting de klant met raad bij te staan voor de juiste keuze in de waaier van zijn producten en hem te waarschuwen voor de moeilijkheden die inherent zijn aan het op gang brengen van het systeem, op straffe van contractuele aansprakelijkheid²⁰⁵.

De contractuele aansprakelijkheid komt dus hoofdzakelijk voor op het vlak van de tekortkoming aan de bijstandsverplichting en vloeit voort uit het vermoeden van bestaan van een stilzwijgend bijstandsvoorcontract bijkomend bij de hoofdovereenkomst²⁰⁶. Het gaat evenwel om een fictie. Beter ware de bijstandsverplichting te grondvesten op de verplichting de overeenkomst te goeder trouw uit te voeren, de goede trouw dan begrepen in de objectieve betekenis, d.w.z. de gedraging van de bonus pater familias die zich in dezelfde vertrouwensrelatie bevindt.

Tussen partijen schept de overeenkomst een bijzondere vertrouwensrelatie die een verplichting tot samenwerking en solidariteit doet ontstaan. Die solidariteit wordt geschonden door de contractant die zich ertoe beperkt zijn strikte contractuele verplichtingen uit te voeren, zonder acht te slaan op de belangen van zijn medecontractant²⁰⁷. De overeenkomst gesloten met een vakman schept een vertrouwensband van een bijzondere intensiteit. De bijstandsplicht neemt integendeel af indien de consument zich laat bijstaan door een deskundige²⁰⁸.

b. De gekwalificeerde benadeling

59. Een deel van de rechtsleer²⁰⁹ en van de recht-

¹⁹⁶ G. DURY bij Cass. fr., 16 april 1975, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1976, 139.

¹⁹⁷ *Pas.*, 1922, II, 25; zie tevens Cass., 24 januari 1924, *Pas.*, I, 159.

¹⁹⁸ SAVATIER, R., «Les contrats de conseil professionnel en droit privé», *D.*, 1972, 137; MIALON, M.P., «Contribution à l'étude juridique d'un contrat de conseil: le contrat de conseil en organisation d'entreprise», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1973, 5.

¹⁹⁹ Cass. fr., 14 maart 1978, *D.*, 1979, 549, noot R. TANDLER.

²⁰⁰ FLAMME, Ph., «Le devoir de surveillance de l'architecte et de conseil à l'égard du maître de l'ouvrage», *T. Aann.*, 1980, 35.

²⁰¹ Cass., 16 september 1977, *Pas.*, 1978, I, 66.

²⁰² Brussel, 3 juni 1976, *T. Aann.*, 1971, 1, met noot J. WERY en M. MENESTRET.

²⁰³ Rouen, 18 mei 1973, *J.C.P.*, 1974, II, 17867, met noot B. GROSS.

²⁰⁴ Vred. Brussel, 4 juli 1977, *T. Vred.*, 1980, 15; zie nog Kh. Brussel, 15 november 1976, 263.

²⁰⁵ VANDENBERGHE, G., «De aansprakelijkheid van de computerconstructeur», *R.W.*, 1978-79, 75.

²⁰⁶ VANDENBERGHE, G., «De aansprakelijkheid van de computerconstructeur», *R.W.*, 1978-79, 82; MIALON, M.F., «Contribution à l'étude juridique d'un contrat de conseil: le contrat de conseil en organisation d'entreprise», *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1973, 35; SAVATIER, R., «Les contrats de conseil professionnel en droit privé», *D.*, 1972, 140.

²⁰⁷ WILMS, W., «Het recht op informatie in het verbintenissenrecht. Een grondslagenonderzoek», *R.W.*, 1980-81, 507.

²⁰⁸ Cass., 6 mei 1971, *R.C.J.B.*, 1972, 250, met noot J. DECLERCK-GOLDFRACHT, «Le dol dans la conclusion des conventions»; Cass., 8 juni 1978, *Pas.*, 1978, I, 1156.

²⁰⁹ Zie VAN OMMESLAGHE, P., «Jurisprudence — Les obligations», *R.C.J.B.*, 1975, 452.

spraak²¹⁰ staat de veralgemening voor van de toepassing van de gekwalificeerde benadeling, te weten een wanverhouding voortvloeiend uit het misbruik door een partij van de behoeften, van de zwakheden, van de hartstochten of van de onwetendheid van de andere (artikel 1907ter B.W.). Hij die de minderwaardigheid, de zwakheid, de onwetendheid van zijn partner uitbuit ten einde verbintenissen te bekomen die buiten verhouding staan met zijn eigen verbintenissen, schendt immers de goede trouw die de vorming van de overeenkomst moet beheersen, goede trouw die een eerlijk, oprecht en loyaal gedrag onderstelt. Die tekortkoming kan hetzij de toepassing van artikel 1382 B.W., hetzij de volstreckte nietigheid van de overeenkomst veroorzaken, daar het feit misbruik te maken van de behoeften, de zwakheden, de hartstochten of de onwetendheid van de andere strijdig is met de goede zeden en diensgevolge ongeoorloofd (artikelen 6, 1131 en 1133 B.W.)²¹¹.

c. Het rechtsmisbruik

60. Het rechtsmisbruik laat toe de gedraging te sanctioneren van een persoon die een recht uitoefent door zonder nut voor hemzelf de uitoefeningswijze van dat recht te kiezen die de meest nadelige is voor de andere of door een schade toe te brengen die buiten verhouding staat met het voordeel gehaald uit de uitoefening van zijn recht²¹². Het misbruik kan voortkomen uit een gebrek aan informatie. Zo is de schorsing van de levering van elektriciteit, van gas of van water aan de aangeslotene die in gebreke is te betalen, abusief indien ze niet voorafgegaan wordt door voldoende waarschuwingen²¹³.

Besluit

61. Het contractueel gebrek aan evenwicht kenmerkt de toestand van de consument tegenover de vakman. Een volledige en juiste informatie nopens de kwaliteit en de veiligheid van het produkt of de dienst en nopens de rechten en verplichtingen van de consument is een voorwaarde voor een vrije en verlichte keuze.

Hoewel geen enkele wettelijke bepaling de aanbieder een algemene informatieplicht oplegt, helpt de wetgever de zwakkere partij in enkele beperkte domeinen door de geldigheid van de overeenkomst te onderwerpen aan vormvoorschriften die uiteindelijk de rol van de wil in de totstandkoming van de verbintenissen bevrijden. Het is de oplossing van de toekomst, maar haar doeltreffendheid moet vergezeld zijn van een openbare inspanning tot opvoeding van de consument uitgenodigd geen contract te tekenen dan

na een aandachtig onderzoek²¹⁴.

Anderzijds heeft de rechtspraak ten laste van de aanbieder een informatieplicht ontwikkeld op grond van verscheidene klassieke begrippen. Hij die het initiatief neemt tot de overeenkomst, kent er natuurlijk het best de inhoud van. Hij moet dus de consument inlichten nopens de wezenlijke bestanddelen en de substantiële voorwaarden van de overeenkomst. Indien de consument ze niet kent, kan hij er ook niet in toestemmen, zodat de overeenkomst nietig zou zijn. De onwetendheid van de consument nopens de bijkomstige bedingen maakt dat ze niet kunnen worden tegengeworpen. Meer fundamenteel beoogt de informatieplicht het vrijwaren van de kwaliteit van de toestemming. De informatieplicht wordt aldus bepaald als de plicht aan de medecontractant alles mee te delen wat normaal in aanmerking wordt genomen door een redelijke persoon ten einde te beslissen of hij zal contracteren en, zo ja, op welke voorwaarden²¹⁵.

Die algemene en positieve informatieplicht kan een unieke grondslag vinden in het beginsel van de goede trouw die de contracterende partijen de verplichting oplegt samen te werken bij de vorming en de uitvoering van de overeenkomst. De contracten moeten immers te goeder trouw worden uitgevoerd (art. 1134 B.W.). Het is coherent te beslissen dat ze tevens te goeder trouw moeten worden gesloten. Het burgerlijk leven kent bovendien natuurlijke verbintenissen ontstaan uit de toegang tot het recht van morele plichten, zoals de loyaleit en de solidariteit. De goede trouw legt aan de contractanten een zekere samenwerking op reeds voor de wilsvereniging. Indien een contractant in de onmogelijkheid verkeert zich op de hoogte te stellen, verplicht de goede trouw hem de andere op de hoogte te brengen van de feiten die hij kent. Indien een contractant wettig zijn vertrouwen stelt in zijn medecontractant, beveelt de goede trouw deze spontaan te spreken.

De informatieplicht vloeit aldus voort uit een morele beoordeling van het gedrag van een ieder²¹⁶. Die moralisering van de contractuele relatie tast de zekerheid van de verhandelingen niet aan, maar strekt integendeel tot de versteviging ervan. Gewis, noch preventieve maatregelen, noch de strengste sancties zijn er ooit in geslaagd de asociale of antisociale gedragingen uit te roeien. Dit rechtvaardigt evenwel geen toegevendheid ertegenover. Een verhoging van het aantal processen tegen oneerlijke lui moet worden verkozen boven de onmacht van de bedrogen slachtoffers²¹⁷.

Het wezenlijk belang van de sancties inzake de informatieplicht is meteen duidelijk: in de praktijk bestaat die verplichting slechts in de mate waarin ze gesanctioneerd wordt.

Guy ROMMEL
Vrederechter van het
kanton Sint-Gillis

²¹⁰ Kh. Brussel, 16 april 1974, *B.R.H.*, 1974, 229; Kh. Brussel, 12 november 1964, *B.R.H.*, 1965, 198; Cass., 21 september 1961, *Pas.*, 1962, I, 91.

²¹¹ Zie DE BERSAQUES, A., «La culpa in contrahendo», *R.C.J.B.*, 1964, 285; DE PAGE, H., *Droit civil*, II, nr. 941.

²¹² Cass., 10 september 1971, *R.C.J.B.*, 1976, met noot P. VAN OMMESSLAGHE, «Abus de droit, fraude aux droits des tiers et fraude à la loi», p. 314; BOURGOIGNIE, Th., en DOMONT-NAERT, Fr., «Clauses abusives et protection du consommateur - Eléments de réflexion», *Ann. Dr.*, 1981, p. 18.

²¹³ Kh. Luik, 19 november 1979, *Jur. Liège*, 1979, p. 447; zie hierover DOMONT-NAERT, Fr., en FALLON, M., *Droit de la consommation et droit des contrats*, éd. Fac. Univ. S. Louis, 1982.

²¹⁴ PECASTAING, P., *Le contrat de consommation*, rapport présenté au congrès national des huissiers de justice, Tours, L.G.D.J., 1974, 115; BONJEAN, B., «Le droit à l'information du consommateur», in *L'information en droit privé*, L.G.D.J., 1978, 397.

²¹⁵ MASSON, J.P., «Les fourberies silencieuses», noot onder Cass., 8 juni 1978, *R.C.J.B.*, 1979, 531.

²¹⁶ Cass. fr., 13 januari 1965, *Rev. Trim. Dr. Civ.*, 1965, 667, met noot G. CORNU.

²¹⁷ MASSON, J.P., «Les fourberies silencieuses», noot onder Cass., 8 juni 1978, *R.C.J.B.*, 1979, 540, nr. 14.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 21 FEBRUARI 1983

Voorzitter: de h. Meeûs

Raadsheer-rapporteur: de h. Vervloet

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaat: mr. Simont

Werkloosheid — Beschikbaarheid voor de algemene arbeidsmarkt — Begrip.

Een werkloze is onbeschikbaar voor de algemene arbeidsmarkt wanneer hij voor de hervatting van de arbeid zodanig voorbehoud maakt dat hij maar voor een deel van passende dienstbetrekkingen beschikbaar is.

R.V.A. t/ V.

Gelet op het bestreden arrest, op 21 mei 1981 door het Arbeidshof te Gent, afdeling Brugge, gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 131, 133, 150, 210 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid, gewijzigd, wat artikel 133 betreft, door het koninklijk besluit van 26 januari 1967, en wat artikel 150 betreft, door de koninklijke besluiten van 28 juni 1968 en 5 december 1979, en 97 van de Grondwet.

Doordat, hoewel vaststaat dat, om de dienstbetrekking te weigeren die hem door de diensten van eiser werd aangeboden en die door het arrest als passend wordt beschouwd in de zin van artikel 133 van het koninklijk besluit van 20 december 1963, verweerder, vergezeld van zijn echtgenote, moeilijkheden heeft opgeworpen in verband met het voorgestelde ploeg- en nachtwerk en bovendien zowel familiale omstandigheden deed gelden als het feit dat hij dat beroep nooit eerder had uitgeoefend, het arrest, na vastgesteld te hebben dat eiser terecht geoordeeld heeft dat verweerder, wegens een dergelijke houding, werkloos is geworden door eigen toedoen in de zin van artikel 134, nochtans beslist: dat hij zich daarom niet onbeschikbaar heeft gemaakt voor de algemene arbeidsmarkt in de zin van artikel 133 van hetzelfde koninklijk besluit; dat inderdaad «een zich onbeschikbaar stellen voor de algemene arbeidsmarkt inhoudt zich onvoorwaardelijk te onttrekken aan de arbeidsmarkt in al haar facetten, wat hier niet het geval is; dat (verweerder) inderdaad nog beschikbaar was voor een belangrijk deel van passende dienstbetrekkingen»,
(...)

Overwegende dat het arrest onder meer de beslissing van 22 februari 1980 van de gewestelijke werkloosheidsinspecteur tenietdoet waarbij deze verweerder het recht op werkloosheidsuitkering ontzegt wegens onbeschikbaarheid voor de algemene arbeidsmarkt en de diensengevolge onrechtmatig ontvangen uitkeringen terugvordert;

Dat het middel alleen opkomt tegen de redengeving van het arrest die op deze beslissing betrekking heeft;

Overwegende dat, luidens artikel 133, vierde lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 betreffende arbeidsvoorziening en werkloosheid, geacht wordt niet bereid te zijn een passende dienstbetrekking te aanvaarden, de werkloze die voor de hervatting van de arbeid zodanig voorbehoud maakt dat hij onbeschikbaar wordt voor de algemene arbeidsmarkt;

Dat een werkloze onbeschikbaar voor de algemene arbeidsmarkt is, wanneer hij voor de hervatting van de arbeid zodanig voorbehoud maakt dat hij maar voor een deel van passende dienstbetrekkingen beschikbaar is;

Dat het arbeidshof derhalve, met de in het middel aangehaalde redenen, zijn beslissing niet naar recht verantwoordt;

Dat het middel gegrond is;

NOOT—In dezelfde zin: Cass., 1 december 1980, J.T.T., 1981, 143, met «Opmerkingen» van J. Van Langendonck.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 17 MAART 1983

Voorzitter: de h. Closon

Raadsheer-rapporteur: de h. Mahillon

Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven

Advocaat: mr. Draps

Pacht — Opzegging — Eigen exploitatie

De exploitatie van het pachtgoed in de zin van art. 7, 1°, Pachtwet 4 november 1969 veronderstelt een landbouwonderneming waarvan de produkten niet uitsluitend of hoofdzakelijk worden aangewend voor het huishouden van de verpachter doch bestemd zijn om op de markt te worden afgezet.

D.-S. t/ B.-L.

Gelet op het bestreden vonnis, op 20 januari 1982 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Bergen;

(...)

Overwegende dat, krachtens artikel 7, 1°, van de wet van 4 november 1969 houdende de regels betreffende de pacht in het bijzonder, de verpachter bij het verstrijken van elke pachtperiode een einde kan maken aan de pacht om zelf het verpacht goed geheel of gedeeltelijk te exploiteren;

Dat de exploitatie van het pachtgoed in de zin van die bepaling een landbouwonderneming veronderstelt waarvan de produkten niet uitsluitend of hoofdzakelijk worden aangewend voor het huishouden van de verpachter doch bestemd zijn om op de markt te worden afgezet;

Overwegende dat het bestreden vonnis vaststelt dat de verweerders eigenaar zijn van een perceel grond van onge-

veer 37 are gelegen te M., dat bij overeenkomst van 15 februari 1966 in pacht was gegeven aan de eisers, landbouwers van beroep; dat dit perceel achter de tuin van het woonhuis van de verweerders is gelegen; dat zij aan de eisers opzegging hebben gegeven ten einde dat stuk grond zelf te gebruiken; dat zij als redenen hebben opgegeven dat ze hun goed dat als woning diende, wensten uit te breiden en het perceel ten dele als moestuin, ten dele als boomgaard voor eigen gebruik wilden aanwenden;

Overwegende dat het vonnis, door op grond van die vaststellingen te beslissen dat de verweerders het recht hadden om een einde te maken aan de pachtovereenkomst van de eisers, de in het middel vermelde wetsbepalingen schendt;
(...)

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 21 APRIL 1983

Voorzitter-rapporteur: de h. Closon

Eerste advocaat-generaal: de h. Duchatelet

Advocaten: mrs. Van Ommeslaghe en van Hecke

Verdrag — Verdrag van Kinshasa van 28 maart 1976 — Protocol — Rechtstreekse werking — Zaïseringsvergoedingen.

Uit het Verdrag van Kinshasa van 28 maart 1976 en het Protocol daarbij blijkt dat de verplichtingen van de Staat, inzonderheid de verplichting tot vooruitfinanciering, niet uitsluitend ten voordele van Zaïre zijn aangegaan en dat met die verplichting burgerlijke rechten overeenstemmen voor de gerechtigden van de zaïseringsvergoedingen.

T. t/ Belgische Staat

Gelet op het bestreden arrest, op 3 februari 1982 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen;

Overwegende dat de vordering van eiser strekt tot betaling van vijf vervallen annuïteiten als vergoeding voor de zaïsering van zijn handelszaak in Zaïre, plus de compensatoire en gerechtelijke rente, en tot betaling van de vergoeding van de schade die hij zou hebben geleden ten gevolge van de vertraging in de betaling van die vergoedingen en van die rente;

Overwegende dat, in bijlage bij de Algemene Overeenkomst betreffende de samenwerking tussen het Koninkrijk België en de Republiek Zaïre, gesloten op 28 maart 1976 te Kinshasa en goedgekeurd bij de Belgische wet van 16 juli 1976, een Protocol uitdrukkelijk heeft voorzien in de vergoeding van gezaïriseerde goederen die aan Belgische onderdanen hebben toebehoord;

Dat dit Protocol in artikel 1 bepaalt dat het ten doel heeft regels vast te leggen voor de evaluatie van gezaïriseerde goederen die aan natuurlijke personen van Belgische nationaliteit hebben toebehoord en de wijze te bepalen waarop de goederen zullen worden vergoed;

Dat artikel 4 van dit Protocol luidt: 1) De Zaïrese Staat betaalt aan de rechthebbenden de schadevergoeding binnen

een tijdvak van twintig jaar; 2) De Zaïrese Staat stort deze vergoedingen op een rekening van de Belgische Staat bij een Zaïrese bank, welke gebruikt wordt voor betalingen van de Belgische ontwikkelingssamenwerking in Zaïre; 3) De Belgische Staat verricht een vooruitfinanciering ten einde de rechthebbenden de volledige actuariële tegenwaarde van deze vergoedingen in Belgische frank te betalen over een tijdvak van tien jaar; de Zaïrese Staat zal de laatste tien annuïteiten bijgevolg aan de Belgische Staat betalen;

Dat, met toepassing van dit Protocol, bij een uitwisseling van brieven die op 28 maart 1976 zijn ondertekend door de ministers van Buitenlandse Zaken van beide Staten is overeengekomen dat de tegenwaarde in Belgische frank van het goed waarvoor schadevergoeding wordt toegekend definitief zal worden vastgesteld op het ogenblik van de schatting van het goed, dat de Zaïrese Staat ieder jaar de tegenwaarde in zaïren van een twintigste van de hoofdsom, zoals deze is geschat, plus een rente van 5% ter beschikking stelt van de Belgische Staat en dat de Belgische Staat aan de rechthebbenden gelijke annuïteiten, overeenkomend met een tiende van het geschatte goed, plus een rente van 5% stort;

Overwegende dat de wet van 16 juli 1976 houdende goedkeuring van de Algemene Overeenkomst en van de erbij gevoegde Protocollen in artikel 1 bepaalt dat die internationale akten volkomen uitwerking zullen hebben;

Overwegende dat, hoewel het Verdrag en het Protocol akten van internationaal publiekrecht zijn, die akten ook bepalingen van privaatrecht bevatten welke, door hun goedkeuring bij de wet, deel uitmaken van het Belgisch burgerlijk recht en door de onderdanen kunnen worden aangevoerd als geen andere wet zich ertegen verzet;

Dat het begrip rechtstreekse toepasselijkheid van een verdrag ten opzichte van de onderdanen van een Staat die het heeft gesloten, impliceert dat de verbintenis van die Staat volledig en nauwkeurig wordt uitgedrukt en dat de verdragsluitende partijen de bedoeling hadden de toekenning van subjectieve rechten en het opleggen van verplichtingen aan personen tot voorwerp van het verdrag te maken.

Overwegende dat uit de bepalingen van het Verdrag en van het Protocol blijkt dat, in tegenstelling tot hetgeen het arrest beslist, de verplichtingen van de Staat, inzonderheid de verplichting tot vooruitfinanciering, niet uitsluitend ten voordele van Zaïre zijn aangegaan en dat met die verplichting burgerlijke rechten overeenstemmen voor de gerechtigden van de zaïseringsvergoedingen;

Dat zulks dermate het geval is dat, krachtens artikel 4, lid 3, van het Protocol van 28 maart 1976, verweerder zich ertoe verbonden heeft om de vergoedingen te prefinancieren zodat de rechthebbenden daaraan het recht kunnen ontnemen in Belgische frank betaald te worden over een tijdvak van tien jaar;

Dat die verplichting niet alleen is aangegaan om Zaïre te helpen zijn internationale verplichtingen inzake schadeloosstelling van genationaliseerde goederen na te komen, doch ook om de Belgische onderdanen te helpen en het hun mogelijk te maken betaald te worden binnen een kortere termijn dan die welke Zaïre had aangenomen;

Dat aldus de Belgische onderdanen aan het Protocol burgerlijke rechten ontnemen waarvan ze aan de Belgische rechtscollages de uitvoering mogen vragen;

Dat derhalve het arrest, door het beroepen vonnis te ver-

nietigen en door zich onbevoegd te verklaren om kennis te nemen van de vordering van eiser, zijn beslissing niet naar recht verantwoordt;

Dat het middel gegrond is;
(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

7e KAMER — 11 FEBRUARI 1983

Voorzitter: de h. Weyens

Raadsheren: de hh. Lebeer en De Peuter (rapporteur)

Advocaat-generaal: de h. Van Walle

Advocaat: mr. Le Paige

Strafvordering — Vordering tot aanvulling van vonnis — Art. 463 Sv.

De vordering tot herstel, doorhaling of verbetering overeenkomstig art. 463 Sv. van de van valsheid betichte stukken is een vordering tot teruggave in de ruime zin van het woord. Zij is een accessorium van de strafvordering en kan niet afzonderlijk voor een strafgerecht worden ingesteld.

Van den B.

Overwegende dat de dagvaarding uitgaande van de procureur-generaal strekt tot: «herstel, doorhaling of verbetering overeenkomstig art. 463 van het Wetboek van Strafvordering van de als vals beweerde neergelegde overtuigingsstukken, vermeld onder staat nr. 366/78 van de griffie der Correctionele Rechtbank te Antwerpen»;

Overwegende dat uit het aan het hof voorgelegde straf-dossier blijkt dat in onderhavig geding de gedagvaarde destijds vervolgd werd wegens verschillende misdrijven, en onder meer wegens de zogenaamde «feitengroep II», namelijk valsheid in balansen en winst- en verliesrekeningen van de vennootschappen van de E.-groep;

Overwegende dat het Hof van Beroep te Antwerpen kennis nam van deze vervolgingen en bij eindarrest van 29 juli 1980 vaststelde dat de strafvordering onder meer ten aanzien van gedaagde verjaard was; dat de vordering tot herstel, doorhaling of verbetering toen niet uitgeoefend werd;

Overwegende dat deze vordering, gebaseerd op art. 463 van het Wetboek van Strafvordering een vordering tot teruggave in de ruime zin van het woord is;

dat zij een accessorium van de strafvordering is en niet afzonderlijk voor het strafgerecht kan worden ingesteld.

Overwegende dat door voornoemd eindarrest van 29 juli 1980 dit hof zijn rechtsmacht volledig heeft uitgeoefend en de onderhavige vordering tot herstel, doorhaling of verbetering nu niet meer ontvankelijk is;

(...)

NOOT—Herstel, doorhaling of verbetering van de van valsheid betichte stukken.

1. Hoewel artikel 463 Sv. alleen gewag maakt van authentieke akten, dient toch aangenomen te worden dat deze regeling van toepassing is zowel op handels- en private ge-

schriften als op openbare en authentieke geschriften (Cass., 14 januari 1957, *A.C.*, 1957, 340; Hof Luik, 11 december 1970, *J.T.*, 1971, 133; Hof Brussel, 29 december 1970, *J.T.*, 1971, 400; Cass., 21 december 1971, *A.C.*, 1972, 407; J. Vanhalewijn en L. Dupont, *Valsheid in geschriften*, nr. 600, APR).

2. Wanneer de geschriften geheel of ten dele vals worden verklaard is de strafrechter die van de valsheid kennis heeft genomen, verplicht de herstelling, de doorhaling of de verbetering ervan te bevelen (Cass., 21 december 1885, *Pas.*, 1886, I, 27; Cass., 14 november 1927, *Pas.*, 1928, I, 6; Cass., 24 december 1956, *Pas.*, 1957, I, 478; Hof Luik, 24 mei 1972, *Pas.*, 1972, II, 154; J. Vanhalewijn en L. Dupont, *o.c.*, nr. 601; M. Rigaux en P.E. Trousse, *Les crimes et les délits du Code pénal*, III, pp. 311-312, nr. 319).

3. Artikel 463 Sv. beveelt niet de vernietiging van de valse of vervalste stukken, maar alleen het herstel, de doorhaling of de verbetering ervan. De vernietiging, de verscheuring of de uitwissing zou de belangen van derden kunnen schaden, die zich eventueel op de inhoud van de valse akte mogen beroepen (Cass. fr., 28 december 1849, *D.P.*, 1850, I, 54; Cass. fr., 24 januari 1850, *D.P.*, 1850, I, 55; G. Le Poittevin, *Dictionnaire-formulaire des parquets*, 8e ed., tw. «Faux et contrefaçons», nr. 55; R. Warlomont, *Le faux*, nrs. 79-80 in *Nov.*, *Procédure pénale*, II, 2).

4. Een randvermelding, een kanttekening, een doorhaling of een renvoi zal de authenticiteit van de akte of de uitvoerbare kracht ervan aantasten of ten minste de aandacht van alle belanghebbenden vestigen op het dubieus karakter van het geschrift (cf. Cass., 21 december 1885, *Pas.*, 1886, I, 27; P.E. Trousse, noot onder Hof Luik, 24 november 1948, *R.D.P.*, 1948-49, 417). Of zoals J.J. Thonnissen het namens de parlementaire commissie voor de hervorming van het strafprocesrecht uitdrukte: «Le but de la loi est manifeste. Elle veut que, sans anéantir l'acte dans son existence matérielle, on empêche désormais l'usage abusif d'un document falsifié (*Travaux préparatoires du Code de procédure pénale*, 2e ed., II, p. 289).

5. Het herstel, de doorhaling of de verbetering van de valse akte kan niet worden beschouwd als een verbeurdverklaring, noch als een bijkomende straf: het is een voorzorgsmaatregel van burgerrechtelijke aard die wordt opgelegd in het algemeen belang (Cass., 14 januari 1957, *A.C.*, 1957, 340; M. Rigaux en P.E. Trousse, *o.c.*, III, p. 309, nr. 317).

Het hof doodverft deze maatregel als «een teruggave in de ruime zin van het woord», maar al bestaat er een tendens om een ruime interpretatie te geven aan artikel 44 van het Wetboek van Strafrecht (Cass., 27 maart 1899, *Pas.*, 1899, I, 153, op conclusie van de eerste advocaat-generaal Melot; Cass., 9 juni 1913, *Pas.*, 1913, I, 308; Hof Brussel, 29 december 1970, *J.T.*, 1971, 400; G. Hoornaert, noot onder Hof Luik, 24 november 1948, *J.T.*, 1949, 39), toch bestaat er geen congruentie tussen art. 463 Sv. en art. 44 Sw.

6. Al is de in art. 463 Sv. bedoelde maatregel geen bijkomende straf, toch behoort hij tot de sfeer van de strafvordering in zoverre het herstel van de wettelijkheid wordt beoogd en aldus niet alleen particuliere belangen maar ook de gemeenschap worden beschermd.

De beslissing aangaande het herstel, de doorhaling of de verbetering van de van valsheid betichte stukken heeft

uiteraard niets te maken met de straf zelf, en noch de bestaansreden, noch het doel van de maatregel houden enig verband met de straftoemeting.

7. Immers, artikel 463 Sv. is van toepassing telkens wanneer de vonnisgerechten of zelfs de onderzoeksgerechten vaststellen dat een geschrift materieel of intellectueel is vervalst (Cass., 24 december 1956, *A.C.*, 1957, 287; Cass., 14 januari 1957, *A.C.*, 1957, 340).

Deze maatregel staat niet alleen los van elke veroordeling wegens valsheid in geschrifte, maar is ook verplicht in geval van vrijspraak of van verval van de strafvordering en zelfs bij afwezigheid van een bedrieglijk opzet of het oogmerk om te schaden (Cass., 14 januari 1957, *A.C.*, 1957, 340; Cass., 21 december 1971, *A.C.*, 1972, 407; A. De Geest, *Verbeurdverklaring*, nr. 125, APR; J. Vanhalewijn en L. Dupont, *o.c.*, nr. 601).

8. De strafrechter zou bijgevolg bij een afzonderlijke beslissing enerzijds een straf mogen uitspreken uit hoofde van valsheid in geschrifte en anderzijds de door artikel 463 Sv. voorgeschreven maatregel mogen toepassen (Hof Brussel, 24 juli 1934, *R.D.P.*, 1934, 848; cf. Cass., 24 januari 1977, *A.C.*, 1977, 578 met noot van R. Declercq), zoals ook het Hof van Cassatie een gedeeltelijke vernietiging zou kunnen uitspreken daar de nietigheid van de beslissing over de straftoemeting geen weerslag heeft op de door artikel 463 Sv. bedoelde maatregel.

9. Kan de beslissing omtrent de toepassing van artikel 463 Sv. echter nog achteraf, nadat de strafrechter zich over de straf heeft uitgesproken, voor het strafgerecht worden gebracht, m.a.w. heeft de strafrechter alsnog rechtsmacht om over de door art. 463 Sv. bedoelde maatregel te beslissen? Of is deze maatregel, zoals ten deze werd beslist, «een accessorium van de strafvordering» en kan de vordering tot herstel, doorhaling of verbetering van de van valsheid betichte akte «niet afzonderlijk voor het strafgerecht worden ingesteld»?

10. De raadkamer van de Correctionele Rechtbank te Charleroi had op 22 november 1900 met dit probleem te maken en ze achtte zich bevoegd om in een afzonderlijke beslissing het herstel van de valse akte te bevelen.

Ze meende haar bevoegdheid te kunnen putten uit het recht van interpretatie van haar eerder verleende beschikking tot buitenvervolginstelling. J. Servais, die deze beslissing annoteerde in de *Pasicrisie*, zag hierin geen probleem en was zelfs van oordeel dat «l'ordonnance est bien rendue en droit» (*Pas.*, 1902, III, 168).

11. Enkele jaren later deed zich te Brussel een gelijkaardig geval voor en het parket, steunende op de rechtspraak van Charleroi, vorderde opnieuw een bijkomende maatregel tot herstel van de valse akte op grond van het interpretatierecht van de raadkamer.

Na afwijzing door de raadkamer, werd de zaak op 12 februari 1907 door de kamer van inbeschuldigingstelling behandeld en deze oordeelde terecht dat het hier niet ging om een interpretatie van de oorspronkelijke beschikking tot buitenvervolginstelling, die aan duidelijkheid niet te wensen over liet, maar wel degelijk om een bijkomende maatregel voorgeschreven door art. 463 Sv. (*R.D.P.*, 1907, 263).

12. De vordering werd afgewezen omdat het hof van mening was dat de onderzoeksgerechten niet bevoegd zijn om de door artikel 463 Sv. voorgeschreven maatregel te bevelen — een standpunt dat het Hof van Cassatie zal verwer-

pen in zijn arrest van 14 januari 1957 (*A.C.*, 1957, 340) — maar over de rechtsmacht om zich alsnog uit te spreken over deze bijkomende maatregel werd niet beslist.

Uit de beslissing van de kamer van inbeschuldigingstelling te Brussel kunnen bijgevolg geen argumenten worden geput om deze of gene stelling te verdedigen aangaande de rechtsmacht van de vonnisgerechten of de onderzoeksgerechten.

13. Het Franse Hof van Cassatie heeft aangenomen dat het hof van assisen uit artikel 366 Sv. — dat overeenkomt met ons huidig art. 370 Sv. — rechtsmacht put om op vordering van het openbaar ministerie op een latere zitting alsnog de valse akte te herstellen, door te halen of te verbeteren (Cass. fr., 20 februari 1879, *D.P.*, 1879, I, 484).

P.E. Trousse, toen nog raadsheer in het Hof van Beroep te Luik, heeft beweerd dat de in de artikelen 367 en 370 Sv. bedoelde teruggave niet overeenstemt met de teruggave vermeld in de artikelen 161 en 189 Sv., m.a.w. dat in geval van vrijspraak of van verval van de strafvordering geen toepassing mocht worden gemaakt van artikel 463 Sv. en dat het openbaar ministerie — behoudens inzake assisen — de zaak niet rechtsgeldig meer aanhangig kon maken bij de strafrechter om te doen beslissen over het herstel van de valse geschriften (P.E. Trousse, noot onder Hof Luik, 24 november 1948, *R.D.P.*, 1948-49, 412; M. Rigaux en P.E. Trousse, *o.c.*, III, pp. 314-315, nr. 321).

14. De cassatiearresten van 14 januari 1957 en 21 december 1971 (*A.C.*, 1957, 340; *A.C.*, 1972, 407) hebben ten dele de stellingen van P.E. Trousse verworpen, maar over de mogelijkheid om achteraf het verzuim van de onderzoeksgerechten of van de vonnisgerechten te herstellen door de zaak opnieuw aanhangig te maken op vordering van het openbaar ministerie of op verzoek van de burgerlijke partij ten einde alsnog artikel 463 Sv. te doen toepassen heeft het Hof van Cassatie zich nog niet moeten uitspreken.

15. Het valt echter op dat het Hof van Cassatie de artikelen 367 en 370 Sv. beschouwt als beginselen van algemene aard, die bijgevolg ook van toepassing zijn voor de strafrechtspleging in politiezaken en in correctionele zaken (cf. Cass., 29 november 1943, *A.C.*, 1944, 34; Cass., 7 september 1950, *A.C.*, 1950, 745).

Beschouwt men de artikelen 367 en 370 Sv. als algemene rechtsbeginselen die niet alleen van toepassing zijn inzake assisen, maar ook voor alle vonnisgerechten en onderzoeksgerechten, dan zal het slechts een kleine stap zijn om naar het voorbeeld van de vroegere Franse cassatierechtspraak ook te aanvaarden dat achteraf, in een nieuwe en afzonderlijke beslissing, op vordering van het openbaar ministerie uitspraak kan worden gedaan over de toepassing van de door art. 463 Sv. voorgeschreven maatregel.

16. Deze rechtsmacht, die aan de strafgerechten zou toekomen op grond van de artikelen 367, 370 en 463 Sv., blijft in elk geval uitzonderlijk en betekent nog niet dat het hek van de dam is zodat het openbaar ministerie om de haverklap de zaken opnieuw voor de strafrechter kan brengen om te doen beslissen over de teruggave van de in beslag genomen zaken. Een dergelijke uitbreiding van de bevoegdheid werd terecht onaanvaardbaar geacht (Cass. fr., 19 juli 1902, *Bull. crim.*, nr. 260; F. Hélie, *Pratique criminelle des cours et tribunaux*, 4e ed., I, p. 766, nr. 940).

Voorlopig is het afwachten wat het Hof van Cassatie zal

beslissen over deze aangelegenheid... Le bon juriste est à l'écoute des décisions qui tracent son avenir...

A. Vandeplass

ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE GENT

11 APRIL 1983

Voorzitter: de h. De Schryver

Rechters: de hh. Petit en Matthys

Eerste substituut-procureur des Konings: de h. Fiers

Advocaat: mr. Mertens

Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Eis niet in geld uitgedrukt — Ontbinding van een overeenkomst — Art. 592 Ger. W. — Keuze van de eiser — Geen regel van openbare orde.

De eis tot ontbinding van een overeenkomst is een vordering waarvan de waarde niet bepaald is, zodat zij, naar keuze van de eiser, kan worden gebracht voor de vrederechter of voor de rechtbank van eerste aanleg of de rechtbank van koophandel, naar gelang van het geval.

Art. 592 Ger. W. raakt de openbare orde niet, zodat de geadieerde rechter niet ambtshalve een middel van onbevoegdheid kan aanvoeren.

P.V.B.A. V. t/ K.

Overwegende dat, wegens weigering door verweerder een op 6 juni 1982 bij eiseres aangekochte wagen merk Ford Taunus Bravo XL, vier deuren, in levering te nemen en de prijs ervan, 217.062 frank, te voldoen, eiseres de verweerder voor de Vrederechter van het zevende kanton Gent gedagvaard heeft tot ontbinding van evengemelde koop-verkoop in het nadeel van verweerder met betaling door deze laatste van een op 43.412 frank geraamde schadevergoeding wegens winstderving vermeerderd met de gerechtelijke interesten en de proceskosten;

Overwegende dat de vrederechter ambtshalve een middel dat uit zijn volstreckte onbevoegdheid voortkomt heeft opgeworpen omdat volgens hem beide punten van de vordering met name de ontbinding van de overeenkomst die volgens hem een kennelijke waarde heeft van meer dan 200.000 frank en het als schadevergoeding gevorderd bedrag van 43.412 frank dienen te worden samengevoegd zodat, na samenvoeging, de vordering in haar geheel zijn algemene bevoegdheid te boven gaat;

Overwegende dat de volstreckte bevoegdheid wordt bepaald naar het onderwerp van de vordering zoals art. 9 Ger. W. het uitdrukt;

Dat derhalve de geadieerde rechter met het oog op zijn bevoegdheid moet uitgaan van de feiten en de vordering zoals de eiseres die stelt (Cass., 8 september 1978, *R.W.*, 1978-79, 900; Arrond. Kortrijk, 23 mei 1978, *R.W.*, 1978-79, 976);

Overwegende dat, zoals door de eiseres in de dagvaarding wordt gesteld en gevorderd, in het nadeel van verweerder de ontbinding van een verkoopovereenkomst met daarbij veroordeling tot schadevergoeding beoogd wordt;

Overwegende dat aldus, tegen de bewering in van eiseres, de waarde van de vordering niet alleen door de gevorderde schadevergoeding moet worden bepaald maar te dien einde, de vordering tot ontbinding mede in aanmerking komt;

Overwegende dat de vordering tot ontbinding een rechtsvordering is waarvan de waarde onbepaald is, zodat, wat dit gedeelte van de vordering betreft, art. 592 Ger. W. van toepassing is (Laenens, J., «De bevoegdheid (1970-1978)»; *T.P.R.*, 1979, 257, nr. 13; E. Gutt en J., Linsmeau, «Ex. de Jur. (1971-1978) — Droit Judiciaire Privé», *R.C.J.B.*, 1982, 223, nr. 36, litt. B; Arrond. Brussel, 17 april 1972, *Pas.*, 1972, III, 53; Fettweis, *De bevoegdheid*, nr. 102; *contra*, met kritische noot, *Rb. Kortrijk*, 10 februari 1977, *R.W.*, 1976-77, 2288);

Maar overwegende dat de door art. 592 Ger. W. omschreven bevoegdheid «ratione summae» de openbare orde niet raakt, zodat de feitenrechter ten onrechte ambtshalve een exceptie van onbevoegdheid heeft aangevoerd en de vordering evenmin behoort tot de exclusieve bevoegdheid van een ander rechtscollège (Fettweis, *a.w.*, 71, nr. 407, Laenens, J., *a.w.*, 258, nr. 14);

Overwegende dat derhalve de zaak dient terugverwezen te worden naar de Vrederechter van het zevende kanton Gent;

(...)

ARBEIDSRECHTBANK TE GENT

1e KAMER — 14 NOVEMBER 1983

Voorzitter: de h. Petit

Rechters in sociale zaken: de hh. Wynsberghe en Van Hyfte

Openbaar ministerie: de h. Verhofstadt

Advocaten: mrs. Van Boxelaere loco Versichelen en Troos loco De Meester

Arbeidsovereenkomst — Werklieden — Arbeidsongeschiktheid — Gewaarborgd weekloon — Nieuwe arbeidsongeschiktheid — Begrip.

De arbeider die fictief tijdens de jaarlijkse vakantie arbeidsgeschikt wordt verklaard, blijft arbeidsongeschikt. Hij kan niet opnieuw aanspraak maken op gewaarborgd weekloon indien hij na de vakantieperiode zich opnieuw arbeidsongeschikt verklaart.

Van B. t/ P.V.B.A. Z. en L.N.M.

Eiser was sedert 12 maart 1979 als arbeider-arduinkapper, onder arbeidsovereenkomst voor onbepaalde tijd, bij eerste verweerder in dienst. Hij was wegens ziekte arbeidsongeschikt van 31 augustus 1981 tot en met 17 juli 1982 en van 9 augustus 1982 tot onbepaald, doch zeker tot eind 1982.

De adviserende arts van het ziekenfonds verklaarde hem op 19 juli 1982 arbeidsgeschikt van 19 juli 1982 tot 16 augustus 1982.

Van 19 juli 1982 tot 8 augustus 1982 nam eiser drie weken vakantie. Op 5 augustus 1982 deed hij aan zijn werkge-

ver een geneeskundige verklaring geworden dat hij van 9 augustus 1982 tot 18 augustus 1982 opnieuw arbeidsongeschikt was. Het ziekenfonds erkende dat eiser opnieuw van 9 augustus 1982 af arbeidsongeschikt was.

(...)

Wat betreft het bodemgeskil

Volgens eerste verweerster heeft eiser geen recht op gewaarborgd weekloon en maandloon tijdens de nieuwe periode van zijn arbeidsongeschiktheid daar zijn arbeidsongeschiktheid slechts fictief onderbroken werd door een periode van jaarlijkse vakantie, terwijl hij in werkelijkheid ononderbroken arbeidsongeschikt was.

Daarentegen is de tweede verweerster de mening toegedaan dat de vakantieperiode met arbeid moet worden gelijkgesteld, te meer daar haar adviserende arts eiser arbeidsgeschikt verklaarde.

Eiser bevestigt in zijn conclusie van 14 april 1983 dat hij sedert 17 juli 1982 ononderbroken arbeidsongeschikt was. Hij lijdt aan ernstige arthrose en porose van de rugwervels. Deze bewering wordt door geneeskundige verklaringen gestaafd.

Hoewel uit artikel 52, § 2, van de Arbeidsovereenkomstenwet kan worden afgeleid dat het gewaarborgd loon opnieuw verschuldigd is na veertien dagen volgend op de vorige periode van arbeidsongeschiktheid, is dit slechts zo ingeval de arbeider opnieuw arbeidsongeschikt wordt (vgl. Wrr. Bergen, 21 november 1963, *T.S.R.*, 1964, 36; R. De Paepe, *Gewaarborgd weekloon*, nr. 174, 37).

Zo besliste het Arbeidshof Luik in een onuitgegeven arrest van 18 februari 1981 dat na een periode van jaarlijkse vakantie tijdens welke de arbeider arbeidsgeschikt was en die aansloot bij een periode van arbeidsongeschiktheid, een nieuwe periode van arbeidsongeschiktheid recht gaf op gewaarborgd weekloon.

In het onderhavige geval is dit niet zo, aangezien de arbeider ononderbroken arbeidsongeschikt was.

Eiser kan geen aanspraak maken op gewaarborgd weekloon en dus ook conventioneel gewaarborgd maandloon, ten laste van eerste verweerster.

Derhalve heeft hij recht op ziekteuitkeringen ten laste van de tweede verweerder.

(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUGGE

29 APRIL 1982

Voorzitter: de h. Van Ooteghem

Advocaten: mrs. Vandebuerie loco Thiry en Kolijn

Burgerlijke rechtspleging — Gerechtelijke ambten — Gerechtsdeurwaarders — Proces-verbaal van vaststelling — Bewijswaarde.

Het door een gerechtsdeurwaarder opgemaakt proces-verbaal van vaststelling heeft de bewijswaarde van een vermoeden.

Elke bewijswaarde moet ontzegd worden aan het proces-verbaal van vaststelling opgemaakt door een gerechtsdeur-

waarder die zijn hoedanigheid en deze van de personen die hem vergezellen, verzwijgt en bekentenissen opneemt en uitlokt.

N.V. M. t/ P.V.B.A. H.

Eiseres verdeelt in België «High fidelity» apparaten van het merk M. Ze verkoopt deze apparaten aan detailhandelaars, die ze op hun beurt voortverkopen aan de individuele consument.

Verweerster is detailhandelaar in «Hi Fi» apparaten met maatschappelijke zetel te Brugge met een winkel te Brugge en een winkel te Merksem.

Verweerster heeft in oktober 1981 twee folders «Hi Fi prijslijst» verspreid, waarbij zij bekend maakt tegen welke prijs apparaten van verschillende merken waaronder zestien apparaten van het merk M. bij haar aangekocht kunnen worden.

Op 28 oktober 1981 heeft gerechtsdeurwaarder C. uit Brussel vergezeld van een zekere Michel V., die zich als aspirant-koper uitgaf, zich aangemeld in de winkels van verweerster. Zij begaven zich eerst naar de winkel van verweerster te Merksem. Volgens proces-verbaal opgesteld door gerechtsdeurwaarder C. zou de persoon die hen te woord stond in de winkel te Merksem afgeraden hebben apparaten van het merk M. te kopen. Er waren geen tuners en cassettedecks en ook geen documentatie beschikbaar, maar er werden wel drie versterkers voorgesteld. De aangeselde van verweerster zou beweerd hebben dat alle modellen ter beschikking waren in het magazijn en binnen een termijn van min of meer acht dagen geleverd konden worden.

Gerechtsdeurwaarder C. en Michel V. begaven zich vervolgens naar de winkel van verweerster te Brugge. Het proces-verbaal vermeldt: «Aldaar speelde Michel L. dezelfde rol van aspirant-koper van apparatuur M.».

De verkoper stelde drie versterkers, een tuner en een cassetdeck voor. De andere modellen waren niet voorhanden, maar waren — volgens verklaring van de verkoper — in voorraad in het magazijn en konden binnen een termijn van enkele dagen geleverd worden. Er was geen documentatie beschikbaar. Michel V. heeft een cassetdeck besteld, waarop hij een voorschot van 1.000 fr. betaalde. Door de aangeselde van verweerster werd een bestelbon opgemaakt en een kwitantie afgeleverd. Michel V. heeft het bestelde toestel nooit afgehaald en blijkt zelfs niet te wonen op het adres opgegeven bij de bestelling en vermeld op de bestelbon maar wel te (...) (adres vermeld in het proces-verbaal van gerechtsdeurwaarder C.).

Bij dagvaarding betekend op 3 december 1981 heeft eiseres tegen verweerster de volgende stakingsvorderingen ingesteld.

1° Ze eist de staking van misleidende publiciteit die erin bestaat dat verweerster in twee reclamefolders zestien modellen van het merk M. te koop aanbiedt, terwijl er slechts enkele beschikbaar zijn en de overige moeten worden besteld en terwijl er geen documentatie voorhanden is.

2° Ze eist de staking van publiciteit, die bedrieglijke en afbrekende vergelijkingen inhoudt, doordat verweerster mondeling aan de kandidaat kopers afraadt M. te kopen.

3° Ze eist staking van te koop aanbieden en verkopen van apparaten M. met verlies of met een uitzonderlijke be-

perkte winstmarge.

Op 9 december 1981 heeft gerechtsdeurwaarder Jan V. vergezeld van een getuige op verzoek van verweerster vastgesteld dat in de winkel en aanpalend magazijn van verweerster te Merksem alle aangeboden modellen wel beschikbaar zijn.

Op 9 december 1981 heeft gerechtsdeurwaarder M. een gelijkaardige vaststelling gedaan in de winkel en bergplaats van verweerster te Brugge.

Ten aanzien van de bewijswaarde van de gerechtsdeurwaardersvaststellingen

Overwegende dat het opmaken van processen-verbaal van vaststelling niet tot de ambtsverrichtingen van een gerechtsdeurwaarder behoort; dat een door een gerechtsdeurwaarder opgemaakt proces-verbaal van vaststelling geen exploit is in de zin van art. 516 Ger. W. (*R.P.D.B.*, tw. «Huissier», nr. 130); dat onder de vroegere wetgeving (art. 5 K.B. nr. 70 van 13 januari 1935; Fredericq, *Traité*, II, nr. 128; Van Ryn en Heenen, *Principes*, 1954, nr. 236) een gerechtsdeurwaarder bijgestaan door twee getuigen een inbreuk op een stakingsbevel, dat in kracht van gewijsde was getreden, kon vaststellen, maar dat dit bewijsmiddel door de artt. 70 en volgende van de wet op de Handelspraktijken van 14 juli 1971 werd afgeschaft (Van Ryn en Heenen, *Principes*, 1976, nr. 231);

Overwegende dat kan worden aanvaard dat iemand bij gebrek aan andere bewijsmogelijkheden een gerechtsdeurwaarder belast met het verrichten van materiële vaststellingen: dat aan een dergelijk proces-verbaal van vaststelling de bewijswaarde van een vermoeden kan worden gehecht (*R.P.D.B.*, tw. «Preuve», nr. 913); dat echter niet kan worden aangenomen dat een gerechtsdeurwaarder bij het opmaken van een vaststelling zijn hoedanigheid en die van de personen, die hem vergezellen verzwijgt en bekentenissen opneemt en uitlokt (*R.P.D.B.*, tw. «Huissier», nrs. 130 tot 134 en tw. «Exploit», nr. 23);

Overwegende dat gerechtsdeurwaarder C. bij het opmaken van de vaststelling zijn hoedanigheid aan de aangestelden van verweerster niet heeft bekendgemaakt: dat hij de persoon, die hem bijstond, heeft laten doorgaan voor aspirant-koper, terwijl hij in werkelijkheid als «getuige» optrad; dat hij zich niet heeft beperkt tot het doen van materiële vaststellingen, maar verklaringen heeft genoteerd en heeft uitgelokt; dat elke bewijswaarde aan deze vaststelling dient te worden ontzegd;

Overwegende dat eveneens weinig of geen bewijswaarde toegekend kan worden aan de tegenvaststellingen verricht op verzoek van verweerster door gerechtsdeurwaarder V. en M.;

dat zoals eiseres opmerkt, het goed mogelijk is dat verweerster zich ondertussen voor de noodwendigheden van deze vaststellingen had bevoorrad;

(...)

VREDEGERECHT TE BERCHEM

2 MAART 1982

Vrederechter: de h. Heurterre

Advocaten: mrs. Passemiers loco Dyck, De Groote loco

Verberckmoes, Eyckmans loco Segers, Bellefroid, Van Putten loco De Wit, Naudts loco Koninckx en Broekmans, Carsau loco Blanckaert

Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Vrederechter — Huurgeschillen — Contractuele en quasi-delictuele aansprakelijkheid.

De door art. 591, 1°, Ger. W. bedoelde geschillen zijn die, ontstaan uit de interpretatie, de uitvoering of de ontbinding van een huurovereenkomst, of, in ruime zin, de geschillen gegrond op de wettelijke regels die de contractuele betrekkingen tussen verhuurder en huurder regelen, met uitsluiting van geschillen waartoe de verhuring van een onroerend goed slechts aanleiding heeft gegeven.

N.V. S.V. en C. t/ S. e.a.

Overwegende dat eiseressen in de onder I en onder III vermelde vorderingen in de bondige samenvatting van de middelen van die vorderingen, vervat in de exploit van dagvaarding, aanvoeren dat in de loop van de maand januari 1979 waterschade is ontstaan in het eigendom aan de St.-Lambertusstraat 46 te Berchem ten gevolge van het springen van een buis in het «gemeenschappelijk stortbad-lokaal» en dat de minderjarige kinderen van de eerste, tweede, derde en vierde verweerders in de onder I vermelde vordering en het meerderjarig kind van de vijfde verweerders in dezelfde vordering, zijnde de verweerder in de onder III vermelde vordering, kinderen die gemeubelde kamers in bedoeld eigendom huurden, voor die schade aansprakelijk zijn;

dat eiseressen in de onder I en onder III vermelde vorderingen als oorzaken van hun vorderingen, d.w.z. als rechtsfeiten of rechtshandelingen die hun vorderingen tot grondslag dienen (conclusie van advocaat-generaal Krings bij Cass., 24 november 1978, *Arr. Cass.*, 1978-79, 341, in het bijzonder blz. 345, tweede kolom, en blz. 348, eerste kolom), in het exploit van dagvaarding, uitgebracht in de onder I vermelde vordering, vermelden: «Dat hierna gedaagden gehouden zijn op basis van de huurovereenkomst om (duidelijk wordt bedoeld: *en*) op basis van de artt. 1382 en 1384 B.W. de door mijn verzoekers geleden schade te vergoeden», en in het exploit van dagvaarding, uitgebracht in de onder III vermelde vordering, vermelden: «Dat hierna gedaagde gehouden is op basis van de huurovereenkomst *en* op basis van de artikelen 1382 en 1384, de door mijn verzoekers geleden schade te vergoeden»;

dat de vorderingen, die beogen verweerders te doen veroordelen tot betaling van een schadevergoeding waarvan het bedrag dat van de residuaire bevoegdheid van de vrederechter, bepaald in het eerste lid van artikel 590 van het Gerechtelijk Wetboek, overtreft, derhalve zowel op de contractuele aansprakelijkheid, voortvloeiend uit de verhuringen van gedeelten van het litigieuze onroerend goed, als op de quasi-delictuele aansprakelijkheid stoelen;

Overwegende dat, krachtens artikel 591, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek, de vrederechter, ongeacht het bedrag van de vordering, kennis neemt van geschillen betreffende de verhuring van onroerende goederen;

dat de door die wetsbepaling bedoelde geschillen die zijn, ontstaan uit de interpretatie, de uitvoering of de ontbinding

van een huurovereenkomst, of, in ruimere zin, de geschillen gegrond op de wettelijke regels die de *contractuele* betrekkingen tussen verhuurder en huurder regelen, met uitsluiting van geschillen waartoe de verhuring van een onroerend goed slechts aanleiding heeft gegeven (Cass., 4 december 1975 (gronden van dit arrest), *Arr. Cass.*, 1976, 422; Fettweis, A., *Bevoegdheid*, dl. II van het Handboek van Gerechtelijk Recht, nr. 221; Cambier, C., *Droit judiciaire civil*, II, *La compétence*, 410);

dat daaruit volgt dat, zo de onder I en onder III vermelde vorderingen alléén zouden stoelen op de contractuele aansprakelijkheid, voortvloeiend uit de verhuringen van gedeelten van het litigieuze onroerend goed, zij tot de bijzondere bevoegdheid van de vrederechter zouden behoren, doch zulks niet het geval is, aangezien zij tevens stoelen op de quasi-delictuele aansprakelijkheid, omschreven door de artikelen 1382 en 1384 van het Burgerlijk Wetboek, en zij, in zoverre zij daarop stoelen, niet tot de residuaire of enigerlei bijzondere bevoegdheid van de vrederechter doch tot de algemene bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg behoren;

dat, nu de vrederechter een uitzonderingsrechter is, zijn volstreekte bevoegdheid derhalve eng moet worden geïnterpreteerd, de rechtbank van eerste aanleg voorrang op hem heeft en de volstreekte bevoegdheid krachtens het tweede lid van artikel 9 van het Gerechtelijk Wetboek van openbare orde is, het middel van onbevoegdheid ambtshalve moet worden aangevoerd zodat, overeenkomstig artikel 640 van het Gerechtelijk Wetboek, de verwijzing naar de arrondissementsrechtbank moet worden gelast (vgl. ook Cass., 11 mei 1979, *Arr. Cass.*, 1978-79, 1084);

(...)

NOOT—De Arrondissementsrechtbank te Antwerpen heeft op 30 maart 1982 de zaak terug verwezen naar de Vrederechter te Berchem. Zij is van oordeel dat de vrederechter ten onrechte de toepassing van de artt. 1382-1384 B.W. aanhaalt: de schadevergoeding wordt blijkens de stukken enkel gevorderd op grond van een contractuele aansprakelijkheid.

POLITIERECHTBANK TE ANTWERPEN

22 FEBRUARI 1983

Rechter: de h. De Munck

Advocaat: mr. Mertens

Verkeer — Bestuurder — Verval van recht tot sturen.

De persoon die zich aan het stuur bevindt van een voertuig dat op de openbare weg door een ander voertuig wordt voortgesleept, dient te worden beschouwd als de bestuurder van een motorvoertuig. Ingeval deze persoon vervallen is verklaard van het recht om een voertuig te besturen, maakt hij zich derhalve schuldig aan overtreding van art. 48.1 van de Wegverkeerswet.

De S.

Bij vonnis van 4 januari 1982 der Politierechtbank te Antwerpen werd gedaagde vervallen verklaard van het recht tot het besturen van een motorvoertuig voor een periode van twee maanden. Dit rijverbod nam een aanvang op 10 maart 1982.

Op 23 maart 1982 zat gedaagde achter het stuur van zijn personenwagen, die echter door een andere personenwagen werd voortgetrokken. Gedaagde ontkent dit niet, doch beweert dat hij zijn gesleept voertuig mocht besturen.

Art. 48.1 van de Wegverkeerswet, op grond waarvan gedaagde vervolgd wordt, bepaalt: niettegenstaande het tegen hem uitgesproken verval, dat ingegaan is op 10 maart 1982, op een openbare plaats een voertuig te hebben bestuurd namelijk een personenwagen, behorend tot de categorie bedoeld in de beslissing van de vervallenverklaring.

Art. 48.1 stelt dus uitdrukkelijk drie voorwaarden: 1° niettegenstaande een uitgesproken verval, dat ingegaan is; 2° op een openbare plaats; 3° een personenwagen d.i. een motorvoertuig te hebben bestuurd.

De eerste en de tweede voorwaarde zijn zonder enige twijfel vervuld: de verbalisanten hebben immers vastgesteld dat gedaagde op 23 maart 1982 achter het stuur van zijn gesleept voertuig zat op de openbare weg, m.a.w. in de zin van art. 28 van de wet had hij zijn voertuig in het verkeer gebracht.

De derde voorwaarde wordt echter door gedaagde betwist.

Het woord bestuurder in art. 2.12 van het Wegverkeersreglement slaat op al wie een voertuig bestuurt of trek-, last- en rijdieren of vee geleidt of bewaakt.

Een voertuig bestuurt niet alleen hij of zij, die het stuurwiel hanteert maar al wie, overeenkomstig art. 8.1 van het Wegverkeersreglement een voertuig in beweging brengt.

Zo zal als bestuurder aangemerkt worden degene, die zijn motorvoertuig voortduwt wanneer het ten gevolge van een defect niet meer op eigen kracht kan rijden (Cass., 30 juni 1981, *R.W.*, 1981-82, 1017).

Eveneens zal degene, die een motorfiets aan de hand leidt, een bestuurder blijven (Corr. Luik, 29 januari 1958, *R.G.A.R.*, 1958, 6085).

In casu bevond gedaagde zich achter het stuur van zijn wagen, die door een andere wagen werd gesleept.

Ingeval nu een voertuig wordt getrokken en wanneer de bestuurder — gedaagde — van het getrokken voertuig achter het stuur blijft, heeft de bestuurder van het trekkend voertuig niet het toezicht op het getrokken voertuig en is hij evenmin verantwoordelijk voor de risico's m.b.t. het besturen van het gesleept voertuig.

De bestuurder van het trekkend voertuig kan in elk geval niet verantwoordelijk gesteld worden voor de fouten, die uitsluitend veroorzaakt zijn door de bestuurder van het getrokken voertuig (zie o.m. Corr. Brussel, 6 november 1964, *B.A.*, 1965, 38).

Door het feit van plaats te nemen achter het stuur van zijn getrokken voertuig nam gedaagde actief deel aan de bestuursrisico's en diende hij dan ook beschouwd te worden als bestuurder van zijn personenwagen, d.i. een motorvoertuig.

De aan gedaagde ten laste gelegde overtreding is dan ook bewezen.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 13 januari 1984

Overeenkomst — Schade door vertraging in de uitvoering van een overeenkomst — Muntontwaardiging.

Eiseres, die als aannemer een werk had uitgevoerd voor verweerster, deed gelden dat de uitvoering van het werk vertraging had opgelopen door de schuld van verweerster, dat zij daardoor schade had geleden en dat bij de raming daarvan rekening moest worden gehouden met de muntontwaardiging. Het bestreden arrest (Hof Gent, 23 oktober 1981), dat dit laatste verwerpt, wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat eiseres schadevergoeding heeft gevorderd wegens het niet-nakomen van de aannemingsovereenkomst door verweerder, met name door vertraging bij de bouw van een ziekenhuis, door de schuld van verweerder, en onder verwijzing naar het deskundigenverslag concludeerde dat de schade uit muntontwaardiging ontstaan moest worden geschat vanaf de datum waarop de schade was ontstaan en rekening houdend met het op het ogenblik van de uitspraak geldend indexcijfer van de kleinhandelsprijzen; dat de deskundige in zijn verslag aanneemt dat eiseres in januari 1966 normaal over de gelden had moeten kunnen beschikken en, wegens muntontwaardiging sindsdien, een schadevergoeding berekent van 1.165.279 frank; dat het arrest, dat op andere plaatsen de door de expert berekende schadebedragen overneemt, vergoeding wegens muntontwaardiging ontzegt met de enkele overweging dat 'de schade door laattijdige betaling van een vaste geldsom wordt vergoed door toekenning van interesten' en aldus alle sommen die het toewijst, beschouwt als betaling van een vooraf bepaalde geldsom;

«Overwegende dat, luidens artikel 1142 van het Burgerlijk Wetboek, iedere verbintenis om iets te doen of niet te doen wordt opgelost in schadevergoeding, indien de schuldenaar de verbintenis niet nakomt; dat, luidens artikel 1149 van hetzelfde wetboek, de bedoelde schadevergoeding bestaat in het verlies dat de schuldeiser heeft geleden en de winst die hij heeft moeten derven; dat onder meer artikel 1153 van hetzelfde wetboek daarop uitzondering maakt en inzake verbintenissen die alleen betrekking hebben op het betalen van een bepaalde geldsom, de schadevergoeding wegens vertraging in principe beperkt tot de wettelijke interest;

«Overwegende dat het arrest, door enkel op grond van laatstgenoemde bepaling een aanpassing aan de muntontwaardiging, gevorderd als schadevergoeding wegens het niet-nakomen van de aannemingsovereenkomst, te ontzeggen, de artikelen 1142, 1147 en 1149 van het Burgerlijk Wetboek schendt.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert — Procureur-generaal: de h. Krings — Advocaten: mrs. Houtekier en Bützler — In de zaak: N.V. v. t/O.C.M.W. Oudenaarde)

NOOT—Zie Cass., 27 juni 1974, *Arr. Cass.*, 1974, 1222, *Pas.*, 1974, 1128; concl. Dumon bij Cass., 20 september 1979, *Pas.*, 1980, I, 69; J. Van Mullem, «Incidence des variations monétaires sur le droit belge des obligations», *Ann. Dr. Liège*, 1978, 62, inz. 135 e.v.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 13 januari 1984

Inkomstenbelastingen — Procedure — Arrest van het hof van beroep — Geen verzet mogelijk.

Het beroep van eiser tegen een beslissing van de directeur der directe belastingen werd bij een arrest van het Hof Antwerpen, 12 mei 1980, niet ontvankelijk verklaard. Ook zijn verzet tegen dat arrest werd bij arrest van 4 januari 1983 niet ontvankelijk verklaard. Tegen beide arresten heeft eiser cassatieberoep ingesteld.

De voorziening tegen het eerste arrest is niet ontvankelijk, daar ze niet is ingesteld binnen drie maanden na de kennisgeving van het arrest aan eiser (art. 289, tweede lid, W.I.B.).

Tegen het tweede arrest voert eiser schending van art. 286 W.I.B. en gebrek aan antwoord op zijn akte van verzet aan. De kwestie was dat eiser voor de behandeling van zijn zaak was opgeroepen met een oproeping die verstuurd was aan zijn in de akte van beroep vermelde woonplaats; daar eiser verhuisd was, bereikte die oproeping hem niet, met het gevolg dat het eerste arrest in zijn afwezigheid werd gewezen. Eiser beweert echter dat hij zijn nieuwe woonplaats tijdig aan de griffie bekend had gemaakt. Indien de oproeping niet geldig was verricht, zoals eiser beweert, dan kon hij miskennen van het recht van verdediging aanvoeren (zie Cass., 29 mei 1962, *Pas.*, 1962, I, 1112; Cass., 26 september 1967, *Arr. Cass.*, 1968, 134; zie ook Cass., 25 maart 1982, *R.W.*, 1982-83, 2831), maar hij had dat moeten doen bij wijze van cassatieberoep, want tegen het eerste arrest was geen verzet mogelijk:

«Overwegende dat het middel betoogt dat het arrest van het hof van beroep van 12 mei 1980 vatbaar zou zijn voor verzet omdat de in artikel 286, eerste lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen voorgeschreven oproeping te zijnen aanzien niet regelmatig zou zijn geweest, het hof van beroep althans op zijn conclusie desaangaande niet zou hebben geantwoord;

«Overwegende dat een arrest, gewezen op het beroep van een belastingplichtige tegen de beslissing van de directeur, krachtens artikel 286, tweede lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen 'in elk geval' (in het Frans: dans tous les cas) geacht wordt op tegenspraak te zijn gewezen, hetgeen insluit dat verzet nimmer mogelijk is; dat het hof van beroep derhalve wettig beslist dat het verzet van eiser tegen het eerst gewezen arrest niet ontvankelijk is en niet nader behoefde te antwoorden op de conclusie van eiser omtrent de regelmatigheid van de vorenbedoelde oproeping.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert — Procureur-generaal: de h. Krings — In de zaak: W. t/ Belgische Staat)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 17 januari 1984

1. Burgerlijke rechtspleging — Betekening — Kopie niet door deurwaarder ondertekend — 2. Burgerlijke partij — Cassatieberoep tegen arrest van kamer van inbeschuldigingstelling — Vorm — Betekening aan procureur-generaal van het hof van beroep vereist.

1. Tegen het bestreden arrest (Hof Gent, 27 september 1983) dat beslist dat er geen aanleiding tot vervolging van verweerder is, heeft eiser als burgerlijke partij cassatieberoep ingesteld. Eiser werpt op dat de betekening nietig is daar de kopie die hij gekregen heeft, niet ondertekend is door de deurwaarder:

«Overwegende dat de nietigheid ten gevolge van de onregelmatigheid die voortvloeit uit het gebrek aan overeenstemming tussen het afschrift en het origineel van het exploit, niet een van de gevallen van nietigheid is die in artikel 862, § 1, van het Gerechtelijk Wetboek worden opgesomd; dat derhalve de regel van artikel 861 van het wetboek van toepassing is zodat de rechter deze proceshandeling alleen dan nietig kan verklaren, als het aangeklaagde verzuim of de aangeklaagde onregelmatigheid de belangen schaadt van de partij die de exceptie opwerpt;

«Dat verweerder niet aanvoert dat zijn belangen geschaad zijn, zodat de grond van nietigheid niet kan worden aangenomen.»

2. Het Hof beslist verder:

«Overwegende dat het arrest de beschikking van de raadkamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Dendermonde bevestigt, in zoverre zij beslist dat er geen aanleiding is tot vervolging van verweerder wegens het misdrijf A; dat het arrest de procedurekosten van eerste aanleg met betrekking tot dit feit en de kosten van uitgifte en betekening van de beschikking van de raadkamer ten laste van eiser, burgerlijke partij, de overige kosten van eerste aanleg ten laste van de verdachte en de kosten van hoger beroep gevallen aan de zijde van het openbaar ministerie ten laste van de Staat legt; dat het arrest eiser veroordeelt tot 5.000 frank schadevergoeding jegens verweerder;

«Overwegende dat uit de stukken waarop het Hof vermag acht te slaan niet blijkt dat eiser zijn cassatieberoep heeft doen betekenen aan het openbaar ministerie; dat er wel uit blijkt dat hij het heeft doen betekenen aan verweerder; dat de voorziening derhalve slechts ontvankelijk is ten aanzien van verweerder, in zoverre eiser, ten gevolge van de betekening ervan aan de verdachte, kan opkomen tegen de beslissing over de schadevergoeding waartoe de kamer van inbeschuldigingstelling de burgerlijke partij, die op haar verzet in het ongelijk wordt gesteld, moet veroordelen ingevolge artikel 136 van het Wetboek van Strafvordering;

«Dat eiser evenwel dienaangaande geen middel aanvoert.»

(Voorzitter: de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur: de h. De Peuter — Advocaat-generaal: de h. Ballet — In de zaak: F. t/ De S.).

NOOT—Zie Cass., 12 oktober 1982, *R.W.*, 1983-84, 1495; Cass., 15 maart 1983, *R.W.*, 1983-84, 792, en de noot van Bruno Maes, «Aan wie moet het cassatieberoep van de burgerlijke partij tegen buitenvervolginstelling worden betekend?», *ib.*, 793.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 20 januari 1984

Vennootschap — Handelaars drijven samen handel — Vennootschap onder firma — Begrip.

Voor de feitenrechter wierpen de eisers een exceptie van niet-ontvankelijkheid van de vordering van de verweerders op, tot staving waarvan ze de volgende feiten aanhaalden: a) de verweerders erkennen dat ze samen handel drijven onder de benaming Gebroeders S.; b) de verweerders zijn niet elk afzonderlijk ten opzichte van de eisers opgetreden in hun respectieve hoedanigheid van aannemer; de aannemingsovereenkomst werd immers gesloten met het «Bouwbedrijf Gebroeders R. & P. S.», dat vermeld wordt als de aannemer, en de overeenkomst werd ondertekend door Robert S. voor het «Bouwbedrijf», waarbij zijn handtekening werd voorafgegaan door een stempel «Gebroeders R. & P. S. — Bouwbedrijf», met vermelding van straat, gemeente, handelsregisternummer en telefoon; c) het bedrijf doet zich naar buiten voor als één enkele firma, gevestigd op een adres dat verschilt van de adressen van de vennoten, met vermelding van één enkel telefoonnummer en handelsregisternummer; d) ook uit de briefwisseling blijkt dat de eisers niet hebben gecontracteerd met de verweerders ut singuli maar dat deze als vennootschap zijn opgetreden, nu het briefhoofd vermeldt «Algemene aanneming van bouwwerken en schrijnwerkerij — Bouwbedrijf Gebroeders R. & P. S.», met één telefoonnummer, één B.T.W.-nummer, één nummer van erkenning, één bankrekening en één gezamenlijke girorekening, en de brieven ondertekend zijn door de «Gebroeders S.», waarbij onderaan is vermeld «Lid van de Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf» (in het enkelvoud). Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 27 oktober 1982) beslist echter: dat niet bewezen is dat tussen de verweerders een vennootschap onder firma heeft bestaan of bestaat of dat de eisers met zulk een firma hebben gehandeld en gecontracteerd; dat de door eisers vooropgestelde feitelijke elementen en beschouwingen niet toelaten tot het bestaan van een zonder akte opgerichte duurzame en openbare handelsvennootschap tussen de verweerders te besluiten; dat elk van hen in het handelsregister ingeschreven is en de nummers ervan in de inleidende dagvaarding vermeld worden. Die beslissing wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat, krachtens de wet en afgezien van het bestaan van enig geschrift, een vennootschap onder firma is iedere vereniging van twee of meer personen die een handelsbedrijvigheid uitoefenen onder een gemeenschappelijke naam, met het oogmerk om de daaruit behaalde winsten te delen; dat het bestaan van zodanige vennootschap tussen twee kooplieden door de rechter op onaantastbare wijze in feite wordt vastgesteld, mits hij het wettelijk begrip van vennootschap onder firma niet miskent;

«Overwegende dat de feiten door de eisers in hun conclusie gesteld en in het middel weergegeven, indien zij bewezen worden en voor zover niet uit andere feiten het tegendeel blijkt, tot het besluit moeten leiden dat de eisers met een tussen de verweerders bestaande vennootschap onder firma hebben gehandeld; dat het tegenbewijs niet kan volgen uit de enkele omstandigheid dat de verweerders afzonderlijk in het handelsregister zijn ingeschreven, nu zulks blijkens artikel 5 van de bij koninklijk besluit van 20 juli 1964 gecoörd-

dineerde wetten betreffende het handelsregister ook het geval kan zijn met vennoten van een vennootschap onder firma; dat de beslissing derhalve niet wettelijk verantwoord is.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaat: mr. Bützler — In de zaak W. en N. t/ S. en S.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 20 januari 1984

Verzekering — Overeenkomst — Bewijs — Vereiste van een geschrift — Aantal originelen.

Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 10 november 1981) wijst erop dat de zeeverzekeringspolissen van Antwerpen, gelet op hun handelskarakter, traditioneel in één origineel worden opgemaakt, dat bij de makelaar blijft; het arrest oordeelt dat het ontbreken van meerdere originele exemplaren in de zin van art. 1325 B.W. geen afbreuk doet aan de bewijswaarde van het ten deze namens alle betrokken assuradeuren ondertekende bijvoegsel van een zodanige polis. Daartegen wordt opgeworpen: a) in zoverre het arrest de niet-toepasselijkheid van art. 1325 afleidt uit de vaststelling dat het hier om een zeeverzekeringspolis van Antwerpen gaat, antwoordt het niet op de conclusie waarbij werd opgeworpen dat het kennelijk niet om een zeeverzekering ging, daar aan land opgeslagen goederen verzekerd waren; b) in zoverre het arrest de niet-toepasselijkheid van art. 1325 afleidt uit de vaststelling dat het gaat om een verzekeringsovereenkomst met handelskarakter, schendt het de bepaling van dat artikel, daar deze ook op een dergelijke overeenkomst toepasselijk is. Het middel wordt als volgt verworpen:

«Overwegende dat het arrest artikel 1325 van het Burgerlijk Wetboek niet toepast om de reden dat de onderwerpelijke verbintenissen commercieel zijn;

«Dat artikel 25 van de wet van 11 juni 1874 bepaalt dat de verzekeringsovereenkomst bij geschrift moet worden bewezen; dat echter ingevolge artikel 25 van het Wetboek van Koophandel artikel 1325 van het Burgerlijk Wetboek geen toepassing vindt en geen meerdere originelen behoeften te worden opgesteld.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaten: mrs. De Gryse en Houtekier — In de zaak: N.V. O. t/ P.V.B.A. S. e.a.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 20 januari 1984

Faillissement — 1. Faillietverklaring op grond van gegevens uit een dossier van een nog niet afgesloten strafonderzoek — Machtiging van de procureur-generaal — Mensenrechten — 2. Le criminel tient le civil en état.

Het bestreden arrest (Hof Gent, 18 november 1982) bevestigt de faillietverklaring van eiseres en spreekt het faillissement van eiser uit.

1. In het eerste middel wordt aan het arrest verweten dat het rekening houdt met gegevens van een nog niet afgesloten strafonderzoek tegen eiser; de procureur-generaal heeft weliswaar machtiging gegeven om afschrift te nemen van het dossier, maar dat rechtvaardigt niet de tekortkoming aan de plicht van geheimhouding van het onderzoek, en bovendien was het onderzoek niet afgesloten en niet contradictoir, zodat het arrest aan de eisers het recht op een eerlijke behandeling van hun zaak ontnemt (art. 6.1 E.V.R.M.) en het vermoeden van onschuld van een verdachte miskent (art. 6.2 E.V.R.M.).

«Overwegende dat, krachtens artikel 125 van het koninklijk besluit van 28 december 1950 houdende het algemeen reglement op de gerechtskosten, de procureur-generaal bij het hof van beroep machtiging mag verlenen om afschriften af te leveren van akten van onderzoek en rechtspleging in criminele, correctionele en politiezaken;

«Dat de procureur-generaal die machtiging ook kan verlenen in strafzaken waarvan het onderzoek nog niet voleindigd is, hoewel aldus inderdaad de geheimhouding van dat onderzoek dan niet meer volledig is;

«Overwegende dat de feitenrechter die kennis neemt van afschriften, afgeleverd krachtens dat artikel 125, van akten van een strafrechtelijk onderzoek dat nog niet is afgehandeld, uiteraard de verdachte voor onschuldig aan het hem ten laste gelegde strafbaar feit moet houden, totdat zijn schuld volgens de wet bewezen wordt, zoals door artikel 6.2 van het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden wordt vereist; dat niet blijkt dat ten deze de feitenrechter het vermoeden van onschuld heeft veronachtzaamd; dat overigens artikel 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering verhindert een gegeven dat een element zou kunnen uitmaken van de beslissing op de straffordering, voor bewezen te houden;

«Dat uit het arrest blijkt dat de eisers alle gelegenheid hebben gekregen om voor de feitenrechter de afschriften van stukken van het strafdossier tegen te spreken of aan te vullen en zich te verdedigen; dat niet blijkt dat de zaak niet eerlijk of niet tegensprekelijk werd behandeld;

«Dat het middel niet kan aangenomen worden.»

2. In het tweede middel wordt aan het arrest verweten dat het de exceptie verwerpt waarbij eiser aanvoerde dat het geding moest worden geschorst tot het einde van de straffordering die tegen hem was ingesteld, niet alleen wegens bedrieglijke bankbreuk, maar ook wegens andere misdrijven. In het eerste onderdeel wordt gezegd dat de burgerlijke rechter, ook al moet hij onafhankelijk van de strafrechter die kennis neemt van een vervolging wegens bankbreuk, oordelen of een partij gefailleerde koopman is, toch het onderzoek van de burgerlijke vordering moet schorsen, zodra de feiten waarvan hij kennis moet nemen ter beoordeling van het hem onderworpen geschil (de staat van gefailleerde handelaar), behoudens die van bankbreuk feiten zijn die het voorwerp van een strafonderzoek uitmaken en aanleiding kunnen geven tot bestraffing. In het tweede onderdeel wordt gezegd dat het arrest, om tot de hoedanigheid van koopman van eiser te besluiten, feiten bewezen verklaart, andere dan die van bankbreuk, die misdrijven kunnen uitmaken en waaromtrent de strafrechter uitspraak zal moeten doen, wat nopens het al dan niet bewezen zijn en de toerekenbaarheid van die feiten een tegenstrijdigheid tot

stand kan brengen tussen de strafrechtelijke en de burgerrechtelijke beslissing.

«Wat het eerste onderdeel betreft :

«Overwegende dat het arrest niet aangeeft wegens welke precieze handelingen een strafrechtelijk vooronderzoek is ingesteld en het middel het arrest niet aanvecht wegens gebrek aan antwoord, terwijl het Hof niet bevoegd is om zelf de feiten na gaan; dat overigens geen afschriften van de stukken van het strafdossier worden overgelegd; dat het Hof niet kan nagaan of, zoals de eisers beweren, 'de feiten en elementen' waarop het arrest stoelt 'zelf het voorwerp van een strafrechtelijk onderzoek' zijn;

«Dat het onderdeel niet ontvankelijk is;

«Wat het tweede onderdeel betreft :

«Overwegende dat de burgerlijke rechtsvordering niet moet geschorst worden met toepassing van artikel 4 van de wet van 17 april 1878 houdende de voorafgaande titel van het Wetboek van Strafvordering, om de enkele reden dat de rechter 'feiten bewezen verklaart die een inbreuk kunnen vormen op de strafwet' ;

«Dat het onderdeel naar recht faalt.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens — Advocaat-generaal: de h. Declercq — Advocaten: mrs. Delahaye en Bützler — In de zaak: N.V. H. en D. t/ mrs. Lust, Altruy en Nolf).

Hof van Cassatie (1e Kamer), 27 januari 1984

Inkomstenbelastingen — Aftrek — Aflossing van hypothecaire lening — Met sociale woning gelijkgesteld onroerend goed — Beslissing over waarde of kwalificatie van het goed.

Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 28 december 1982) verklaart zich bevoegd om te oordelen over het al dan niet vervuld zijn van de in art. 56, § 2, W.I.B. gestelde voorwaarden m.b.t. de verkoopwaarde van een woning en benoemt een deskundige met opdracht die waarde te schatten. Die beslissing wordt op de volgende gronden vernietigd :

«Overwegende dat artikel 54 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen bepaalt: 'Van het totale bedrijfsinkomen worden afgetrokken ... 3° de sommen besteed tot aflossing of herstelling van hypothecaire leningen gesloten voor het bouwen, het verwerven of het verbouwen van een gebouwd onroerend goed en gewaarborgd door een tijdelijke verzekering bij overlijden met afnemend kapitaal' ;

«Dat ingevolge artikel 56, § 2, van hetzelfde wetboek, de aftrek van aan de aflossing of aan de herstelling van hypothekleningen bestede sommen, als bedoeld in artikel 54, 3°, slechts in de volgende gevallen wordt toegestaan: '1° de lening heeft tot voorwerp de aankoop, het bouwen of het verbouwen van een ... woning die (met een sociale woning) gelijkgesteld is krachtens de Huisvestingscode; 2° de lening heeft tot voorwerp het kopen, het bouwen of het verbouwen van een woning die als middelgroot wordt beschouwd krachtens de Huisvestingscode ...' ;

«Overwegende dat verweerder stelt dat het ten deze gaat om een woning die gelijkgesteld is met een sociale woning;

«Overwegende dat artikel 57 van hetzelfde wetboek luidt: 'De Koning bepaalt de voorwaarden en regelen van toepassing van artikel 54, 2° en 3°' ;

«Dat het koninklijk besluit van 4 maart 1965 tot uitvoering van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen in artikel 46 bepaalt: 'Sommen die besteed zijn aan de aflossing of herstelling van hypotheekleningen gesloten voor het bouwen, het aankopen of het verbouwen van een gebouwd onroerend goed en gewaarborgd door een tijdelijke verzekering bij overlijden met afnemend kapitaal, zijn van de totale bedrijfsinkomsten slechts aftrekbaar ... voor zover de belastingplichtigen het bewijs van de betaling van gezegde sommen voorleggen, zomede een attest waarvan het model door de minister van Financiën of zijn gedelegeerde wordt vastgesteld, waarbij de verzekeraar: a. bevestigt dat het verzekeringscontract en het leencontract aan de in artikel 56 van hetzelfde wetboek gestelde voorwaarden voldoen...';

«Overwegende dat het koninklijk besluit van 10 augustus 1967 betreffende het verlenen van de staatswaarborg voor goede afloop op de terugbetaling van hypothecaire leningen die toegestaan worden voor het aankopen of voor het bouwen van volkswoningen, kleine landeigendommen of daarmede gelijkgestelde woningen, in artikel 8 bepaalt: 'De leningsorganismen ramen de waarde van het goed voor de aankoop of de bouw waarvan de lening wordt aangevraagd. Zij bepalen er de verkoopwaarde van en, eventueel, de werkelijke of geraamde kostprijs, grond inbegrepen, wanneer het een bouwverrichting betreft' ;

«Overwegende dat uit het voorgaande, inzonderheid uit de bewoordingen 'Huisvestingscode' in artikel 56, § 2, 1° en 2°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, 'een attest waarvan het model door de minister van Financiën of zijn gedelegeerde wordt vastgesteld, waarbij de verzekeraar ... bevestigt' in artikel 46 van het koninklijk besluit tot uitvoering van dat wetboek en 'leningsorganismen ramen' en 'bepalen er de verkoopwaarde van' in artikel 8 van het koninklijk besluit van 10 augustus 1967, blijkt dat, om uit te maken of, met het oog op de aftrek van sommen besteed aan de aflossing of herstelling van hypothecaire leningen, gewaarborgd door een tijdelijke verzekering bij overlijden met afnemend kapitaal, het onderwerpelijk onroerend goed gelijkgesteld is met een sociale woning, het hof van beroep niet zelf, zij het op verslag van een gerechtelijk deskundige, over de waarde van de woning en de kwalificatie 'woning gelijkgesteld met een sociale woning', kan beslissen.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens — Advocaat-generaal: de h. Piret — In de zaak: Belgische Staat t/ Van D.)

Hof Antwerpen (4e Kamer), 18 januari 1984

Verjaring — Art. 2277 B.W. — Door beheerder van appartementsgebouw voor stookolie en onderhoud van lift voorgeschoten bedragen.

«Overwegende dat appellante tijdens de periode dat ze als lasthebber aangesteld was voor het appartementsgebouw Schöner Wohnen stookolie besteld heeft in de loop

van de maand november 1970 en dat ze veroordeeld werd bij arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen van 3 maart 1976 om de som van 85.645 frank te betalen aan de firma F. voor deze stookolie; dat appellante bovendien bij arrest van het Hof van Beroep te Luik van 30 mei 1979 veroordeeld werd om een som van 187.478 frank te betalen aan de N.V. W. voor het onderhoud van de lift van het betrokken appartementsgebouw; dat door de geïntimeerden niet betwist wordt dat beide veroordelingen wel degelijk betrekking hebben op leveringen en dienstverlening met betrekking tot het appartementsgebouw Schöner Wohnen tijdens de periode dat appellante lasthebber was van de eigenaars;

«Overwegende dat geïntimeerden aanvoeren dat deze vorderingen verjaard zijn daar ze betrekking hebben op de periode vóór 20 september 1971 en dat de afrekeningen van diverse kosten betreffende het gebouw periodiek werden opgesteld zodat de vorderingen luidens artikel 2277 van het Burgerlijk Wetboek verjaard zijn na verloop van een tijdspanne van vijf jaar;

«Overwegende dat de vijfjarige verjaring van toepassing is op periodieke prestaties, die voor de schuldeiser een inkomen of vergoeding uitmaken, maar dat artikel 2277 van het Burgerlijk Wetboek niet van toepassing is wanneer een lasthebber de door hem voorgeschieden bedragen terugvoert van zijn lastgevers; dat de gevorderde sommen in het onderhavige geval geen periodieke bijdragen betreffen, zelfs al hebben de appartementseigenaars onder elkaar bedongen dat ze periodiek een bepaald bedrag dat ze onderling vrij bepalen in een gemeenschappelijk fonds storten ten einde de algemene onkosten te kunnen vereffenen; dat dan ook met de eerste rechter dient aangenomen te worden dat de vorderingen niet verjaard zijn.»

(Voorzitter: de h. Spaas — Raadsheren: de hh. Verschueren en Vandeplas — Advocaten: mrs. Verstraete, Dinnet en Greeve loco Arts — In de zaak: Coöp. V. A. t/ P.V.B.A. Z. e.a.)

Hof Antwerpen (5e Kamer), 19 januari 1984

Vennootschap — P.V.B.A. — Zaakvoerder — Aansprakelijkheid voor schade uit overtreding van de Vennootschapswet of van de statuten — Art. 140 Vennootschapswet.

De curator van een failliete P.V.B.A. heeft een vroegere zaakvoerder gedagvaard tot betaling van de schulden die tijdens haar bestuur zijn ontstaan.

«Overwegende dat de aansprakelijkheid van de zaakvoerders van een P.V.B.A. dient beoordeeld te worden overeenkomstig de bepalingen van art. 62 Venn. W. (art. 132 Venn. W.);

«Overwegende dat volgens art. 62, tweede lid, Venn. W., de zaakvoerder verantwoordelijk is, hetzij jegens de vennootschap, hetzij jegens derden, voor alle schadevergoeding ontstaan uit de inbreuken op de bepalingen van de Vennootschapswet of van de statuten;

«Overwegende dat de curator appellante meer bepaald verwijt de bepalingen van art. 140 Venn. W. niet te hebben nageleefd, nl. de ontbinding van de vennootschap niet te hebben uitgelokt toen het verlies de drie vierden van het kapitaal bereikt had en, a fortiori, de bepalingen van art. 140, eerste lid, Venn. W. niet te hebben nageleefd;

«Overwegende dat vooreerst opgemerkt zij dat de laatste zin van art. 62, tweede lid, Venn. W., enkel betrekking kan hebben op de periode waarin appellante zaakvoerder was (tot 6 december 1978), zodat de hypothese van inbreuken waaraan zij geen deel heeft genomen, geen nader onderzoek vergt;

«Overwegende dat appellante op 31 oktober 1978 of kort nadien, wist dat er een verlies was van 3.389.011 fr., wat zij voordien niet wist, te meer daar einde mei 1978 de vooruitzichten gunstig waren;

«Overwegende dat, zoals ook de strafrechter oordeelde, appellante, gelet op de gevulde orderportefeuille, kon menen geen reden te hebben om een faillissement op betekenis te vragen;

«Overwegende dat zij kon menen de zaak te redden evenals de daarmede verbonden werkgelegenheid, door een overdracht van deelbewijzen aan personen die haar ernstig moesten voorkomen en die van plan waren een kapitaalsverhoging door te drijven;

«Overwegende dat zij weliswaar verplicht was art. 140 Venn. W. na te leven — verzuim dat niemand haar zou verweten hebben indien de overdracht en de kapitaalsverhoging rimpelloos verlopen waren — doch uit niets blijkt dat de schade voor derden tussen eind oktober 1978, toen de verplichting art. 140 Venn. W. toe te passen, en 6 december 1978, in enige mate verhoogd werd;

«Overwegende dat, nu appellante enkel moet instaan voor de schade, ontstaan uit het niet naleven van de bepalingen van art. 140 of van enigerlei andere bepaling van de Vennootschapswet, en het geenszins bewezen is dat daaruit enige schade is ontstaan, de vordering van de curator ongegrond is (zie betreffende deze aansprakelijkheid: Van Ryn, J., *Principes de droit commercial*, I., Bruylant, Brussel, 1954, nrs. 607-610, 618-621).»

(Voorzitter: de h. Meers — Raadsheren: de hh. Janssens en Van Gelder — Openbaar ministerie: mevr. Van Leuven — Advocaten: mrs. Lambrechts en Rotsaert — In de zaak: L. t/ Faillissement P.V.B.A. L.)

NOOT—Zie Rb. Kortrijk, 2 oktober 1980, *B.R.H.*, 1981, 630, en de noot.

Corr. Hasselt (5e Kamer), 17 september 1982

Strafvordering — Dagvaarding — Gerechtszaak niet vermeld — Miskenning van het recht van verdediging.

Na te hebben vastgesteld dat beklaagde ter zitting van 25 juni 1982 niet is verschenen en dat derhalve bij verstek uitspraak wordt gedaan, verklaart de rechtbank om de volgende redenen de akte van dagvaarding nietig:

«De betekende dagvaarding acht de uitspraak van de rechtbank nietig omdat ze de rechten van de verdediging schendt door niet te vermelden in welke zaal gedaagde zich diende te verantwoorden. Op 25 juni 1982, zijnde een vrijdag, werd in minstens twee zalen zitting gehouden door de Correctionele Rechtbank te Hasselt en de gebrekkige aanduiding desbetreffend in de betekende dagvaarding kan gedaagde, die niet is verschenen, hebben misleid en dus aanleiding hebben gegeven tot schending van de rechten van de verdediging.»

(Voorzitter: de h. Moens — Rechters: mevr. Beeckman en de h. Raskin — Openbaar ministerie: de h. Lecocq — Advocaten: mrs. Spaas en Van Mol — In de zaak: Minister van Financiën t/ J.)

NOOT—De vermeldingen van de dagvaarding in strafzaken

1. Ten deze heeft de correctionele rechtbank van ambtswege de nietigheid van de dagvaarding opgeworpen, terwijl reeds herhaalde malen beslist is dat, behoudens in concreto aangetoond wordt dat de betrokkene misleid werd, het adres van het gerechtsgebouw, de aanduiding van de correctionele kamer, de vermelding van de verdieping of het nummer van de rechtszaal geen essentiële elementen zijn van de dagvaarding (Cass. fr., 11 mei 1894, *Sir.*, 1895, 1, 304; Cass. fr., 1 maart 1906, *Bull. crim.*, nr. 109; Hof Gent, 28 februari 1978, *R.W.*, 1978-79, 226; G. Beltjens, *Le code d'instruction criminelle belge*, art. 182, nr. 34; R. en P. Garraud, *Traité théorique et pratique d'instruction criminelle*, IV, p. 595, nr. 1525; G. Le Poittevin, *Dictionnaire-formulaire des parquets*, 8e ed., tw. «Citation», nr. 5).

Zelfs wanneer een politierechtbank verscheidene afdelingen telt, zal de dagvaarding bij gebreke van vermelding van de betrokken afdeling niet door nietigheid zijn aangetast (Cass., 23 oktober 1967, *A.C.*, 1968, 273).

Ook het uur waarop de belanghebbende voor de rechtbank dient te verschijnen dient niet op straffe van nietigheid te worden vermeld in de dagvaarding (Cass. fr., 16 mei 1884, *Bull. crim.*, nr. 171; Cass. fr., 25 juni 1908, *Bull. crim.*, nr. 267).

2. Wie een dergelijke beslissing leest, zal ongetwijfeld de indruk opdoen dat reeds menig rechtsonderhorige verloren is gelopen in de wandelgangen van het gerechtsgebouw te Hasselt en hij zal zich bezorgd afvragen of het niet raadzaam zou zijn in bepaalde corridors voedselpakketten te droppen ten einde verdwaalde bezoekers van dit labyrint van een zekere hongerdood te redden...

Dat alles omdat er 's vrijdags te Hasselt twee correctionele kamers zitting houden en een beklagde zich van lokaal zou kunnen vergissen! Alsof er in Limburg geen bereidwillige griffiers, geen vriendelijke boden of geen behulpzame deurwaarders meer gevonden worden om de bezoekers wegwijs te maken en de juiste rechtszaal aan te wijzen...

A. Vandeplas

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Gev. zaken 286/82 en 26/83 — G. Luisi en G. Carbone/Ministerie van de Schatkist (prejudicieel) — *Onzichtbare transacties* — *Nationale controle-eisen* — 31 januari 1984

Het Tribunale te Genua heeft het Hof prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van artikel 106 van het Verdrag, teneinde te kunnen beoordelen of de Italiaanse wettelijke regeling inzake de uitvoer van deviezen met die bepaling verenigbaar is.

De vragen zijn gerezen in het kader van beroepen, door twee Italiaanse ingezetenen ingesteld tegen beschikkingen, waarbij hun geldboetes zijn opgelegd omdat zij buitenlandse deviezen hadden gekocht voor een hogere tegenwaarde dan het destijds toegestane maximum van Lit. 500.000 voor de uitvoer van deviezen ter zake van toerisme, zakenreizen, studie en medische behandeling.

Beide partijen betoogden, dat de beperkingen op de uitvoer van in deviezen luidende betaalmiddelen die voor toerisme of medische behandeling zijn bestemd (wat in beide zaken het geval was), in strijd zijn met de bepalingen van het EEG-Verdrag betreffende lopende betalingen en kapitaalverkeer.

Het Tribunale te Genua heeft voor elk van beide zaken (286/82, Luisi, en 26/83, Carbone) een vraag gesteld. Blijkens de bewoordingen van de vragen en de motivering van de twee verwijzingsbeschikkingen rijzen in de onderhavige zaken de volgende uitleggingsproblemen met betrekking tot het gemeenschapsrecht:

a. behoren toerisme, zakenreizen, studie en medische behandeling tot de categorie dienstverrichtingen dan wel tot die van de onzichtbare transacties in de zin van artikel 106, lid 3, of tot beide categorieën tegelijk?

b. is de transfer van deviezen voor die vier doeleinden te beschouwen als een lopende betaling dan wel als kapitaalverkeer, met name wanneer die transfer plaatsvindt door materiële uitvoer van bankbiljetten?

c. in welke mate zijn betalingen ter zake van die vier doeleinden ingevolge artikel 106 van het Verdrag geliberaliseerd?

d. welke maatregelen ter controle van deviezentransfers mogen de Lid-Staten ten aanzien van de ingevolge artikel 106 geliberaliseerde betalingen eventueel nemen?

a) De begrippen «dienstverrichtingen» en «onzichtbare transacties»

«Diensten» in de zin van het Verdrag (artikel 60) zijn de dienstverrichtingen welke gewoonlijk tegen vergoeding geschieden, voor zover de bepalingen betreffende het vrij verkeer van goederen, kapitaal en personen er niet op van toepassing zijn.

Ingevolge artikel 59 van het Verdrag worden de beperkingen op het vrij verrichten van diensten opgeheven ten aanzien van de onderdanen der Lid-Staten, die in een ander land van de Gemeenschap zijn gevestigd dan dat waarin degene is gevestigd te wiens behoefte de dienst wordt verricht.

Ter uitvoering van deze bepalingen heeft de Raad in het Algemeen programma voor de opheffing van de beperkingen van het vrij verrichten van diensten, onder meer voorzien in de afschaffing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen die met een economisch oogmerk in elk der Lid-Staten de toelating, het vertrek en het verblijf van de onderdanen der Lid-Staten regelen, voor zover zij niet gerechtvaardigd zijn uit hoofde van de openbare orde, de openbare veiligheid en de volksgezondheid en een belemmering kunnen vormen voor het verrichten van diensten door deze onderdanen.

Door het Algemeen programma voor de opheffing van de beperkingen van het vrij verrichten van diensten ook te doen steunen op artikel 106 van het Verdrag (ingelast onder titel II — Het economisch beleid, hoofdstuk 2 — De betalingsbalans), hebben de opstellers van dit Algemeen programma er blijk van gegeven, zich bewust te zijn van het effect van de liberalisatie van de diensten op die van de betalingen.

Ingevolge het eerste lid van artikel 106 moeten immers de betalingen die betrekking hebben op het goederen- en dienstenverkeer, worden toegestaan voor zover tussen de Lid-Staten het goederen- en dienstenverkeer zelf is vrijgemaakt.

Onder de op te heffen beperkingen van de vrijheid van dienstverrichting noemt het Algemeen programma de belemmeringen voor betalingen ter zake van diensten. Deze beperkingen moeten vóór het einde van de eerste etappe van de overgangperiode worden opgeheven.

Volgens het Algemeen programma behouden de Lid-Staten echter het recht, de aard en de realiteit van de overmakingen van financiële middelen en van de betalingen te controleren en de maatregelen te treffen die nodig zijn om inbreuk op hun wetten en voorschriften te verhinderen, «inzonderheid bij de afgifte van deviezen aan toeristen».

De vrijheid van dienstverrichting impliceert bijgevolg de vrijheid van degenen te wier behoefte diensten worden verricht, om zich met het oog daarop naar een andere Lid-Staat te begeven zonder daarbij door betalingsbeperkingen te worden gehinderd; als personen te wier behoefte een dienst wordt verricht, zijn mede te beschouwen toeristen alsmede zij die medische behandeling behoeven, en zij die zich voor studie of zaken op reis begeven.

b) De begrippen «lopende betalingen» en «kapitaalverkeer»

Het Verdrag omschrijft niet, wat onder kapitaalverkeer is te verstaan.

Uit het algemene stelsel van het Verdrag blijkt — en een vergelijking tussen de artikelen 67 en 106 bevestigt dit —, dat onder lopende betalingen moeten worden verstaan overmakingen van deviezen als tegenprestatie voor een bepaalde prestatie; kapitaalverkeer daarentegen bestaat uit financiële operaties die in wezen op belegging of investering van het betrokken bedrag zijn gericht en niet op vergoeding van een prestatie.

Materiële uitvoer van bankbiljetten kan dus niet als kapitaalverkeer worden aangemerkt wanneer daaraan een tegenprestatie op het gebied van het goederen- of dienstenverkeer beantwoordt.

c) De mate van liberalisatie der in artikel 106 EEG-Verdrag bedoelde betalingen

Volgens artikel 59 van het Verdrag worden de beperkin-

gen op het vrij verrichten van diensten binnen de Gemeenschap in de loop van de overgangperiode opgeheven. Sedert het eind van die periode dienen de beperkingen op de betalingen voor dienstverrichtingen dus te zijn opgeheven.

d) Maatregelen ter controle van deviezentransfers

Het opgeworpen probleem betreft de vraag, of en in hoeverre de Lid-Staten nog bevoegd zijn om de vrijgemaakte overmakingen en betalingen te onderwerpen aan controles van de deviezentransfers.

Er zij op gewezen, dat de vrijmaking van de betalingen overeenkomstig artikel 106, de Lid-Staten verplicht de in dat artikel bedoelde betalingen toe te staan in de valuta van de Lid-Staat waarin de schuldeiser of de begunstigde verblijf houdt.

De richtlijnen die de Raad krachtens artikel 69 van het Verdrag heeft vastgesteld voor de verwezenlijking van het vrije kapitaalverkeer, hebben nog niet alle beperkingen op dat gebied opgeheven.

In deze omstandigheden hebben de Lid-Staten de bevoegdheid behouden om deviezentransfers te onderwerpen aan controles, teneinde na te gaan of het in werkelijkheid niet om niet-geliberaliseerd kapitaalverkeer gaat.

Dergelijke controles dienen echter de door het gemeenschapsrecht gestelde grenzen in acht te nemen, met name die welke voortvloeien uit de vrijheid van dienstverrichting en de daarmee verband houdende betalingen.

Niets verzet zich ertegen, dat een Lid-Staat vaste maxima bepaalt, waarbeneden controle achterwege blijft, terwijl bij uitgaven boven die maxima de realiteit van hun besteding voor diensten moet worden aangetoond; het maximum mag echter niet op een zodanig niveau worden vastgelegd, dat de normale loop van het dienstenverkeer in gevaar wordt gebracht.

Het Hof heeft in antwoord op de gestelde vragen voor recht verklaard:

«Artikel 106 EEG-Verdrag moet aldus worden uitgelegd, dat

— transfers van deviezen voor toeristische doeleinden, zakenreizen, studie en medische behandeling betalingen zijn en geen kapitaalverkeer, ook wanneer zij plaatsvinden door materiële uitvoer van bankbiljetten;

— de beperkingen op die betalingen sedert het einde van de overgangperiode zijn opgeheven;

— de Lid-Staten de bevoegdheid behouden om te controleren of deviezentransfers die beweerdelijk voor geliberaliseerde betalingen zijn bestemd, in werkelijkheid niet voor niet toegestaan kapitaalverkeer worden gebruikt;

— deze controles niet ertoe mogen leiden, dat betalingen en transfers ter zake van diensten worden beperkt tot een bepaald bedrag per transactie of per periode, dat de door het Verdrag erkende vrijheden illusoir worden gemaakt, of dat de uitoefening ervan afhankelijk wordt van het goedvinden van de administratie;

— deze controles de vaststelling kunnen inhouden van vaste maxima, waarbeneden controle achterwege blijft, terwijl bij uitgaven boven die maxima de realiteit van hun besteding voor diensten moet worden aangetoond, mits het maximum niet op een zodanig niveau wordt vastgesteld, dat de normale loop van het dienstenverkeer in gevaar wordt gebracht.»

Zaak 40/82 — Commissie/Verenigd Koninkrijk — *Niet-nakoming — Artikel 30 EEG-Verdrag — Beperkingen op de invoer van vlees, pluimvee en eieren* — 31 januari 1984

Bij arrest van 15 juli 1982 (zaak 40/82) heeft het Hof verklaard dat het Verenigd Koninkrijk de krachtens het Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen, door maatregelen toe te passen die ertoe leidden dat de invoer in Engeland, Wales en Schotland van vers en gekoeld pluimvee, eieren en eierprodukten uit andere Lid-Staten dan Ierland en Denemarken werd verhinderd. In dit arrest heeft het Hof zijn uitspraak over de andere punten in geschil aangehouden.

De aangehouden punten betreffen in de eerste plaats het verbod om pluimveeprodukten uit andere Lid-Staten dan Ierland en Denemarken in Noord-Ierland te importeren; voorts de Britse wettelijke regeling, voor zover zij een stelsel van invoervergunningen, andere dan algemene en open vergunningen omvat; en ten slotte de wijze waarop het vergunningenstelsel is toegepast.

I. De invoer in Noord-Ierland

Blijkens het dossier zijn de toepassingsmodaliteiten van de door Commissie aangevochten Noordierse regeling sedert 1933 in wezen onveranderd gebleven. De Noordierse pluimveestapel is, anders dan die van de andere delen van het Verenigd Koninkrijk, nooit onderworpen geweest aan een stelsel van inenting tegen de ziekte van Newcastle. Deze ziekte werd bestreden door de verplichte afmaking van de besmette dieren.

De Britse regering betoogde dat de beperkingen op de invoer van pluimveeprodukten in Noord-Ierland het noodzakelijke gevolg zijn van het beleid van verplichte afmaking in geval van besmetting en dat zij derhalve niet om handelspolitieke redenen zijn ingevoerd.

Onderzocht moet worden of de invoerbeperkingen «gerechtvaardigd» zijn uit hoofde van de bescherming van de gezondheid van de dieren, dan wel of zij, zoals de Commissie voorhoudt, verder gaan dan voor een dergelijke bescherming noodzakelijk is.

Zoals het Hof in zijn arrest van 15 juli 1982 reeds constateerde komt de ziekte van Newcastle de laatste zes jaren steeds minder voor. Het gevaar voor besmetting van de Noordierse pluimveestapel door een virulent virus is uiterst gering. Dit gevaar kan geen rechtvaardiging vormen voor een algeheel verbod van invoer uit Lid-Staten die inenting toestaan.

Al mag het Verenigd Koninkrijk ingevolge artikel 36 met betrekking tot Noord-Ierland verder controles verrichten en desgevallend de invoer beperken om de pluimveestapel van dit land tegen de ziekte van Newcastle te beschermen, toch wordt deze bepaling geschonden wanneer deze Lid-Staat elke invoer in dit land van pluimveeprodukten afkomstig uit Lid-Staten die inenting tegen de ziekte van Newcastle toestaan, blijft verbieden.

Derhalve dient het beroep van de Commissie op dit punt te slagen.

II. Het vergunningenstelsel

Volgens de Commissie is een stelsel invoervergunningen, zoals dat waarin de wettelijke regeling van het Verenigd Koninkrijk zowel voor Groot-Brittannië als voor Noord-Ierland voorziet, onverenigbaar met het Verdrag. Een dergelijk stelsel is naar zijn aard zelf in strijd met de artikelen

30 en 36, behalve wanneer het om algemene en open vergunningen gaat.

Het Verenigd Koninkrijk betwistte deze stelling. Volgens hem kunnen bijzondere vergunningen, ook al vormen zij maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen in de zin van artikel 30, onder bepaalde voorwaarden gerechtvaardigd zijn uit hoofde van de bescherming van de gezondheid der dieren in de zin van artikel 36.

Opgemerkt zij dat, al is het vergunningsvereiste zelfs als formaliteit, weliswaar in strijd met artikel 30 EEG-Verdrag, hieruit niet noodzakelijkerwijze volgt dat een dergelijke maatregel in geen enkel geval gerechtvaardigd kan zijn op grond van artikel 36.

Onderzocht dient te worden of een vergunningenstelsel — waar het wellicht mogelijk is hetzelfde resultaat met minder ingrijpende maatregelen te bereiken — onevenredig is aan het beoogde doel.

Van een dergelijke onevenredigheid kan geen sprake zijn voor Noord-Ierland, waar de pluimveestapel bijzondere kenmerken vertoont.

Het is niet bewezen dat de gevaren en de risico's, gelet op de situatie in Noord-Ierland, onder bepaalde omstandigheden niet zwaarder kunnen doorwegen. Deze slotsom volstaat om het beroep, wat Noord-Ierland betreft, op dit punt te verwerpen.

Tot een dergelijke conclusie kan men evenwel niet komen voor de andere delen van het Verenigd Koninkrijk, waar de pluimveestapel niet dezelfde kenmerken vertoont als in Noord-Ierland. Krachtens de geldende Britse wettelijke regeling kan het vereiste van bijzondere vergunningen voor deze importen nog steeds op elk ogenblik worden weder ingesteld, zonder dat deze wederinstelling gerechtvaardigd dient te zijn door besmettelijke veeziektes of andere omstandigheden die verband houden met de gezondheid van mensen of dieren. Onder deze omstandigheden is de handhaving van deze wetgeving niet gerechtvaardigd uit hoofde van artikel 36 EEG-Verdrag.

III. De eierprodukten

Het laatste onderdeel van het beroep betreft de toepassing van het vergunningenstelsel op de invoer in Engeland, Wales en Schotland, van thermisch behandelde eierprodukten.

Het vereiste van een bijzondere vergunning hiervoor is per 1 juli 1983 afgeschaft.

Na hiervan kennis te hebben genomen heeft de Commissie meegedeeld dat zij haar vordering handhaaft met betrekking tot de periode tussen 1 september 1981 en 1 juli 1983.

Het Hof, rechtdoende,

«1. Verklaart dat het Verenigd Koninkrijk de krachtens het Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen

a. door maatregelen toe te passen die ertoe leiden dat elke invoer in Noord-Ierland van pluimveeprodukten, (andere dan één dag oude kuikens, broedeieren en thermisch behandelde eierprodukten) uit Lid-Staten die inenting tegen de ziekte van Newcastle toestaan, wordt verhinderd,

b. door een wettelijke regeling te handhaven die een stelsel bevat krachtens hetwelk de invoer van pluimveeprodukten in Engeland, Wales en Schotland aan andere dan algemene en open vergunningen kan worden onderworpen,

zelfs wanneer een dergelijk vereiste geen rechtvaardiging vindt in besmettelijke veeziektes of in andere omstandigheden die verband houden met de gezondheid van mensen of dieren,

c. door van 1 september 1981 tot 1 juli 1983 maatregelen te hebben toegepast die ertoe leiden dat de invoer in Engeland, Wales en Schotland van thermisch behandelde eierprodukten uit Lid-Staten die inenting tegen de ziekte van Newcastle toestaan aan bijzondere invoervergunningen wordt onderworpen.

2. Verwerpt het beroep voor het overige.

3. Verwijst verweerder in de kosten van het geding, daaronder begrepen die van de Franse Republiek, interveniënte ter ondersteuning van de conclusies van verzoekster. Verstaat dat Ierland, interveniënte ter ondersteuning van de conclusies van verweerder, de eigen kosten zal dragen.

Zaak 74/82 — Commissie/Ierland — Niet-nakoming — Artikel 30 EEG-Verdrag — Beperkingen op de invoer van vlees, pluimvee en eieren — 31 januari 1984

De Commissie heeft een beroep ingesteld ertoe strekkende te doen vaststellen dat Ierland, door de invoer te verbieden en door voor de sector geslacht pluimvee, eieren en pluimveeprodukten het betrokken vergunningstelsel in te voeren, de krachtens artikel 30 EEG-Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

Ierland betoogde dat de betrokken maatregelen gerechtvaardigd waren uit hoofde van de bescherming van de gezondheid van de dieren.

a) Het invoerverbod

De Commissie verwijt Ierland maatregelen toe te passen die leiden tot verhindering van de invoer van geslacht pluimvee en vlees van pluimvee, eieren (andere dan broedeieren) en eierprodukten die geen thermische behandeling hebben ondergaan, uit Lid-Staten die inenting tegen de ziekte van Newcastle toestaan.

Ierland meent dat deze maatregelen gerechtvaardigd zijn op grond van artikel 11, lid 1, van richtlijn 71/118 en artikel 36 EEG-Verdrag.

Artikel 11, lid 1, luidt als volgt:

«Onverminderd het bepaalde in de leden 2 tot en met 4, blijven de bepalingen van de Lid-Staten inzake het veterinaire en sanitaire toezicht op het handelsverkeer in levend pluimvee en vers vlees van pluimvee van kracht tot aan de inwerkingtreding van eventuele communautaire bepalingen.»

Volgens de Ierse regering dient deze bepaling aldus te worden uitgelegd dat de Lid-Staten op grond daarvan het recht hebben om, in afwachting van de inwerkingtreding van eventuele communautaire bepalingen, de op het ogenblik van de inwerkingtreding van de richtlijn geldende nationale voorschriften inzake het veterinaire en sanitaire toezicht verder toe te passen. Voor Ierland trad de richtlijn in werking op 1 januari 1973, datum van zijn toetreding tot de Gemeenschap. Tot op heden zijn ter zake nog geen communautaire voorschriften vastgesteld.

De Commissie betwist deze uitlegging. Zij betoogt dat artikel 11, lid 1, van de richtlijn niet tot doel kan hebben de werkingssfeer van artikel 36 EEG-Verdrag uit te breiden, en zodoende met artikel 30 EEG-Verdrag strijdige wette-

lijke regelingen veilig te stellen.

Het Hof concludeert dat artikel 11, lid 1, niet erop gericht lijkt de op het ogenblik van de inwerkingtreding van de richtlijn bestaande situatie te bevroeren. Deze bepaling moet aldus worden begrepen dat zij de Lid-Staten de bevoegdheid laat om, in afwachting van communautaire maatregelen, regels vast te stellen inzake het veterinaire en sanitaire toezicht op vers vlees van pluimvee. Mitsdien kan zij niet tot gevolg hebben, dat de Lid-Staten worden ontslagen van hun verplichting om op het door artikel 11, lid 1, van de richtlijn bestreken gebied, de verbodsbepalingen van de artikelen 30 en 36 van het Verdrag na te leven.

Het onderhavige probleem moet worden onderzocht in het licht van artikel 36 EEG-Verdrag, waarin uitdrukkelijk wordt bepaald dat invoerbeperkingen «gerechtvaardigd» kunnen zijn uit hoofde van de bescherming van de gezondheid van dieren.

De Commissie twijfelt er niet aan dat het door Ierland toegepaste invoerverbod niet uit dien hoofde gerechtvaardigd is. Zij stelt dat de ziekte van Newcastle de laatste jaren in de Gemeenschap aanzienlijk minder is voorgekomen.

De Ierse regering voert aan dat de zeer bevredigende gezondheidstoestand van de Ierse pluimveestapel precies een gevolg is van het door haar ter zake gevoerde beleid, dat gebaseerd is op de verplichte afmaking van de besmette dieren, het verbod van inenting omdat dit de aanwezigheid van een besmettelijk virus kan maskeren, en het verbod van de invoer van levend pluimvee en vlees van pluimvee uit landen die inenting toestaan.

De Ierse regering beklemtoont dat zij op het Ierse grondgebied verantwoordelijk is voor de gezondheid van de dieren.

Het Hof treedt dit standpunt bij, zonder eraan voorbij te gaan dat de gevolgen van het gekozen sanitaire beleid voor de invoer uit andere Lid-Staten de door het gemeenschapsrecht gestelde grenzen niet mogen overschrijden.

De Commissie is van mening dat de betrokken verbodsbepalingen geen rechtvaardiging vinden in artikel 36, omdat zij excessief zijn en omdat hun negatieve werking op het vrij verkeer van goederen in de Gemeenschap onevenredig is aan hun sanitair doel. Deze stelling dient te worden onderzocht.

Er zij aan herinnerd dat het Hof in zijn arrest van 15 juli 1982 reeds heeft vastgesteld dat de ziekte van Newcastle de laatste zes jaren steeds minder voorkomt en dat het gevaar voor besmetting van de Ierse pluimveestapel door virulent virus, dat zich in ingeënt pluimvee heeft genesteld en in de geslachte dieren is blijven sluimeren, uiterst gering is. Bovendien worden in beginsel enkel de leghennen en de fokdieren ingeënt.

Volgens het Hof gaan de omstreden verbodsbepalingen verder dan wat uit hoofde van artikel 36 EEG-Verdrag kan worden gerechtvaardigd. Het verbod op de invoer van geslacht pluimvee is immers in elk geval onevenredig aan het nagestreefde doel, wanneer de invoer gebeurt uit een land waar in de loop van een bepaald aantal jaren geen enkele besmettingshaard is ontdekt en het bovendien vaststaat dat de geslachte dieren waar het om gaat niet waren ingeënt.

Al mag Ierland dus ingevolge artikel 36 EEG-Verdrag verder controles verrichten en desgevallend de invoer beperken om zijn pluimveestapel tegen de ziekte van Newcastle te beschermen, toch wordt deze bepaling geschonden

wanneer deze Lid-Staat elke invoer van geslacht pluimvee en vlees van pluimvee uit alle Lid-Staten behalve Denemarken en Noord-Ierland verbiedt.

b) Het vergunningenstelsel

De Commissie verwijt Ierland in de tweede plaats de invoering van een stelsel van invoervergunningen. Opgemerkt zij dat het vergunningsvereiste, zelfs als formaliteit, weliswaar in strijd is met artikel 30 EEG-Verdrag, doch dat hieruit niet noodzakelijkerwijze volgt dat een dergelijke maatregel in geen geval gerechtvaardigd kan zijn op grond van artikel 36. Er dient te worden onderzocht of een vergunningenstelsel een maatregel vormt die onevenredig is aan het beoogde doel.

Van een dergelijke onevenredigheid kan geen sprake zijn voor Ierland, waar de pluimveestapel voornoemde kenmerken vertoont.

Het Hof, rechtdoende,

«1. Verklaart dat Ierland, door maatregelen toe te passen die leiden tot verhindering van elke invoer van geslacht pluimvee en vlees van pluimvee, van eieren (andere dan broedeieren), en van eierprodukten die geen thermische behandeling hebben ondergaan, uit Lid-Staten die inenting tegen de ziekte van Newcastle toestaan, de krachtens het Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

2. Verwerpt het beroep voor het overige.

3. Verstaat dat elk der partijen de eigen kosten zal dragen.»

BOEKEN

HILDE NUYTINCK, met medewerking van RUDY GOTZEN, **Voogdij over minderjarigen**, Antwerpen, Kluwer-Rechtswetenschappen, 1983, 208 blz., 1.250 fr.

Uitgaande van de idee dat de bepalingen van het B.W. betreffende de voogdij over minderjarigen verouderd zijn en niet langer beantwoorden aan de noden van de huidige samenleving, hebben de auteurs een praktisch en concreet voorstel tot hervorming van het voogdijrecht uitgewerkt.

Om tot dit resultaat te komen zijn ze enerzijds rechtssociologisch — onderzoek naar de voogdijpraktijk in 44 vrederechten en peiling naar de wenselijkheid van een hervorming bij praktijkjuristen — en anderzijds rechtsvergelijkend te werk gegaan.

In het eerste deel zetten de auteurs de basisopties uiteen die een hervorming van het voogdijrecht moeten schragen: a) de voogdij wordt maar ingericht wanneer beide ouders overleden zijn; b) afschaffing van de familieraad; c) aandacht voor de zorg voor de persoon van de minderjarige wees; d) modernisering van de regelen van de bewindvoering; e) benoeming van de voogd door de vrederechter; f) vrijheid om de voogdijopdracht op zich te nemen; g) verruiming van de taak van de vrederechter; h) herwaardering van de toeziende voogd; i) eerbied voor het kind als drager van rechten.

In het tweede deel hebben de auteurs hun conclusies in een originele vorm gegoten: een gebruiksklaar wetsontwerp, begeleid van een memorie van toelichting.

Het geheel is een goede poging om de discussie omtrent de wenselijkheid van een hervorming van het voogdijrecht op gang te brengen.

De toekomst zal uitwijzen of de inspanningen van de auteurs niet vruchteloos zijn geweest, waarvoor — electoraal geen aantrekkelijk onderwerp — te vrezen valt.

M.B.

Gr. VAN DER BURGH en W.W. VAN SMEDEN, **82 uitspraken over Successiewet en Rechtsverkeer**, Arnhem, Gouda Quint, 1983, IX + 378 blz.

In een keurig verzorgde bundel brengen prof. Gr. van der Burgh, hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam en mr. van Smeden 82 fiscaalrechtelijke uitspraken samen. Het gaat meestal om uitspraken die zich op het zaakvlak van notarieel en fiscaal recht bevinden. De bundel is niet alleen bestemd voor het onderwijs in de notariële en fiscale studierichting maar ook tot de notaris en de fiscalist die zich snel wil informeren over de belangrijkste rechtspraak en de reactie van de rechtsleer.

De vonnissen hebben uitsluitend betrekking op de zgn. Successiewet (1956), waarin de successie-, schenkings- en overgangsrechten hun plaats vinden, en op de wet op belastingen van rechtsverkeer (1971), waarin de overdrachts-, assurantie-, kapitaal- en beursbelasting wordt geregeld. De meeste uitspraken worden afgedrukt met een noot uit *Beslissingen in belastingzaken - Nederlandse belastingrechtspraak* of uit het *Fiscaal Weekblad FED*. Het boek wordt afgesloten met een aantal handige registers.

W. Pintens

BALIELEVEN

Algemene vergadering van de Voorzorgskas voor Advocaten - Uitnodiging

De Raad van Beheer van de Voorzorgskas voor Advocaten en Gerechtsdeurwaarders nodigt U uit tot het bijwonen van de Gewone Algemene Vergadering die zal gehouden worden op donderdag 10 mei 1984 om 15.00 uur, in de administratieve zetel, Stooftstraat 12 te 1000 Brussel (ingang Violetstraat 5).

Agenda

1. Goedkeuring van het proces-verbaal van de Buitengewone Algemene Vergadering van 15 december 1983
2. Verslag van de Raad van Beheer
3. Goedkeuring van de rekeningen van het dienstjaar 1983 en voorstel van begroting voor het komende dienstjaar
4. Decharge van de beheerders
5. Statutaire benoemingen
6. Allerlei.

Belangrijke herinnering

De leden van de vereniging, die verhinderd zijn de vergadering bij te wonen en die zich wensen te laten vertegenwoordigen, kunnen daartoe een volmacht verlenen aan een ander lid. De volmacht is niet gebonden aan een bijzondere vorm en wordt afgegeven aan het bureau van de vergadering.

Het aantal stemmen waarover de gevolmachtigde beschikt is beperkt tot tien (artikel 32 van de Statuten).

Wij rekenen op uw aanwezigheid.

BERICHTEN

Studiebeurzen voor jonge juristen

De British Council stelt ook dit jaar enkele beurzen ter beschikking van jonge Europese juristen, die praktische ervaring van het Engelse of Schotse recht willen verkrijgen.

De beurzen zijn bestemd voor jonge juristen die reeds twee jaar stage gelopen hebben.

Er bestaan twee alternatieve programma's die gebaseerd zijn op het Engelse en Schotse recht en die in Londen en Edinburgh worden georganiseerd. De programma's bestaan uit twee maanden theoretisch onderricht en seminariewerk in het Engelse of Schotse recht, twee maanden stage bij een «solicitor» en twee maanden stage bij een «barrister».

Een vlotte kennis van het Engels is onontbeerlijk.

Geïnteresseerde Belgische en Luxemburgse juristen worden uitgenodigd zich voor 30 april 1984 in verbinding te stellen met de British Council te Brussel, Galileilaan 5, 1030 Brussel.

Vierde Leuvense Verzekeringsdagen — Economische crisis en verzekering

Op 18 en 19 mei 1984 worden te Leuven, voor de vierde keer de Leuvense Verzekeringsdagen georganiseerd door het Instituut voor Verzekeringsrecht in samenwerking met het Instituut voor Actuariële Wetenschappen van de K.U.Leuven, met de medewerking van de Belgische Sectie van AIDA (Association internationale du droit de l'assurance).

De crisis beïnvloedt de verzekering op minstens twee verschillen de manieren.

Enerzijds ondergaat de verzekering zelf de invloed van de economische crisis: de verzekerde wordt kritischer en veeleisender tegenover de geboden waarborgen en maakt hiervan een maximaal, soms oneigenlijk gebruik; het technisch evenwicht van de verzekeraar wordt in het gedrang gebracht door afnemend premie-incasso en stijgende schadelast en de concurrentie wordt scherper; de verzekeringsbemiddelaars ondergaan de verhoogde druk vanuit de beide kanten.

Anderzijds bieden sommige verzekeringen ook een uitweg uit de crisis: particulieren willen hun inkomen verzekeren en ondernemingen pogen een deel van hun ondernemersrisico op de verzekeraar af te wentelen.

De eerste dag van het colloquium is opgebouwd rond deze twee thema's.

De tweede dag wordt besteed aan een breed opgezet debat betreffende de fundamentele beleidsvragen die thans aan de privé-verzekeringen worden gesteld.

Programma

Verzekering in crisistijd (vrijdag 18 mei 1984, voormiddag, vanaf 8u30).

«Niet-betaling van de premie en faillissement van de verzekerde», door J. Ernault, juridisch adviseur A.G.-Groep, docent U.L.B.;

«Vragen rond de verzekeringswaarborg», door H. Cousy, hoogleraar K.U.Leuven;

«Verzekeringsbemiddeling in crisistijd», door H. Van Duynen, voorzitter Feprabel.

Debat met panel, bestaande uit genoemde referaathouders en de heren J. Van de Ryck, directeur De Vaderlandsche; G. Vernailen, o.directeur Controledienst voor de Verzekeringen; I. Verougstraete, raadsheer hof van Beroep, Brussel.

Moderator: H. Cousy, hoogleraar K.U.Leuven.

Verzekeringen tegen de crisis (vrijdag 18 mei 1984, namiddag, vanaf 14u30)

«Kredietverzekering» door P. Boons, directeur-generaal Les Assurances du Crédit;

«Assurance de garantie et assurances techniques» door G. Hupin, procuratiehouder A.G.-Groep;

«Assurances pensions», door J.-J. Gollier, directeur Boels & Begault, lector U.C.L.;

«Verzekeringen gewaarborgd inkomen», door W. Duron, o.directeur ABB;

«Aansprakelijkheidsverzekering voor bestuurders van vennootschappen», door B. Van Bruysteghem, assistent K.U.Leuven.

Vraagbaak met als moderator R. Poté, lector K.U.Leuven.

Beleidsvragen en toekomstperspectieven (zaterdag 19 mei 1984, voormiddag, vanaf 8u30).

Algemeen beleidsdebat met de heren G. Imbert, directeur E.G.-Commissie; prof. V. Leysen, voorzitter Commissie Gemeenschappelijke Markt B.I.P.A.R.; P. Rousselle, voorzitter Commissie Gemeenschappelijke Markt C.E.A.; prof. R. Vandeputte, oud-minister, voorzitter Commissie voor de Verzekeringen; W. Van Dievoet, directeur-generaal Controledienst voor de Verzekeringen; prof. J. van Waterschoot, voorzitter B.V.V.O.

Moderator: H. Claassens, lector K.U.Leuven.

Slottoespraak

Prof. R. Barre, oud-eerste minister, ere-voorzitter «Association de Genève pour l'étude de l'économie de l'assurance», ingeleid door prof. M. Eyskens, minister van Economische Zaken.

Het colloquium vindt plaats te Leuven op vrijdag 18 mei 1984 in het Huis van Chièvres (Groot-Begijnhof 39) en op zaterdag 19 mei 1984 in de Universiteitshal (Naamsestraat 22). In het inschrijvingsgeld dat 4.500 fr. bedraagt, zijn begrepen lunch in de Faculty Club, koffie, receptie, documentatie en het colloquiumverslag in boekvorm.

Uitvoerig programma en bijkomende inlichtingen kunnen bekomen worden bij prof. H. Cousy (Secretariaat: Mevrouw Robijns) p/a Rechtsfaculteit, Tienestraat 41, 3000 Leuven, tel. 016/23.09.71.

Studiedagen te Luik over echtscheiding

De *Conférence Libre du Jeune Barreau de Liège* organiseert op 11 en 12 mei 1984 twee studiedagen over *Le Contentieux Conjugal. Aspects sociologique, civil, judiciaire, social, fiscal et international*.

Inlichtingen bij mr. Jamin, secretaris, Palais de justice, 4000 Liège, tel. 041/22.18.00 of 22.32.10, toestel 266.

Vlaamse Vereniging voor Technologie en Recht

Op 18 mei 1984 om 14.30 u. wordt te Gent in het hotel Holiday Inn de stichtingsvergadering gehouden van deze nieuwe vereniging. Alle belangstellenden zijn welkom.

Nieuw adres van de afdeling Brugge van het Arbeidshof

De diensten van het Arbeidshof te Gent, in de afdeling Brugge, zullen vanaf 16 april 1984 gevestigd zijn in het nieuwe gerechtshofgebouw aldaar, met als adres: Kazernevest 3, 8000 Brugge.

Vanaf 1 juni 1984 worden ook de terechtzittingen op het nieuwe adres gehouden.

TIJDSCHRIFTEN

Administration publique (trimestrielle, 1983

nr. 3

V. Crabbé, La préhistoire du Conseil de Direction des Ministères; M. Paques, Servitudes légales d'utilité publique et indemnisation; A. Rasson-Roland, Les procédures disciplinaires devant les ordres professionnels sont-elles soumises à l'article 6, § 1er, de la Convention de sauvegarde des droits de l'homme? (noot bij E.H.R.M., 10 februari 1983, in de zaak Albert en Le Compte, en Cass., 14 april 1983).

Jurisprudence de Liège, 1983

nr. 35, 4 november

R.M., noot bij Arbh. Luik, 11 maart 1983 (overlevingspensioen — mijnwerker — beroepsloopbaan — gelijkgestelde periodes van

arbeidsongeschiktheid); R.M., noot bij Arbh. Luik, 26 april 1983 (werkloosheidsuitkeringen — werkloze die samenwoont met zelfstandige — aangifteplicht — draagwijdte); R.M., noot bij Arbh. Luik, 17 mei 1983 (ziekte- en invaliditeitsverzekering — toekenningsvoorwaarden — schade niet gedekt door een andere wetgeving — beroepsziekte); R.M., noot bij Arbh. Luik, 17 juni 1983 (werkloosheidsuitkering — verwijlinteressen — vertrekpunt).

nr. 37, 18 november

C. Panier, Le rôle du ministère public et des juges du fond dans la procédure de divorce par consentement mutuel (noot bij Hof Luik, 27 juni 1983); G. De Leval, noot bij Arbh. Luik, 3 juni 1983 (betaling van loon op onwettige wijze — bevoegdheid van voorzitter in kort geding om dit tijdelijk te verbieden — oplegging van dwangsom); G. De Leval, noot bij Hof Bergen, 30 maart 1983 (vaststelling van rechtsdag op basis van artikel 750 Ger. W. — geen mogelijkheid om verstek te vorderen); G. De Leval, Compétence territoriale en matière de saisie-arrest (noot bij Arrondr. Luik, 6 oktober 1983); G. De Leval, noot bij Vred. Herve, 20 april 1983 (pacht - opzegging door verpachter voor eigen gebruik — bedrijfsgerichte exploitatie vereist — beoordelingsbevoegdheid van de rechter).

nr. 38, 25 november

M. Liénard-Ligny, noot bij Hof Luik, 16 november 1982 (internationaal privaatrecht — scheiding van tafel en bed — Italiaanse echtgenoten — toepassing van de nationale wet — niet-toepasselijkheid van de Belgische wet van 27 juni 1960); D. Frankinet, noot bij Krijgsr. Luik, 8 september 1983 (voorlopige hechtenis van militairen — conformiteit met artikelen 5 en 6 E.V.R.M.).

nr. 39, 2 december

F. Close, Evaluation statistique des poursuites engagées à Liège, en 1982, du chef de banqueroute; P. Martens, Réveil ou déclin des droits de la défense en droit pénal économique (noot bij raadk. Luik, 14 juni 1982, en corr. Luik, 11 februari 1983 en 18 mei 1983).

nr. 40, 9 december

P. Henry, De la notion d'accident (noot bij Hof Luik, 24 mei 1983).

Nederlands Juristenblad, 1983

nr. 38, 5 november

Redactie, Het N.B.W., het N.J.B. en «Joannes van der Linden»; F. Korthals Altes, De invoeringswetgeving Boeken 3-6 Nieuw Burgerlijk Wetboek; H. Cohen Jehoram, De codificatiegedachte en Boek negen van het Nieuw Burgerlijk Wetboek; J.L.P. Cahen, Een probleem uit het Algemeen Deel: de lichtval bij de rechtshandeling; H. Drion, Praten over rechtsvinding, de verhouding wet-rechter en het nieuwe B.W.; D.C. Fokkema, De invloed van de rechtsvergelijking op de ontwikkeling van het nieuwe B.W.; F.H.J. Mijnsen, Zakenrecht volgens het N.B.W., in het bijzonder goede trouw en derdenbescherming; W.C.L. Van der Grinten, Verbintenissenrecht volgens het N.B.W., in het bijzonder redelijkheid en billijkheid; J. Leyten, De Teddy-Beer en het Nieuw Burgerlijk Wetboek in onderling verband en samenhang beschouwd, naar aanleiding van het symposium van het Juridisch Dispuutgezelschap Joannes van der Linden; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en belastingkamer); X., Invoeringswet Boeken 3-6 nieuw B.W. Nota betreffende de voortgang.

nr. 39, 12 november

M. De Blois en W.L. Borst, Het Alkmaarse euthanasie-vonnis; E.M. Wesseling-Van Gent, Gedachten over integratie van kantonrecht en rechtbank in civiele zaken in het verleden; J. Wisse, Heksen op jacht (met naschrift van M. Gunning); J.G. Jonker, Zwaard van Damocles uit de lucht gegrepen (reactie op artikel van M.J.C. Koens over toelating en voortgezet verblijf van jeugdige vreemdelingen in Nederland), met naschrift van M.J.C. Koens; C.A.J.M. Kortmann, Artikel 12 Grondwet, het overgangsrecht en de toekomst; P.C. Kop, VIIIe Colloquium van Nederlandse en Belgische rechtshistorici; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en strafkamer); X., Wetgeving; X., Overname en overdracht tenuitvoerlegging strafvonnissen; X., Strakker naleving milieuwetge-

ving. Reactie minister Winsemius op rapport Unisercommissie; X., Voorlopig geen invoering van toetsingscriteria ex Wet agrarisch grondverkeer; X., Wetsontwerp vermogensaanwasdeling ingetrokken; X., Kamervragen: Commissariaten en omzetbelasting.

nr. 40, 19 november

G. Vrieze, De telefoontap en de R.C. (rechter-commissaris); Rechtspraak Hoge Raad (belastingkamer); X., Wetgeving; X., Bestuurders van verenigingen en stichtingen aansprakelijk voor schulden; X., Bescherming van de juridische positie van de consument; X., Organisatiestructuur reorganisatie rijksdienst wordt doorzichtiger; X., Vereniging Sociale Advocatuur int eigen bijdrage niet; X., Verslaggeving strafzaken; X., Rapport Tehuisplaatsing van jongeren uit etnische minderheden; X., Kamervragen: toevoegingsbewijs mist aansluiting met moduulbesluit.

nr. 41, 26 november

H.U. Jessurun d'Oliveira, Burgers en buitenlui. De herziening van ons nationaliteitsrecht; C.A. Groenendijk, Trouwbeperking voor tweede generatie immigranten. Minderhedenbeleid en mensenrechten dicht bij huis; E. Mackaay, Verlies van het Nederlandschap voor emigranten. Commentaar op het wetsontwerp op het Nederlandschap; Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en strafkamer); X., Wetgeving; X., Nieuwe echtscheidings- en alimentatieprocedure. Concept-wetsontwerp in de openbaarheid gebracht; X., Equality of arms in gedrang met nieuw echtscheidingsprocesrecht; W., Wetsontwerp tweeverdieners werkt emancipatie tegen. Commentaar van de Emancipatieraad; X., Kamervragen: beroep bij ziekte voor gewetensbezwaarden.

nr. 42, 3 december

J.H. Jans, Derde-belanghebbenden in het Nederlands/Westduits grensgebied bij dreigende milieuverontreiniging; Th. J. Clarenbeek, Straf- en tuchtrecht voor militairen en voor gewetensbezwaarden; C.J.J.M. Stolker, Hinder in het nieuw B.W. (met naschrift van R.J.P. Kottenhagen en P.A. Kottenhagen-Edzes); M.E. Beuker-Tierie, Artikel 21 WOR voor iedere werknemer? (met naschrift van I. Van Haren); Rechtspraak Hoge Raad (civiele kamer en belastingkamer); X., Wetgeving; X., Geen invoering legitimatieplicht; X., Van hun k(r)ant bekeken; X., Kamerstukken: omruil van arbeidskrachten.

Vlaams tijdschrift voor Gezondheidsrecht, 1983-1984

nr. 2, november-december

A. Prims, De erkenning van het licentiaatsdiploma in de medisch-sociale wetenschappen en het ziekenhuisbeleid door de openbare instanties; Ch. Goffin en L. Lambrecht, De juridische en sociale problematiek van de definitieve arbeidsongeschiktheid; H. Nys en R.-M. T'Jonck, Kroniek van het gezondheidsrecht (wetgeving, rechtspraak, rechtsleer, parlementaire vragen en antwoorden, feiten en kronieken, boekbespreking, mededelingen); H. Nys, De weigering tot betaling van de bijdrage door leden van de Orde van Geneesheren (noot bij Vred. Beveren-Waas, 8 maart 1983 en Vred. Sint-Niklaas, 20 juli 1983).

Ars Aequi, 1983

nr. 11, november

H. Struik, Vooruitlopen op tekortkomingen bij niet-opeisbare verbintenissen volgens het N.B.W.; B.G.P. Rogmans, De bedrijfsjurist: het specifieke van zijn functie; Wetgeving; Jurisprudentie; Rechtsvragen.

Annales de droit de Louvain, 1983

nr. 3

Th. Van Boven, Les Nations Unies et les droits de l'homme; Ch. Kohler, La jurisprudence de la Cour de justice des Communautés européennes sur la Convention du 27 septembre 1968 concernant la compétence judiciaire et l'exécution des décisions en matière civile et commerciale; Terki, N.-E., La clause d'entrée en vigueur dans le contrat international de longue durée en droit algérien; M. Taverne, Quelques réflexions à propos de la polygamie; Chroniques bibliographiques trimestrielles.